

T. C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AKICI ZEKANIN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİ YORDAMA
GÜCÜ

Seda OKTAY
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Çiğdem DEREBOY

Bu tez Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimi tarafından 18004 proje numarası ile desteklenmiştir.

AYDIN-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psikiyatri Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı çerçevesinde Seda OKTAY tarafından hazırlanan “Akıcı Zekanın Kişilik Özelliklerini Yordama Gücü” başlıklı tez, aşağıdaki jüri tarafından Doktora/Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 22/07/2019

Üye (T. D.) : Prof. Dr. Çiğdem DEREBOY Adnan Menderes Üniversitesi

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cennet ŞAFAK ÖZTÜRK Adnan Menderes Üniversitesi

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Zümrüt GEDİK İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

ONAY:

Bu tez Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun görülmüş ve Sağlık Bilimleri Enstitüsününtarih vesayılı oturumunda alınannolu Yönetim Kurulu kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cavit KUM
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca destek olan, süpervizyon sürecimde terapistik becerilerini benimle paylaşan, durumlar karşısında çözüm seçeneği üretme becerisiyle hayranlık uyandıran, güçlü kişiliği ile yanımda olduğunu hissettiren cesur hocam Prof. Dr. Çiğdem DEREBOY'a,

Klinik Psikoloji Yüksek Lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübelerini bizlere aktaran, durumları ve olayları ele alma biçimiyle hayranlık uyandıran, öğrencilerinin ihtiyaçlarına her zaman ilgiyle yaklaşan, gülyüzüyle bizleri hep motive etmeyi başaran değerli hocam Prof. Dr. Ferhan DEREBOY'a,

Çalışkanlığı ile bizlere örnek olan, durum ve olayları yorumlamada farklı pencereleri oluşturabilmemizde katkısı bulunan neşeli ve keyifli hocamız Prof. Dr. Mehmet ESKİN'e,

Psikoterapi sürecinde bilgi ve deneyimlerini bizlere sunan, kendimizi geliştirebileğimiz olanaklara bizleri teşvik eden, dakikliği ve çalışkanlığı ile örnek olan Dr. Öğr. Üyesi Cennet ŞAFAK ÖZTÜRK'e,

Veri toplama sürecini birlikte yürüttüğümüz Psk. Nesrin KARA'ya, hastanemizde görev yapmakta olan psikiyatri bölümü asistan hekimlerimize ve sekreterimiz Aydın KÖYMENOĞLU'na, göstermiş oldukları katkıdan dolayı teşekkür ederim.

Klinik psikoloji yüksek lisans eğitimim ve tez sürecim boyunca destekçim olan, dayanışma ve birlik içerisinde birçok tecrübeyi paylaştığımız çalışma arkadaşlarım Pelin KARACA ve Ozan Can SELÇUK'a, eğitimim boyunca uzakta olmalarına rağmen her zaman yanımda olduklarını hissettiren sevgi dolu üniversite arkadaşlarım Ezgi ER ve Ali YILDIRIM'a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	v
GRAFİKLER DİZİNİ	vi
TABLolar DİZİNİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. GENEL BİLGİLER.....	3
2.1. Akıcı- Kristalize Zeka	3
2.2. Cattell Yatırım Kuramı.....	5
2.3. Akıcı Zeka, Çalışan Bellek ve İşleme Hızı.....	7
2.4. Akıcı Zekanın ve Beyin Sistemleriyle İlişkisi.....	8
2.5. Akıcı Zeka ve Raven Standart Progresif Matrisler Testi.....	9
2.6. Akıcı zeka ve Psikopatoloji	11
2.7. Akıcı Zekanın Psikoterapi Müdahalesindeki Yeri.....	13
2.8. Kişilik	14
2.8.1. Kişilik Özellikleri	14
2.8.2. DSM- 5 ve Kişilik Özellik Modeli	18
2.8.3. Kişilik Özellikleri ve Psikopatoloji	20
2.9. Kişilik ve Akıcı Zeka İlişkisine Yönelik Çalışmalar.....	22
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	27
3.1. Katılımcıların Seçimi.....	27
3.2. Örneklem Büyüklüğü	30

3.3. Veri Toplama Araçları.....	31
4. BULGULAR	35
4.1. Raven Standart Progresif Matrisler Testi Puanlarının Sosyodemografik Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi	36
4.2. B5KT-50-Tr Ölçeği Alt Boyutları Olan Kişilik Özelliklerinin Sosyodemografik Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi	41
4.3. Raven Standart Progresif Matrisler Testinin B5KT-50-Tr Ölçeği Alt Boyutlarını Yordama Gücüne İlişkin Regresyon Analizleri	44
5. TARTIŞMA.....	48
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	61
KAYNAKLAR.....	63
EKLER	75
ÖZGEÇMİŞ.....	84

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

B5KT-50-Tr	: Büyük Beş-50 Kişilik Testi
DEHB	: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
Dış	: Dışadönüklük
DSM	: Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı
Duy. Den	: Duygusal Dengelilik
FMRI	: Fonskiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme
G, g	: Genel Zeka
Gc , gc	: Kristalize Zeka
Gf , gf	: Akıcı Zeka
IQ	: Zeka Katsayısı
Max	: Maximum
Min	: Minumum
Örn	: Örneğin
Ort	: Ortalama
PCL-R	: Hare Psikopatik Kontrol Listesi Revizesi
RSPM	: Raven Standart Progresif Matrisler Testi
Sorum	: Sorumluluk
SS	: Standart Sapma
TSSB	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
Uyum	: Uyumluluk
Zk-Hg	: Zeka-Hayalgücü

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. Psikiyatri Polikliniklerine Başvuran Kişilerin Aylık ve Günlük Dağılımı	29
Grafik 2. Şubat ve Haziran Aylarındaki Bir Haftalık Süreçte Poliklinik Başvuruları	30
Grafik 3. Kişilik Boyutları Puan Ortalamalarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması ..	42
Grafik 4. Kişilik boyutları puan ortalamalarının cinsiyete göre karşılaştırılması	42
Grafik 5. Kişilik Boyutlarındaki Madde Puan Ortalamalarının B5KT-50-Tr Örneklemini ile Karşılaştırılması	60

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcılar İçin Tanımlayıcı İstatistikler	28
Tablo 2. Yetişkinlerde Raven Standart Progresif Matrisler Testi Norm Değerleri	34
Tablo 3. Katılımcıların Tedavi Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	35
Tablo 4. RSPM Puanı ile Sosyodemografik Değişkenlerin Tek Yönlü Varyans Analizi	38
Tablo 5. Bilnot Bataryası RSPM Testi Norm Tablosuna Göre Tasarlanan RSPM Toplam Puan ve RSPM Toplam Süresinin Eğitim ve Yaş Değişkenlerine Göre Ortalamalarının Kıyaslanması	40
Tablo 6. B5KT-50-Tr Ölçeği Alt Boyutlarının Güvenilirlik Analizi	41
Tablo 7. Katılımcıların Ölçeklerden Almış Oldukları Puanlar İçin Tanımlayıcı İstatistikler	44
Tablo 8. Regresyon Değişkenlerinin Korelasyon Analizi	45
Tablo 9. RSPM puanı ve dışadönüklük boyutu regresyon analizi.....	45
Tablo 10. RSPM Puanı ve Zeka -Hayalgücü Boyutu Regresyon Analizi	45
Tablo 11. B5KT-50-Tr 5 Kişilik Boyutu ve RSPM Puanı Çok Değişkenli Regresyon Analizi.....	46
Tablo 12. Kişilik Özelliklerinin Akıcı Zekayı Yordayıcılığı- Hiyerarşik Regresyon Analizi.....	47

ÖZET

AKICI ZEKANIN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİ YORDAMA GÜCÜ

Oktay S. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Klinik Psikoloji Programı Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2019.

Zeka kavramındaki kişisel farklılıklara yönelik çalışmaların kökeni oldukça geçmişe dayanmakta olup, kişilik özellikleri ve zeka kavramı arasındaki ilişkinin doğası önemini korumaktadır. Çalışmada akıcı zeka ve kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Akıcı zeka kavramının kişilik özellikleriyle ilişkisi ele alınarak, kişilik özelliklerini yordamadaki gücü açıklanmıştır. Çeşitli ruhsal sorunlar nedeniyle Aydın Devlet Hastanesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi psikiyatri kliniklerine ve polikliniklerine başvurmuş olan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 18-65 yaş arasındaki 99 katılımcı çalışmaya dahil edilmiştir. Akıcı zekayı ölçmede güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olan Raven Standart Progresif Matrisler Testi ve kişilik özelliklerini ölçmeye dair beş faktör modeline dayanılarak geliştirilmiş olan Büyük Beş-50 Kişilik testinden elde edilen bulgular şu şekildedir. Akıcı zeka ve kişilik özelliklerinin sosyodemografik değişkenlerle ilişkilerine baktığımızda, akıcı zekanın yaş ve eğitime yönelik sosyodemografik değişkenlerle anlamlı ilişkisinin olduğu görülmüştür. Beş kişilik boyutunun da cinsiyet, medeni durum, eğitim, fiziksel hastalık gibi sosyodemografik değişkenler ile anlamlı ilişkilerinin olduğu bulgusu elde edilmiştir. Akıcı zeka puanı ile kişilik boyutları olan dışadönüklük ($r = .213, p < .05$) ve gelişime açıklık boyutuna eş değer zeka-hayalgücü ($r = .394, p < .01$) boyutları arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Regresyon analizi sonucunda akıcı zeka dışadönüklük boyutunda %4.5 ve zeka-hayalgücü boyutunda %15.5 varyansı açıklamaktadır. Akıcı zeka ve diğer kişilik boyutları olan uyumluluk, sorumluluk ve duygusal dengelilik boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Çalışmadan elde edilen bulguların zeka ve kişilik kavramları arasındaki ilişki ve doğasının açıklanmasına katkı yapabileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akıcı Zeka, Kişilik, Kişilik Özellikleri, Nöropsikoloji, Zeka

ABSTRACT

PREDICTIVE POWER OF FLUID INTELLIGENCE TO PERSONALITY TRAITS

Oktay S. Adnan Menderes University Institute of Health Sciences Clinical Psychology Program Master Thesis, Aydın, 2019.

The origins of personal differences in the concept of intelligence are quite rooted in the past, and the nature of the relationship between personality traits and the concept of intelligence remains important. In this study, the relationship between fluent intelligence and personality traits was examined. The relationship between the concept of fluid intelligence and personality traits was discussed. 99 patients aged 18-65 who applied to Aydın Adnan Menderes University psychiatry clinics and polyclinics due to various mental problems were included in the study. The findings obtained from Raven Standard Progressive Matrices test, which is a reliable and valid measurement tool and the Big Five-50 Personality test which was developed based on the five factor model for measuring personality traits are as follows. When we look at the relationship between fluid intelligence and personality characteristics with sociodemographic variables, it is seen that fluid intelligence has a significant relationship with age and education. The five personality dimensions had significant relationships with gender, marital status, education and physical disease sociodemographic variables. There was a positive and significant relationship between fluid intelligence and extraversion ($r = .213, p < .05$) and intellect / imagination ($r = .394, p < .01$), which were similar to the personality dimension of openness. Result of the regression analysis showed that fluid intelligence explained 4.5% and 15.5% of the total variance in extraversion and openness, respectively. There was no significant relationship between fluid intelligence and other personality dimensions including agreeableness, conscientiousness, and emotional stability. It is predicted that the findings obtained from the study may contribute to the explanation of the nature and the relationship between the concepts of intelligence and personality.

Keywords: Fluid Intelligence, Intelligence, Neuropsychology, Personality, Personality Traits

1. GİRİŞ

Tarihsel süreçte zeka ve kişilik kavramları arasındaki ilişkilendirmeler merak konusu olmuş ve bu ilişkilendirmeler birçok çalışmaya yön vermiştir. Kişilik ve zeka gibi kapsamlı iki kavramın doğasının araştırılması ve bu iki kavram arasındaki ilişkilendirmelerin incelenmesine yönelik girişimler birçok gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Zeka ve kişilik kavramlarına ilişkin farklı modellerin ortaya konulması, farklı ölçüm yöntemlerinin kazandırılması ve psikometrik ölçüm araçlarının geliştirilmesi bu gelişmelerin bizlere sunduğu ürünler olarak günümüzdeki yerini almıştır. Zekadaki farklılıklara yönelik gerçekleştirilen çalışmalar yaş, cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve zeka düzeyine dayalı araştırmalarla sınırlı değildir. Zekanın yapısı belirli kişilik özelliklerine sahip kişilerde farklılaşabilmektedir (Harris ve ark, 2005). Allik ve Realo'nun (1997) gerçekleştirdiği çalışmada, zeka testinden daha düşük alan bireylerin entellektüel becerilerini heyecan arayışı ve düşlemlerini detaylandırmak amaçlı kullandıkları, yüksek puan kişilerin ise entellektüel becerilerini duygusal yaşamlarını düzenleme ve kontrol etme için kullandıkları görülmüştür.

Tarihsel süreçte zeka ve kişilik kavramlarına ilişkin bir diğer merak da bu kavramların doğasına ilişkin gerçekleştirilen çalışmalarda görebilmektir. Zeka ve kişilik özelliklerinin genetik ve çevresel etkileşimine yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda, zeka ve kişilik özelliklerindeki kalıtım ve çevre etkisi desteklenir niteliktedir. Geçmişten günümüze değin kişilik ve zeka ilişkilendirmelerinin doğasını açıklayabilmeye yönelik, kuramsal açıdan biyolojik ve çevresel etkinin yer aldığı farklı görüşler ortaya konulmuştur. Bu ilişkilendirmelerde, zeka ve kişilik ilişkilendirmelerinin açıklanmasına yönelik girişimlerin Cattell'in ortaya koymuş olduğu yatırım kuramından ilham aldığını ifade edenler olduğu gibi (Stankov, 2018), bu ilişkilendirmede daha gelişimsel yönleri vurgulayan (Demetriouki ve ark, 2003) açıklamalara rastlamak da mümkün görünmektedir. Bu açıklamalar, zeka ve kişilik özellikleri ilişkilendirmelerinin tek yönlü olabileceği gibi iki kavram arasında birbirini etkileme durumunun çift yönlü bir şekilde olabileceğini de göstermektedir.

Zeka ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkilendirmelere yönelik merak, çalışmamıza yön vermiştir. Çalışmamızda kişilik ve zeka kavramlarının birbiriyle ilişkisinin nasıl ve ne yönlü olabileceğine ve sosyodemografik değişkenlerin bu kavramlar üzerindeki etkisine bakılmak istenmiştir. Çalışmamızın odağındaki modeller, Cattell tarafından ortaya koymuş akıcı zeka kavramı ve kişilik özelliklerine ilişkin beş faktör modelidir. Akıcı zeka ve kişilik özellikleri

ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. İlgili alanyazında akıcı zeka ve kişilik özelliklerine ilişkin benzer ve farklı bulguları işaret eden çalışmalar bulunsa da bu çalışmaların çoğunlukla sağlıklı örneklem ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Zeka ve kişilik özelliklerine yönelik sağlıklı örneklem ile gerçekleştirilen çalışmaların çoğunluğu oluşturmasından ve bu ilişkilene yönelik klinik örneklem çalışmalarının bulunmamasından dolayı çalışmamız klinik bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Tezin amacı, klinik örnekleme akıcı zeka ve farklı kişilik özelliklerinin ilişkisinin nasıl ve ne yönlü olabileceğini incelemektir. Akıcı zekanın kişilik özelliklerini yordamadaki gücünün klinik örnekleme açıklanması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Akıcı- Kristalize Zeka

Zeka kavramı bugüne değin araştırmalardaki önemini koruyan geniş bir literatüre sahiptir. İnsanoğlunun zeka kavramına ilişkin merakı tarihsel süreçte gözümüze çarpmaktadır. Zeka gibi soyut bir kavramı tanımlayabilmeyi, ölçebilmeyi ve boyutlara ayırabilmeyi bu merakın ürünleri olarak değerlendirebilmekteyiz. Tarihsel süreçte zekanın genetik ve çevresel etmenlerle etkileşimi merak edilen önemli bir konu olmuş ve birçok çalışmaya yön vermiştir. Zeka kavramındaki genetik ve çevresel etkiye yönelik yapılan çalışmalarda genel zekadaki toplam varyansın ne kadarının genetik etkilere atfedilebileceği yönündeki tahminler %30 ile %80 arasında değişebilmektedir. Genel zekadaki kalıtımın yaşla birlikte arttığı; erken çocuklukta %30'dan yetişkinlikte %70- % 80 'e kadar yükselmekte olduğu ifade edilmektedir (Deary ve ark, 2010). Kalıtım etkisinin araştırabilmesi için başvurduğumuz ikiz çalışmalarından elde edilen veriler, çocukluktan yetişkinliğe kalıtım etkisindeki değişikliği destekler niteliktedir. Bartels ve arkadaşlarının (2002) çalışmasında farklı alt ölçekleri bulunan zeka testleri 5, 7, 10 ve 12 yaşlarındaki 209 flemenk ikize uygulanarak zeka testi ölçümleri boylamsal olarak alınmıştır. Genetik analizler sonucunda elde edilen bulgular bütün yaş gruplarında kalıtım etkisine işaret etmiştir. Yıllar içerisinde kalıtım etkinin artışı ve paylaşılan çevre etkisinin azaldığı gözlenmiştir. Haworth ve ark (2010) ise 4 farklı ülkeden 6 ikiz çalışmasını incelemiştir. Çalışmaya yaklaşık olarak 11. 000 ikiz dahil edilmiş ve ikizler çocukluk, ergenlik ve genç yetişkinlik şeklinde dönemlere ayrılmıştır. Genel bilişsel becerilerdeki kalıtsallıkta, çocukluktan (9 yaş) %41 ergenliğe (12 yaş) %55 ve ergenlikten genç yetişkinliğe (17 yaş) %66 şeklinde anlamlı ve doğrusal şekilde bir artışın olduğu gözlenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular genel bilişsel beceriler üzerindeki genetik etkinin çocukluktan ergenliğe, ergenlikten genç yetişkinliğe anlamlı ve doğrusal bir şekilde arttığını işaret etmiştir.

Tarihsel süreçte zekaya ilişkin ortaya atılan kavramlar ve modeller açısından Nathan Brody (2000) Binet, Galton ve Spearman'ın çağdaş zeka çalışmalarının öncüleri olduğunu ifade etmiştir. Zeka araştırmalarıyla ilgili günümüze ait tartışmalarda öncü isimlerin katkıları yankı bulmaktadır. Öncü isimlerden biri olan Charles Spearman (1863-1945) iki faktör kuramı olarak bilinen ilk psikometrik zeka kuramını ortaya koymuştur. İki faktör kuramı 1904'te Amerikan Psikoloji dergisinde yayınlamıştır. Spearman'ın faktör analizi çalışması istatistiksel yöntemlerin insan zekası çalışmalarına uygulanabilirliğini

kolaylaştırmıştır. Test puanları ve akademik düzey/sıra arasında korelasyon matrisi oluşturan Spearman, tüm değişkenlerin farklı düzeylerde bir ortak faktörü ölçtüğünü göstermek için hiyerarşik olarak özel bir şekilde düzenlenebileceği ve analiz edilebileceğini fark etmiştir (Williams ve ark, 2003). Spearman 'ın (1927) iki faktör kuramı ve ondan türetilen testlere göre, zeka iki tür faktör açısından anlaşılabilir. Bu faktörler, bütün entellektüel yeteneklere etkisi yayılan genel faktör ve her biri yalnızca tek yetenek testi veya görevinde bulunan özgül faktörlerdir (Sternberg, 1979). Raymond Cattell (1905-1998), Spearman'ın 'g' olarak ifade etmiş olduğu genel zekanın kristalize ve akıcı olmak üzere iki farklı ancak birbiriyle ilişkili faktöre ayrılabilirliğini önermiştir. Cattell'in özgün gf-gc teorisi (akıcı ve kristalize zeka) Spearman'ın g'sini (genel zeka) iki genel faktöre ayırmıştır. Bunlar kristalize zeka veya gc olarak ifade edebileceğimiz edinilen beceriler ve akıcı zeka veya gf olarak ifade edebileceğimiz doğal potansiyeli ve beyin korteksinin biyolojik bütünlüğünü yansıtan becerilerdir (Schneider ve Newman, 2014). Cattell (1987) akıcı zekayı, genel zekanın biyolojik olarak etkilenen boyutu olarak görmüş, yetişkin yaşam süresi boyunca azaldığını ifade etmiştir. Kristalize zekanın ise eğitim ve kültürel etmenlerden etkilendiğini, yetişkin yaşam süresi boyunca azalmayacağını belirtmiştir.

Akıcı ve kristalize zekanın doğası ve bu ikisi arasındaki farklılıklar araştırmacıların dikkatini çekmiş ve birçok çalışmanın gündemini oluşturmuştur. Bu zeka türü ayrımındaki tanımlayıcı ifadeleri ve farklılıkları şu şekilde görebilmekteyiz. Horn ve Cattell (1966) akıcı zekayı, ilişkileri algılama ve ilişkilerden anlam çıkarma, kavram oluşturma, idrak, akıl yürütme ve soyutlama konularında anlık farkındalığı sürdürme olarak tariflemiştir. Akıcı zekanın gelişiminin biyolojik etkileriyle daha fazla ilişkili olduğunu ifade edilmiştir. Akıcı zeka yeni bilgilerle akıl yürütme yeteneği olarak görülürken, kristalize zeka önceden öğrenilmiş bilgileri kullanabilme becerisi olarak görülmektedir (Shipstead ve ark, 2016). Akıcı becerinin çekirdeği gözlemlenen kural ve örüntüleri ayırt etme becerisi, tümevarımsal akıl yürütmedir. Akıcı muhakeme, yeni problemleri çözmek için edinilen bilgilere ihtiyaç duyulmamasından dolayı kristalize zeka ile tezattır (Schneider ve Newman, 2014). Kristalize zeka öğrenmeye ve kültürel etkilere bağlıdır. Kristalize zeka deneyimi, bilginin genişliğini, kavrama ve bilgeliği yansıtır. Akıcı zeka ise karmaşık ilişkileri tanımlayabilme, kavramaya dayalı olarak çıkarımlar oluşturabilme yeteneğini işaret eder ve genel bilginin az rol oynadığı bilişsel görevlerle ölçülür (Craik ve Bialystok, 2006). Carpenter ve ark (1990) eğitimden ve geçmiş deneyimden bağımsız, muhakeme ve problem çözme becerisini ise analitik zeka terimi olarak kavramsallaştırmıştır. Cattell'in (1963) kuramında akıcı zeka

olarak isimlendirilen bu zeka biçimi, yenilikle başa çıkabilme ve yeni bir bilişsel probleme düşüncüyü uyarlayabilme yeteneğini olarak görülmektedir (Carpenter ve ark, 1990).

Akıcı ve kristalize zekanın insan gelişimi süresince nasıl farklılıklar gösterdiğine ilişkin birçok çalışma yapılmıştır. Horn ve Cattell'in (1967) entellektüel işlevsellik ve yaş farklılıklarına yönelik yapmış oldukları çalışmaya 14-17, 18-20, 21-28, 29-39 ve 40-61 yaş aralıklarındaki 5 yaş farklı yaş grubundan olmak üzere toplam 297 kişi dahil edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgularda, genç yetişkinlerdeki akıcı zeka ortalamalarının sistematik olarak yaşlı yetişkinlerden daha yüksek olduğu, kristalize zeka ortalamalarının ise yaşlı yetişkinlerde daha yüksek olduğu görülmüştür. Entellektüel işlevselliğin yaşam boyu kuramında entellektüel işlevsellik için 2 ana kategori veya bileşenler ayrımı önerilmiştir. Baltes ve arkadaşları (1999) akıl yürütme, mekansal yönelim ve algısal hız gibi mekaniği içeren becerilerin yetişkinlik döneminde tekdüze ve doğrusal bir düşüş gösterdiğini, oldukça ileri yaşlarda ise bu düşüşün hızlandığını ifade etmiştir. Bu durumun aksine örneğin sözel bilgi ve rakamsal beceriler gibi daha pragmatik becerilerde sadece çok yaşlı dönemlerde bir düşüşün başladığı ifade edilmiştir. Kievit ve arkadaşlarının (2014) gerçekleştirmiş olduğu çalışmadan elde edilen bulgular, akıcı zeka ve aynı anda birkaç görevin yerine getirildiği çoklu görevlerin ayrılabilir bilişsel faktörler olduğunu göstermiştir. Akıcı zekanın, çoklu görevlere kıyasla anlamlı ölçüde yaşa bağlı farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Bir diğer çalışmada ise akıcı ve kristalize becerilerinin günlük problemleri çözümedeki katkısı ve bu katkıdaki yaş farklılıkları incelenmiştir. Çalışma örneklemini 24-93 yaşları arasındaki 221 sağlıklı yetişkin oluşturmuştur. Bulgular, problem çözme performansında genç yaştan orta yaşa değin performansta artış olduğu, 50 yaş civarında ise bu performansta düşüşün başladığını işaret etmiştir. Genç yetişkinlerde problem çözme becerisinde başlıca yordayıcı akıcı beceriler iken, ileriki yaşlarda kristalize becerilerin daha baskın bir yordayıcı olduğu görülmüştür (Chen ve ark, 2017). Alanyazın çalışma bulguları göz önünde bulundurulduğunda akıcı zekanın yaşa bağlı duyarlılığı desteklenir nitelikte görünmektedir.

2.2. Cattell Yatırım Kuramı

Cattell'in ortaya koymuş olduğu yatırım kuramı yapısal Gf- Gc (Cattell,1971) kuramının genişletilmiş hali olarak düşünülebilir. Bu kuram, akıcı ve kristalize zeka arasında nedensel bir ilişkinin olduğunu önermektedir. Kuram, kristalize zekadaki kişisel farklılıkların akıcı zeka düzeyine bağlı olduğunu işaret etmektedir. Yatırım kuramının bakış

açısıyla akıcı zeka, beynin olgunlaşması ile birlikte bağıntılı ilişki kurma - algılama becerisi olarak görülmektedir. Bu yetenek öncelikle genetik faktörler ile ilişkilendirilebilir ve herhangi bir duyuşal, motor ve bellek alanına uygulanabilir. Cattell'e göre, farklı görevleri (mekansal, sayısal, kavramsal) öğrenme düzeyi akıcı zekaya bağılıdır. Okuma, aritmetik ve akıl yürütme gibi karmaşık ilişkilerin anlaşılmasını gerektiren alanlardaki öğrenme, bu genel yetenekten etkilenir. Bu karmaşık alanların öğrenilmesi akıcı zeka düzeyine bağılı olacaktır. Cattell bu öğrenmede motivasyon ve öğrenme kalitesi gibi faktörlerin de rol oynadığını ifade etmiştir (Thorsen ve ark, 2014). Chamorro-Premuzic ve Furnham (2004) Cattell'in ortaya koymuş olduğu kuramın 'yatırım' olarak adlandırılan yönünün, mevcut yetenekler üzerindeki kişiliğin etkilerine değinmek olduğunu ifade etmiştir. Cattell'in kristalize zekayı, akıcı zekanın uygulanmasının sonucu olarak görmesini Chamorro-Premuzic ve Furnham (2004) şu şekilde ifade etmiştir. Kristalize zekadaki bireysel farklılıklar akıcı zeka yatırımının miktarı ve niteliği ile belirlenebilir. Kan ve ark (2011), Cattell'in akıcı zekaya diğer bilişsel becerilerin (aritmetik beceriler, kelimeler vb) gelişiminde nedensel bir rol atfettiğini ve sonradan kazanılan becerilerin kristalize beceriler olduğunu ifade etmiştir. Bu hipotezden yola çıkarak diğer tüm unsurlar sabitken akıcı zeka düzeyi yüksek olan kişilerin düşük olanlara kıyasla daha fazla ve daha iyi kristalize beceriler kazanma eğiliminde olduklarını ve daha hızlı öğrendikleri sonucuna varılabileceğini belirtmişlerdir. Primi ve arkadaşlarının (2010) 11 - 14 yaşları arasındaki 166 öğrenciyle gerçekleştirdiği çalışmada 2 yıl aralıklarla ölçümler alınmıştır. Ölçümler sonucunda akıcı zekanın matematik dersinin öğreniminde önemli bir yordayıcı olduğu görülmüştür. İki yıllık süreçte akıcı zekası yüksek olanların düşük olanlara kıyasla matematik puanlarında daha hızlı bir artışın olduğu, matematiğin hızlı öğrenilmesi ile ilişkili olduğu ve bunun da akıcı zekanın 'öğrenmek için beceri' tanımıyla tutarlı olduğu sonucuna varılmıştır. Akıcı zeka ve kristalize zekanın bilgi ve becerinin gelişimindeki etkisini araştırmak için yapılan bir diğer çalışmada 1972 doğumlu olan ve 1988 de zorunlu eğitimi bırakan 9.002 kişi örnekleme oluşturmuştur. Boylamsal nitelikte olan çalışmada kişiler 3, 6, ve 9. sınıfta takip edilmiştir. Akıcı zekanın kristalize zeka üzerindeki doğrudan etkisi 6 ve 9. sınıfta görülmüştür ve bu da akıcı zekanın kristalize zeka üzerinde devam eden bir etkisinin olduğunu düşündürmektedir. Zorunlu eğitim boyunca akıcı zekanın kristalize zeka ölçümleri üzerindeki sürekli etkisi aracılığıyla Cattell'in yatırım kuramı desteklenmiştir (Thorsen ve ark, 2014). Rindermann ve ark (2010) IQ puanları 92-118 arasında değişen farklı yetenek düzeylerindeki yaşları 7 ile 19 arasında 1555 çocuğun oluşturduğu iki farklı ülke örnekleme ile çalışmıştır. Ebeveyn sosyoekonomik düzeyi ve eğitimin her iki grupta da akıcı zekadan daha fazla kristalize zeka üzerinde güçlü

bir etkisi olduğu görülmüştür. Bir diğer çalışmada, Di Fabio ve Palazzeschi (2009) akıcı zeka, kişilik özellikleri ve duygusal zekanın okul başarısını yordamadaki rolünü incelemiştir. Hiyerarşik regresyon modeli sonucunda akıcı zekanın tek başına okul başarısındaki %10'luk varyansı açıkladığı, ikinci aşamada ise kişilik özellikleri eklendiğinde %5 daha fazla varyansın açıklandığı görülmüştür. Çalışma sonuçları bilişsel becerilerin okul performansındaki rolünü desteklemiş olup okul başarısının açıklanmasında kişilik özelliklerinin akıcı zekaya artan bir varyans kattığı hipotezini desteklemiştir.

2.3. Akıcı Zeka, Çalışan Bellek ve İşleme Hızı

Akıcı zekaya ilişkin çalışmalar gözden geçirildiğinde, akıcı zekanın çalışan bellek ve işleme hızıyla ilişkisine yönelik çalışmalar göze çarpmaktadır. Fry ve Hale (1996) 7 ve 19 yaşları arasındaki çocuklar, ergenler ve genç yetişkinlerde işleme hızı, çalışan bellek kapasitesi ve akıcı zekayı incelemiştir. Çalışmada işleme hızı için kullanılan testlerde şekil sınıflandırması, görsel araştırmalar, soyut eşleştirme ve benzeri görevler verilmiş olup, akıcı zeka ölçümü için Raven Standart Matrisler testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular dahilinde akıcı zekadaki yaşla ilgili artışın neredeyse yarısının işleme hızı ve çalışan bellekteki gelişimsel değişikliklere aracılık ettiği, çalışan bellekteki gelişimin dörtte üçünün işleme hızındaki gelişimsel değişikliklere aracılık ettiği belirtilmiştir. Çalışmanın bulguları, işleme hızındaki yaş ile ilişkili değişikliklerin çalışan bellek kapasitesindeki artışların çoğuna aracılık ettiğini ortaya koymuştur. Hız ve çalışan bellekteki yaşa bağlı artışların, akıcı zeka üzerindeki yaşa bağlı etkinin neredeyse yarısını açıkladığı görülmüştür. Coyle (2013) Demetriou ve arkadaşlarının (2012) 4-16 yaşları arasındaki çocuklarda yaş, işleme hızı, çalışan bellek ve akıcı zeka arasındaki ilişkiye baktığı ikisi boylamsal olmak üzere yapılan 3 çalışma sonucunu şu şekilde ifade etmiştir. İşleme hızı ve çalışan belleğin akıcı zeka üzerindeki etkisinin gelişim boyunca değiştiği gözlenmiştir. Gelişim süresince gözlenen bu değişimler şu yönde olmuştur. Yeni mental becerilerin oluşturulduğu geçişken dönemlerde işleme hızı akıcı zekayı daha iyi yordamaktadır. Mevcut yeteneklerin birleştirildiği ve birbiriyle daha güçlü ilişkilendiği görece istikrarlı dönemlerde ise çalışan belleğin akıcı zekayı daha iyi yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sheppard ve Vernon (2008) tarafından gerçekleştirilen alanyazın derleme çalışmasında ise zeka ve işleme hızı arasındaki ilişki ele alınmıştır. 172 çalışmanın gözden geçirildiği çalışmada zeka ve işleme hızı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir. Bu ilişkinin hızlandırılmış görevlerdeki karmaşıklıkların artmasıyla güçlenme eğiliminin olduğu

görülmüştür. Bunun yanı sıra grup farklılıklarını da görebilmek mümkündür. Kadınlar ve erkeklerin farklı hızlandırılmış görevlerde birbirlerinden daha hızlı olduğu, genç yetişkinlerin kendilerinden daha yaşlılara ve çocuklara göre daha kısa tepki süresi gecikmelerinin olduğu görülmüştür. Sonuçlarda zihinsel hızın, kristalize zekadan ziyade akıcı zeka ile daha güçlü bir ilişkisi olduğu desteklenmiştir. Alp ve Özdemir'in (2007) ülkemizde gerçekleştirmiş olduğu çalışmada çocuklardaki akıcı zekanın işleme hızı, kısa süreli bellek ve çalışma belleği ile ilişkisine bakılmıştır. Hız ile akıcı zeka ilişkisinin gücünün, hızı ölçmeye yönelik testlerin karmaşıklık düzeyi ile ilişkili olduğu ve çalışan belleğin akıcı zekayı yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda akıcı zeka, çalışan bellek ve işleme hızı arasındaki ilişki desteklenebilir nitelikte görünmektedir.

2.4. Akıcı Zekanın ve Beyin Sistemleriyle İlişkisi

Reuben ve arkadaşlarının (2011) çalışmasında 18- 30 yaşları arasındaki 40 sağlıklı yetişkin ve 60-83 yaşları arasındaki 36 yaşlı bireyin beyin ve hipokampal hacim ölçümleri bellek, işleme hızı ve akıcı zeka olmak üzere 3 farklı alandaki bilişsel işlevselliği ile karşılaştırılmıştır. Yaşlı katılımcılarda hipokampal hacim ve akıcı zeka becerileri arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenirken, aynı durum gençler için gözlenmemiştir. Diğer bilişsel alanlarda ise beyin veya hipokampal hacim ile herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Çalışma bulguları yaşlılarda akıcı zekanın düşüşünde hipokampal atrofının rolünü işaret etmektedir. Raz ve arkadaşlarının (2008), vasküler risk faktörlerine sahip 32 kişi toplamda ise 87 yetişkinle gerçekleştirdiği çalışmada, 5 yıllık süreçte 12 bölgesel beyin hacmi ve yaşa duyarlı bilişsel fonksiyonlardaki ilişkilenebilirliklere bakılmıştır. Elde edilen bulgular, daha büyük prefrontal hacimlerin (gri ve beyaz madde / orbital korteks ve beyaz madde) yüksek akıcı zeka ile ilişkili olduğunu, düşük düzeydeki akıcı zekanın ise daha küçük prefrontal ve hipokampal hacimlerle ilişkili olduğunu işaret etmiştir. Yuan ve Raz'ın (2014) yapısal nöral görüntüleme çalışmalarının metanalizinde ise prefrontal korteks hacmi, kortikal kalınlık ve yürütücü işlevler ilişkisine bakılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, geniş prefrontal hacim ve daha fazla kortikal kalınlığın yürütücü işlevlerde daha iyi performansla ilişkili olduğunu desteklemiştir. Bugg ve ark (2006) akıcı zekadaki yaş farklılıklarında genel yavaşlama ve frontal işlevsellik düşüşünün etkisini incelemiştir. 20- 89 yaşları arasındaki 196 katılımcı akıcı zeka ve işleme hızına ilişkin nöropsikolojik test bataryasını cevaplamıştır. Hiyerarşik regresyon analizi sonucunda işleme hızı ve

frontal işlev ölçümlerinin akıcı zeka performansında anlamlı değişikliklere neden olduğu gözlenmiştir. İşlem hızı ve frontal işlevin her ikisinin de akıcı zekadaki yaşa bağlı düşüşte etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Bir diğer çalışmada ise tümevarımsal akıl yürütmeye yönelik kullanılan Raven Standart Progresif matrislerinin uyarlanması ile oluşturulan, zorluk dereceleri 0'dan 7'ye artan, dikey yatay ilişkisel değişikliklerin olduğu sorular prefrontal korteks hasarı, anterior temporal korteks hasarı olan hastalar ve kontrol katılımcıları tarafından yanıtlanmıştır. Gruplar arası ve karmaşıklık düzeyi arasındaki etkileşime ilişkin yapılan analiz sonucunda karmaşıklık düzeyi 0 ve 1 iken gruplar arasında farklılaşma gözlenmediği, zorluk düzeyinin artışı (2. düzey) ile prefrontal kortikal hasarı olan hastaların ortalama yüzde yanıtları ile diğer gruplar arasında anlamlı farklılıkların olduğu gözlenmiştir (Waltz ve ark, 1999). Frontal işlevlerde bozulma, Parkinson hastalığının erken döneminde en sık gözlenen bilişsel bozulmadır. Roca ve arkadaşları (2012) bu bozulmada akıcı zekanın rolünü açıklamaya yönelik Raven Renkli Matrislerinin de bulunduğu nöropsikolojik testleri 32 Parkinson hastası ve 22 kişilik kontrol grubuna uygulamıştır. Elde edilen çalışma bulgularında, Parkinson rahatsızlığı olan kişilerin bütün testlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir bozulmanın olduğunu görülmüştür. Winconsin kart eşleştirme testi ve sözel akıcılık puanları ile akıcı zeka arasındaki ilişki desteklenmiştir. Akıcı zekanın istatistiksel olarak kontrol edilmesiyle hasta ve kontrol grubu arasındaki anlamlı farklılıkların ortadan kalktığı veya önemli ölçüde azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuç hasta ve kontrol grubu arasındaki farklılıkta akıcı zekanın önemini göstermektedir. Çalışma bulguları, Parkinson hastalığındaki nöropsikolojik bozulmaların klinik değerlendirmesinde zihin kuramı ve çoklu görevlerle ilişkilendirilen özgün görevlerle birlikte akıcı zeka testlerinin beraber kullanımının önemini vurgulamıştır.

2.5. Akıcı Zeka ve Raven Standart Progresif Matrisler Testi

İnsan beyninin ve bilişsel gelişim modellerinin merkezindeki yeni durumlara uyum, değişim ve yeniliklerle baş etme becerisi akıcı zeka testleri ile güvenilir bir şekilde değerlendirilmektedir (Sheppard ve Vernon, 2008). Akıcı kavramsallaştırma veya akıl yürütmeyi değerlendirmeye yönelik birçok ölçüm aracı kullanılabilir. Bu ölçüm araçları arasında Raven Progresif Matrisler Testinin yaygın olarak kullanıldığını görebilmekteyiz. Ölçüm aracının tarihsel gelişimi ve içeriğine baktığımızda, progresif

matrisler testini geliştiren Spearman'ın öğrencisi olan J. C. Raven, genetik alanında çalışan Lionel Penrose ile birlikte mental bozuklukların genetik ve çevresel temeline ilişkin çalışmıştır. Bu çalışma döneminde çocukların olduğu kadar yetişkinlerin de test edilmesi gerekliliği oluşmuştur. Okur yazar olmayan, yazılı yönergeleri takip edemeyen kişilerin teste tabi tutulması, test koşullarının sıklıkla gürültü içeren ve sözel soru sormayı güçleştiren yerler olması Raven'in kolay bir şekilde uygulanabilir, kurama dayalı ve karmaşık hesaplamalara gerek duyulmadan doğrudan olarak yorumlanabilir bir test geliştirmesini sağlamıştır (Raven, 2008). Ferrer ve ark (2009) Raven Progresif testlerini şu şekilde ifade etmiştir. Raven Progresif Matrisler testi, katılımcıların çok çeşitli nesnelerin mekansal organizasyonuna dayalı olarak ilgili özellikleri tanımlamasını ve sonrasında tanımlanan özelliklerden bir veya daha fazlasına eşleşen nesneyi seçmesini gerektirmektedir. Test ilişkisel akıl yürütmeyi, zihinsel temsiller arasında bir veya daha fazla ilişkiyi değerlendirme yeteneğini ölçer. RPM'deki ilişkilerin sayıları arttıkça katılımcılar daha yavaş ve daha az doğru yanıt verme eğilimindedir (Ferrer ve ark, 2009). Raven matrislerinin neyi ölçtüğüne ilişkin farklı görüşler ortaya konmuştur. McKenna (1984) Raven Matrislerinin sadece akıcı yeteneklerin ölçümü olarak değil ayrıca Spearman'ın genel zeka (g) yı ölçebilen iyi bir ölçüm aracı olarak da düşünülmesini belirtmiştir. Spearman'ın 'g' sini ölçmeye yönelik bazı testler tasarlanmıştır. Sözsüz ve kültürler arası zeka testi olarak bilinen Raven Progresif Matrisleri, Spearman'ın g'sini en iyi ölçen testlerden biridir (Williams ve ark, 2003). Anastasi (1988) genel entellektüel becerilerin yanı sıra Raven Progresif Matrislerinin, tümevarımsal muhakeme, uzamsal beceriler ve algısal hassasiyet gibi spesifik faktörleri ölçtüğünü belirtmiştir (Owen, 1992). Raven testinin direk ölçmesi beklenen 2 temel bileşenden biri çıkarsama becerisidir. Spearman'ın 1923'te tanımladığı genel bilişsel becerilerden olan çıkarsama becerisi, karmaşıklıktan anlam çıkarabilme, karmaşıklıkla baş etmeyi kolaylaştıran genellikle sözsüz, şematik ve üst düzey beceridir. İkincisi ise üretme becerisidir. Üretme becerisi, açık- belirgin ve bir kişiden diğerine iletilen bilgileri alma, geri çağırma ve üretme becerisi olarak ifade edilmiştir (Raven, 2000).

2.6. Akıcı zeka ve Psikopatoloji

Akıcı zeka insan bilişinin temel bir parçasıdır ve eyleme özgü bilginin yokluğunda yeni problemleri çözebilme kapasitesini ifade eder. Eğitim kazanımı ve psikopatoloji gibi birçok yaşam olayı için önemli bir yordayıcıdır (Fuhrmann ve ark, 2018). Akıcı zekanın psikopatolojiye değin uzanan ilişkileneşine yönelik ilgili alanyazındaki çalışmalardan elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmektedir.

Gale ve ark (2010) yetişkinliğinin erken döneminde bilişsel testler uygulanan ve psikiyatri hastane başvurusuyla takip edilen İsveç erkek örneklemlle çalışmıştır. Çalışmalarının sonuçlarında, 9 puan üzerinden değerlendirilen IQ skorlarındaki düşüş ile ruhsal bozuklukların bütün kategorilerinde hastaneye başvurma riskinin arttığı görülmüştür. Riskte en yüksek artışın en düşük IQ'lu erkeklerde olduğu görülmüştür. Düşük IQ daha fazla eş tanı ile ilişkilendirilmiştir. Keyes ve arkadaşlarının (2017) 13-18 yaşları arasındaki 10.073 ergen ile gerçekleştirdikleri çalışmada akıcı zekayı ölçmeye yönelik giderek zorlaşan matris testi olan Kaufman zeka testi, psikolojik rahatsızlığın şiddetini ölçmeye yönelik derecelendirmeye dayalı ölçek ve psikiyatrik tanı kategorileri yer almıştır. Çalışma sonucunda zeka testi ölçümlerinde bipolar bozukluk, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, karşıt gelme bozukluğu, davranım bozuklukları, madde kullanım bozuklukları ve özgül fobi tanı ölçütlerini karşılayan ergenlerin akıcı zekasının daha düşük olduğu görülmüştür. Zeka, travma sonrası stres bozukluğu, yeme bozuklukları ve özgül fobiler dışındaki anksiyete bozuklukları ile ilişkili bulunmamıştır. Bozukluğun şiddetinin yüksekliği ile düşük akıcı zeka arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular birçok psikiyatrik bozukluğun akıcı zekadaki azalma ile ilişkili olduğunu işaret etmiştir. Geçmiş bozukluklardan ziyade mevcut bozukluklarla zeka arasında güçlü bir ilişkileneşinin olması, psikiyatrik bozuklukların etkin belirtilerinin bilişsel işlevselliği engellediği düşüncesini ortaya koymuştur.

Şiddet suçu ile hükümlü olan 56 kadın mahkumla yapılan çalışmada psikopatik özellikler ve zeka arasındaki ilişkiye bakılmak istenmiştir. Çalışmada Hare Psikopatik Kontrol Listesi revizesi (PCL-R) ve Raven Progresif Matrisler ölçüm araçları olarak kullanılmıştır. PCL-R 'den alınan toplam puan ve RPM IQ' dan alınan puan arasında olumsuz bir ilişki elde edilmiştir ($r=-0.55$, $p<0.001$), psikopatik özellikleri yüksek olan kadın suçluların daha düşük akıcı zeka puanına sahip olduğu görülmüştür. Düşük IQ skorunun PCL'nin alt boyutları olan kişilerarası, afektif, yaşam stili ve antisosyal olmak

üzere 4 alandaki puanlarla olumsuz yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğuna ulaşılmıştır (Spironelli ve ark, 2014). 30 şizofreni hasta ile yapılan çalışmada akıcı zekayı ölçmeye yönelik Raven renkli progresif matrisler, WAIS – Pr, kristalize zekaya yönelik sözel testler ve Beck bilişsel içgörü ölçeği uygulanmıştır. Bilişsel içgörün boyutu olan kendi üzerine düşünebilirlik boyutunun akıcı ve kristalize zeka ile olumlu bir ilişkisi olduğu görülmüştür (Mohanty ve Kumar, 2017). Akıcı zeka, kişilik özellikleri ve şizotipinin içgörüyü (yaratıcı problem çözme) yormadaki katkısına bakmaya yönelik yapılan çalışmaya yaşları 18-27 arasındaki farklı alanlardaki 229 üniversite öğrencileri dahil edilmiştir. Akıcı zekayı ölçmede Raven İleri Progresif Matrisler, kişilik özelliklerinde Büyük beşli modeli, boyutsal şizotipi ölçeği ve çalışmacılar tarafından geliştirilen içgörüyü ilişkin ölçüm araçları kullanılmıştır. Bulgular, akıcı zeka ve içgörü arasında akıcı zeka arttıkça içgörü puanının da arttığı anlamlı bir ilişkiyi işaret etmiştir. Zeka, yaş, cinsiyet (erkek) ve dürtüsel uyumsuzluğun görevlerdeki yüksek performansta olumlu yönde yordayıcı olduğunu görülmüştür (Stanciu ve Papasteri, 2018).

Tamm ve Juranek'in (2012) çalışmasında, 8-12 yaşları arasındaki 12 DEHB 'li çocuğun ve 10 kişiden oluşan kontrol grubunun beyin faaliyetine yönelik farklılıkları fMRI aracılığıyla ölçmüştür. Elde edilen bulgularda davranışsal farklılıkların olduğu görülmüştür. Davranışsal verilerde, DEHB olan çocukların kontrol grubuna kıyasla akıcı akıl yürütme koşullarında daha hızlı reaksiyon süreleriyle daha az doğru yanıt verme eğiliminde oldukları görülmüştür. DEHB'li çocukların akıcı kavramsallaştırma açısından daha zayıf bir performans sergilediğini gözlenmiştir. Bir diğer çalışmada ise, DEHB belirtilerinin Raven Standart Progresif Matrisler testi gibi sözel olmayan entellektüel testlerde performans ve hız üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Yaşları 19 ile 44 arasında değişen 43 erkek tutuklu çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmada, katılımcılara çocuklukta ve yetişkinlikteki DEHB semptomlarını sorgulamaya yönelik ölçekler ile RSPM testi verilmiştir. Çalışma sonucunda desteklenen hipotezler ve elde edilen bulgular şu yönde olmuştur. Yetişkin DEHB belirtileri arttıkça RSPM toplam puanının azaldığı ve testi tamamlamak için gereken sürenin de azaldığı görülmüştür. Testi bitirme süresi ve RSPM toplam puanı arasında olumlu yönde anlamlı ilişki testi tamamlama süresinin artmasıyla RSPM puanının da arttığını göstermektedir. Çalışma bulguları, testin hızlı bir şekilde tamamlanmasının entellektüel performansı azalttığını işaret ederken, bu durumun kontrol edilmesi halinde bile entellektüel performansın yetişkin DEHB belirtilerinden etkilendiğini işaret etmiştir (Goodwin ve ark, 2011).

Huepe ve arkadaşlarının (2011) Güney Amerika 'da orta dereceli okullardan 11-14 yaş arasındaki 2370 öğrenci ile gerçekleştirdiği çalışmada, akıcı zeka (Raven Progresif Matrisler) ile psikolojik uyum (zorbalık, fiziksel şiddet; aile içi istismar, madde alımı, öz saygı, algılanan ruhsal sağlık ölçeği) arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Bulgular, düşük akıcı zeka puanlarının hem kurban olan hem de kurban eden rolünde fiziksel şiddet ile ilişkili olduğunu işaret etmektedir. Madde kullanımı ve düşük öz saygı, düşük akıcı zeka ile ilişkili bulunmuştur. Yüksek akıcı zeka skorları ise diğerlerinin saldırganlığına karşı koruyucu bir etmen olarak görülmüştür. Akıcı zeka puanları yüksek olduğunda algılanan ruh sağlığı değerlendirme puanlarının da daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.7. Akıcı Zekanın Psikoterapi Müdahalesindeki Yeri

Doubleday ve ark (2002) tarafından akıcı zekanın terapideki işlevselliğine yönelik yapılan çalışmaya, anksiyete bozukluğu yaşayan ileri yaşlardaki 32 yetişkin dahil edilmiştir. Çalışma örneklemini ikiye bölünerek bir gruba bilişsel davranışçı terapi diğer gruba ise destekleyici danışmanlık hizmeti verilmiştir. Tedavi öncesi ve sonrası ölçümlerinde Raven'in renkli matrisler testi, Beck Anksiyete ve Beck depresyon ölçeklerine yer verilerek, katılımcıların terapiden yararlanma becerileri görülmek istenmiştir. Çalışma sonucunda destekleyici danışmanlık alan grubun akıcı zeka ve anksiyete puanları arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Akıcı zekası yüksek düzeyde olan ileri yaşlardaki yetişkinlerin bu müdahaleden en çok yararlananlar olduğu görülmüştür. Bilişsel davranışçı terapi alan grupta ise anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Akıcı zekaya bakmaksızın BDT'nin anksiyete bozukluğu yaşayan yetişkinlere uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Destekleyici danışmanlığın açık uçlu etkinlikler, soyut kavramsallaştırma, daha az yönlendirici olma gibi özelliklerinden dolayı akıcı zeka düzeyine daha duyarlı olabileceği ifade edilmiştir. Tranter ve Koutstaal'ın (2008) 60 -75 yaşları arasındaki 44 sağlıklı katılımcıyla gerçekleştirdiği çalışmada, katılımcılara akıcı zekatestinin yanı sıra farklı nörobilişsel ölçüm araçları da uygulanmıştır. Çalışmanın deneysel manipülasyonunda, katılımcılar zihinsel uyarıcı olarak düşünülebilen farklı yeni algısal ve bilişsel aktivitelere teşvik edilmiştir. Deney ve kontrol grupları seçkisiz olarak dağılmış olup ön test ve son test ölçümleri yapılmıştır. Ön test - son test karşılaştırmalarında, deney grubunun kontrol grubuna kıyasla bilişsel uyarım artışıyla problem çözme ve esnek düşünme becerisinde gelişme gösterdiği görülmüştür. Buna ek olarak akıcı zeka testinde, deney grubunun yükselen bir performans grafiğine sahip olduğu görülmüştür. İlgili alanyazındaki çalışmalar

akıcı zekanın psikoterapi sürecinde etkisinin olabileceğini, problem çözme ve esnek düşünmeye ilişkin katkı sağlayabileceğini işaret etmektedir.

2.8. Kişilik

2.8.1. Kişilik Özellikleri

Kişilik özellikleri bireysel farklılıkların değişkenleridir. Bu değişkenleri ve değişkenlerin nasıl çalıştıklarını anlamak için kişiliğin kendisinin ve deneyim ve eylemi koordine eden dinamik psikolojik organizasyonun tanımlanması gerekmektedir (McCrae ve Costa, 2008). Chamorro-Premuzic ve Furnham (2005) kişilik özelliklerinin çalışılmasını şu şekilde ifade etmektedir. Kişilik özellikleri bireyler arasındaki yapısal benzerlik ve farklılıklarla ilgilidir. İstikrarlı ve gözlenebilir davranış kalıplarının genel bir sınıflandırmasından başlayarak, mutluluk, sağlık, tepki süresi veya akademik /iş performansı gibi gözlemlenebilir davranışlar, sonuçlar ve yapılardaki farklılıkları tahmin etmek için bireylerin bu boyutlar üzerinde ne kadar farklılaştıkları değerlendirilmeye çalışılır. Özellikler davranışı tanımlamak ve açıklamak için kullanılırlar. Özellikler durum ve bağlamdan ziyade bireyin karakteristiği ile ilişkilidir ve nedenseldir. Kişilik araştırmalarındaki özellik yaklaşımı uzun bir geçmişe sahiptir (Goldberg, 1971). Modern kişilik araştırmalarının kurucuları Gordon Allport (1937), Henry Murray (1938) ve Raymond Cattell (1943) tarafından özellik yaklaşımı ilk defa sistematik olarak şekillendirilmiştir. Cattell (1955) kalıtım-çevre analizinin kişilik özelliklerinde uygulanmasında öncülük etmiştir (Bouchard ve Loehlin, 2001). Kişiliğe ilişkin kalıtım ve çevre etkisine yönelik yapılmış çalışmalara bakıldığında, Loehlin'in (1992) Büyük Beşli'ye göre sınıflandırdığı çeşitli ölçeklerden elde edilen ikiz, evlat edinme ve aile çalışmalarını görebilmekteyiz. Alanyazındaki mevcut ilişkilere davranış-genetik modelleri uyarlanması sonucunda Büyük Beş'lideki bireysel farklılıkların %51-%58'nin genetik temeli olduğu, %42 -%49'unun bireye özgü deneyime, durumsal etmenlere ve gen-çevre etkileşimine atfedilebileceği görülmüştür. Paylaşılan çevre etkisinin ise oldukça az neredeyse olmadığı ifade edilmiştir (Loehlin ve ark, 1998). Beraber yetiştirilen tek ve çift yumurta yetişkin ikizleri ile ayrı yetiştirilen tek ve çift yumurta yetişkin ikizlerinde nörotisizm, dışadönüklük, impulsivite ve monoton kaçınmada genetik ve çevresel etmenlerin etkisine bakılmıştır. Çalışma sonuçları genetik faktörlerin önemi desteklenmiş olup, toplam varyansın %23 - %45'inin genetik kaynaklara atfedildiğini göstermiştir (Pedersen ve ark, 1988). Kişilik boyutlarında genetik faktörlerinin etkisini incelemeye yönelik yapılan bir diğer ikiz

çalışmasında 12. 898 çiftten oluşan İsveçli büyük bir örneklem ele alınmıştır. Eysenck'in kişilik envanterinin kısa versiyonunun kullanıldığı çalışmada, genel olarak nörotisizm ve dışadönüklük olarak adlandırılan boyutlara yakın değişkenlerdeki genetik faktör etkisine bakılmıştır. Verilerin analizi sonucunda kalıtım indeksi psikososyal dengesizlik için erkeklerde 0. 50, kadınlarda 0. 58'i; psikososyal dışadönüklük için erkeklerde 0. 54, kadınlarda 0. 66 'yı işaret etmiştir. Bunun sonucunda fenotipik varyasyonun yarısının genetik faktörlere atfedilebilir olduğunu ifade edilmiştir (Floderus-Myrhed ve ark, 1980).

Kişilik özelliklerinin tarihine baktığımızda, Matthews ve ark (2009) kişilik özellikleri tarihini 3 boyut şeklinde ele alabileceğimizi ifade etmiştir. Bunlar, klasik düşüncenin etkileri, özellikler üzerine yapılmış olan erken dönem bilimsel çalışmalar ve şuanki mevcut kişilik modelleri olarak sıralanmışlardır. Hipokrat'ın fiziksel hastalıkların etiyojisine ilişkin ortaya koymuş olduğu Humor kuramı veya vücut sıvılarına (özellikle kan, balgam, siyah safra, sarı safra) ilişkin düşüncesi bireysel farklılıkları anlamaya yönelik ilk adımlardan biri olmuştur. Klasik düşünce sonrasında bireysel farklılıkların nasıl ölçülebileceği yönündeki ilgi ve merak araştırmacılara ölçüm yöntemlerindeki gelişmeleri getirmiştir. Briggs ve Cheek (1986) kişilik araştırmacılarının, deneysel manipulasyon ve kontrol grupları kullanarak gruplar arası bir farklılık yaratmak yerine genellikle kişiler arasında var olan varyansı ölçmeye odaklandığını ifade etmiştir. Kişilik psikologları çok değişkenli veri setlerini dikkatli ve tüm yönleriyle inceleyebilecekleri istatistiksel tekniklere yönelmişlerdir. Bu aşamada faktör analizi işleminin, araştırmacıya sezgisel kavrayışını artırabilmesi, test etmesi ve düzeltmesine olanak sağlaması ve sadece gözlenmeyen değişkenlerle değil sıklıkla gözlenemeyen değişkenlerle baş etmek açısından önemli ve yararlı bir araç olduğu ifade edilmiştir.

Kişilik özelliklerini tanımlayabilmede sözlüksel yaklaşımın yer aldığını görebilmekteyiz. Kişilik ile ilgili çalışmalarda önemli bir yeri olan Büyük Beşli modelin, sözlüksel yaklaşımın altını çizen dildeki özellik tanımlayıcı terimlerden üretildiği bilinmektedir (John ve ark, 1988). Kişilik özelliklerindeki sözlüksel yaklaşımın geçmişine baktığımızda, Allport ve Oddbert'in (1936) dilde yer alan her biri insan davranışının bir biçimini belirten yaklaşık 18 bin terimi 4 farklı kategori altında listelediğini görebilmekteyiz. Bu farklı kategorilerden birincisi, kişiliğin gerçek özellikleri olarak görülen kişinin çevresine uyum sağlamasındaki sürekli ve sabit durumları içermektedir. Örneğin, öfkeli, içedönük, sosyal. İkinci kategori, geçici duygudurum ve etkinlikleri

tanımlayıcı kelimelerden oluşmuştur. Örn; utanma, sevinme, heyecanlanma. Üçüncü kategori, sosyal ve karakteristik yargılamaları içeren daha çok sosyal değerlendirmeleri temsil eden terimleri içermektedir. Örn; önemsiz, saygıdeğer vb. Son kategoride ise, diğer üçünde yeri olmayan örn; fiziksel özellikler, kapasite ve yetenekler gibi alt kategorilerde yer alan mecazi ve belirsiz kelimeleri içermektedir. Raymond Cattell, karmaşık fenomenlerin arkasındaki boyutları belirlemeye yönelik yeni güçlü bir araç olan faktör analizi ile kişiliğin temel boyutlarının keşfedilebileceğine ve sonrasında ölçülebileceğine inanmıştır (Cattell ve Mead, 2008). Kişilik araştırmalarına yönelik çalışmasına yüksek sayıdaki özellik tanımlayıcı terimlerle başlamıştır. Bu özellik listesiyle her biri sıfatlar ve tabirler içeren yüksek düzeyde iki uçlu 35 değişken elde etmiştir (Cattell, 1943). Sonraki süreçte bu değişkenler aralarındaki ilişkiler, gruplama ve faktörleştirme çalışmalarında kullanılmıştır (Cattell, 1947). Fiske (1949) Cattell'in 22 değişkenini analiz ederek kendini puanlama, gözlemci puanlaması ve akran puanlamasında tekrar eden 5 faktörü elde etmiş ve 5 faktörü ilk keşfeden kişi olmuştur (Goldberg, 1993). Tupes ve Christal'in (1958, 1961) hava kuvvetleri çalışanları ile gerçekleştirdiği çalışmalar ile Fiske ve Cattell 'in örneklemelerinin analizleri sonucunda elde edilen bulgular yinelenen ve tekrar eden 5 faktörün bulunmasına aracı olmuştur. Tekrar eden bu faktörler isetaşkınlık, uyumluluk, güvenilebilirlik, duygusal dengelilik ve kültür başlıkları altına toplanmıştır (Tupes ve Christal, 1992).

Royce ve Powell (1983) geniş boyuttaki ölçeklerin psikometrik analizlerinin tekrar analizi sonucunda kişilik çalışmaları alanında 3 temel boyutun olduğunu ortaya koymuştur. Tekrar tekrar ortaya çıkan bu alanlar Eysenck tarafından önerilmiş olan Psikotizm, Dışadönüklük ve Nörotisizm olmak üzere 3 temel boyuta oldukça benzerdir (Eysenck, 1991). Kişilik karakteristiğine ilişkin yapılmış olan birçok faktör çalışmasında Eysenck'in ilk boyutları olan Nörotisizm ve Dışadönüklük/ İçedönüklük boyutları görülmektedir. Sonraki süreçte bu boyutlara Psikotizm boyutunun da eklenmesiyle 'PEN' olarak ifade edilen 3 süperfaktör elde edilmiştir (Digman, 1990; Eysenck, 1970). Eysenck (1983) özelliğe dayalı modellerin insan davranışındaki farklılıkları farklı sayıda özellik terimleriyle açıkladığını ifade etmiştir. Bu özelliklerin dışadönüklük, nörotisizm ve psikotizm gibi yüksek sıralı düzeydeki kavramlarda birbirleriyle ilişki gösterdiğini belirtmiştir. Zuckerman (1991), Eysenck'in modelini örnek göstererek kişilik özelliklerini tanımlamada 'yukarıdan aşağıya' işleyen sürecin daha iyisi olduğunu belirtmiştir. Yukarıdan aşağıya işleyen süreci; yüksek ve geniş düzeydeki kişilik boyutlarının tanımlanması, bunları oluşturan daha dar özelliklerin tasviri, kişilik özelliklerindeki davranışsal mekanizmaların tanımlanması,

davranışları ve bu sayede kişilik özelliklerini kontrol eden biyolojik mekanizmaların bulunması şeklinde sıralayarak özetlemiştir.

Kişilik araştırmalarındaki özellik yaklaşımına ilişkin Eysenk'in modeli kadar ortaya konmuş olan bir diğer önemli model Büyük Beş'li modeli olmuştur. Büyük Beş'linin ortaya çıkışını Chamorro-Premuzic ve Furnham (2005) şu şekilde dile getirmiştir. Cattell'in 16 faktöre dayalı yaklaşımı gibi Büyük Beşli kişilik alanı sözlüksel hipotezden çıkmıştır. Bu durum, davranışın temel boyutlarının insanı tanımlayan dilde var olan kelimelerle açıklanabileceğini göstermektedir. Costa ve McCrae tarafından önerilmiş olan Büyük Beş'li modeli Cattell'in 16 faktörlü modelinin tekrar analizinden türetilmiştir. McCrae ve Costa (2008) kişilik sisteminin büyük beşli kuramının tanımlamalarına karşılık gelen bileşenler ve bu bileşenlerin birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu gösteren dinamik süreçlerden oluştuğunu dile getirmişlerdir. Costa ve McCrae beş faktör modelinin kişiliğin temel boyutlarını temsil etme iddiasının 4 temel kritere dayandığını ifade etmiştir. Bu temel kriterleri şu şekilde ifade etmişlerdir. Boylamsal ve çarpaz gözlemci çalışmaları, beş faktörün davranış örüntülerinde görülen ve devam eden eğilimler olduğunu göstermiştir. Faktörlerin her biriyle ilgili özellikler, çeşitli kişilik sistemlerinde ve özellikleri tanımlamadaki doğal dilde bulunur. Faktörler farklı kültürlerde biraz farklı şekillerde ifade edilmelerine rağmen farklı yaş, cinsiyet, ırk ve dil gruplarında bulunur. Kalıtıma ilişkin kanıtlar, faktörlerin tümünün biyolojik bir temeli olduğunu ileri sürmektedir (Costa ve McCrae, 1992). McCrae ve Costa (1987) öz bildirim ve akran puanlamalarına dayanarak sıfat ve soru ölçekleriyle kişiliğin beş faktörlü modelini değerlendirmişlerdir. Nörotisizm, dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk ve sorumluluk faktörlerinin sıfatları 275 yetişkin ve 738 akran puanlaması analizinin sonucunda tanımlanmıştır. Öz bildirim ve akran puanlaması yapan puanlayıcılar arasında .30 ile .65 arasında değişen sınıf içi korelasyon katsayıları elde edilmiş, bu da 5 sıfat faktörü üzerinde çarpaz gözlemci uyuşmasının olduğunu göstermiştir. Benzer sonuçlar NEO kişilik envanteri ölçümlerinin analizinde de görülmüştür.

Büyük Beş'li modeldeki faktörler nörotisizm, dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk ve sorumluluk olarak isimlendirilmiştir. Bu faktörlerin ne anlama geldiğine baktığımızda, nörotisizm boyutu sıkıntıyı, stresi tecrübe etme eğilimindeki bireysel farklılıkları ve bu eğilimden kaynaklanan bilişsel ve davranışsal biçimleri temsil eder (McCrae ve John, 1992). Dışadönüklük üzerinde en az uzlaşa sağlanan terimlerden biri olsa da dışadönüklük teriminin en iyi tanımlamasının başatlık ve sıcaklık arasında ortada kaldığı

hatta biraz daha başatlığa yakın olduğu ifade edilmektedir (McCrae ve Costa, 1989). Nörotisizm, dışadönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk ve sorumluluk olarak isimlendirilen beş boyut bireylerin 'diğer' algısını etkiler. Bu beş faktörün ilk olarak ortaya çıkışı akran puanlamaları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu boyutların tümü bir anlamda kişilerarasıdır ve her biri kişinin etkileşim biçimini etkilemektedir. Kronik depresif insanlardan kaçınır, kendi entelektüelitemiz ve değerlerimizi paylaşacak kişileri ararız, arkadaşlarımızı onların güvenilirliği ve sorumluluğu temelinde değerlendiririz. Ancak nörotisizm, açıklık ve sorumluluk doğası itibariyle kişilerarası değildir. Birisi diğerlerinin varlığından ya da yokluğundan bağımsız olarak üzgün hissedebilir, sanata ilgi gösterebilir veya bir görevi tamamlayabilir. Bu durum dışadönüklük ve uyumluluk boyutlarında ise farklıdır. Dışadönüklük ve uyumluluk boyutları, tercih edilen sosyal uyaran miktarını açıklayabilme ve sosyal etkileşimdeki hakimiyeti açıklamada ortaya çıkmaktadır (McCrae ve Costa, 1989). Açıklıktaki bireysel farklılıklar, hem duyuşsal hem de soyut bilgiyi arama, algılama, değerlendirme, anlama ve faydalanma eğilimi olan bilişsel keşfe yönelik eğilimi yansıtır. Açıklık özelliğe ilişkin etiketlendirmelerin 'deneyime açıklık' veya 'akıl' şeklinde olması gerektiğine dair tartışmalar oldukça eskiye dayanmaktadır. Bu özellikteki etiketlendirmeye yönelik çözüm, deneyime açıklık ve akıl olarak adlandırılan etiketlerin her birinin daha geniş özellik içerisindeki ayrı ancak ilişkili bir alt faktörü tanımladığı yönünde olmuştur. Açıklık duyuşsal ve algısal bilgi ile etkileşimi yansıtırken, akıl soyut ve semantik bilgi ile etkileşimi yansıtmaktadır (Corr ve ark, 2013; DeYoung ve ark, 2012).

2.8.2. DSM- 5 ve Kişilik Özellik Modeli

Amerikan Psikiyatri Birliği'nin (APA) 5. basımı olan DSM-5 görgül olarak uyumsuz kişilik özelliklerinin bir modelini koyan ilk basımdır. Tanı kitabının daha önceki basımı olan DSM- 4'te esnek olmayan, uyumsuz, işlevsellikte bozulma ve strese neden olan sürekli davranış örüntüleri kategorik kişilik bozuklukları veya kategorik kişilik bozukluklarını oluşturabilen şekilde tanımlanmıştır. DSM -4 'de kişilik bozuklukları yalnızca bir bölüm içerisinde 10 kategori altında kavramsallaştırılmıştır. Bunun tersine, DSM -5 'te ise iki paralel kişilik bozukluğu bölümü bulunmaktadır. İlk olarak DSM-5'teki ikinci bölüm içerisinde (Tanı Kriterleri ve Kodu), kişilik bozukluğu DSM-4 kriterleri tekrar basılmıştır. İkinci olarak ise, DSM-5 'in üçüncü bölümünde (Gelişen Ölçekler ve Modeller) DSM -5 için geliştirilen kişilik bozuklukları sistemi tanımlanmıştır (Krueger ve Markon, 2014). DSM - 5 özellik modelinin gelişiminde ortaya konulmuş olan DSM - 5 İçin Kişilik Envanteri aracının

220 maddeden oluşan ve 25 spesifik maladaptif kişiliği ölçen güvenilir bir araç olduğu belirtilmiştir. Mevcut kanıtlara dayalı olarak 25 temel kişilik özelliğinin temel unsurlarının beş geniş alanda toplanmasını şu şekilde görebilmekteyiz; olumsuz etki/duygusal stabilite, kopma /dışadönüklük, uzlaşmazlık / uyumluluk, ketlenme / sorumluluk, psikotizm / açıklık (Krueger ve Markon, 2014). Watson ve ark (2013) bu beş alanlı özellik şemasının kişilik bozukluklarını tanılamada DSM-5 üçüncü bölümünün önemli parçasını oluşturduğunu ifade etmiştir. DSM-5 içerisindeki özellik şeması ve tanılama aşamasını şu şekilde dile getirmişlerdir. DSM-5 içerisindeki sistem antisosyal, kaçınan, sınırlandırıcı, narsistik, obsesif-kompulsif ve şizotipal olmak üzere 6 spesifik kişilik bozukluğu kümesini içermektedir. DSM -4 'ün aksine, kişilik bozuklukları sistemdeki spesifik özellik karakteristiği temeline göre tanılanır. Örneğin, Antisosyal kişilik bozukluğu antagonizma (hile yapma durumu, dolandırıcılık), vurdumduymazlık (duyarsızlık ve düşmanlık), ketleme (sorumluluk, dürtüsellik, risk alma) alanlarındaki altı veya yedisinin gerekli olduğu patolojik özellikler ile karakterizedir. Spesifik türlerden herhangi birine dahil olmayan kişilik patolojisine sahip bireyler, beş alanın herhangi birinden belirli patolojik karakteristiği tanımlamayı içeren Kişilik Bozukluğu-Özellik Tanımlanmış (Personality Disorder-Trait Specified) tanısı ile sınıflandırabilmektedir.

DSM-5 için geliştirilmiş olan kişilik envanteri ve beş faktörlü modelin ilişkisine bakmaya yönelik gerçekleştirilen çalışmaları görebilmekteyiz. Bu çalışmalardan biri olan Thomas ve arkadaşlarının (2013) gerçekleştirmiş olduğu çalışmaya 808 katılımcı dahil edilmiştir. Klinik olmayan örneklem ile gerçekleştirilen bu çalışmada, DSM-5 için geliştirilen kişilik envanterindeki özellik ölçeği puanları ve 5 faktör modeli derecelendirme formundaki alan puanlarına açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, beklenen yönde olmuş olup model katsayıları DSM-5 ve Büyük Beş'li özelliklerinin yakınsaklığını düşündürmüştür. Bulgular dahilinde DSM-5 özellikleri ve Büyük Beşli arasındaki bu uyumun sonraki çalışmalarda klinik, yaşlı, yetişkin gibi farklı örneklem gruplarında, farklı ölçümlerde ve kendi ve diğerlerinin bildirimini içeren çoklu metod yaklaşımında test edilmesinin yararlı olabileceği ifade edilmiştir. Bir diğer çalışmada, DSM-5 için geliştirilen kişilik envanteri ile Büyük Üç'lü ve Büyük Beş'li arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışmaya ayaktan tedavi gören hastalar ve toplumdaki yetişkin örneklemi dahil edilmiştir. Elde edilen bulgularda, DSM-5 için geliştirilen kişilik envanteri alanı olan olumsuz duygulanımın nörotizm ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu görülürken; antagonizm ve ketleme alanlarının ise uyumluluk ve sorumluluk boyutları ile olumsuz yönde güçlü bir

ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Antagonizm ve ketleme alanlarının her ikisi de güçlü bir şekilde Büyük Üç'lünün özelliği olan ketleme ile ilişkili bulunmuştur. DSM-5 için geliştirilen kişilik envanteri alanından olan Psikotizm ise Açıklık boyutu ile anlamlı bir ilişki göstermiştir (Watson ve ark, 2013). Elde edilen bulgular DSM -5 için geliştirilmiş kişilik envanterinin Büyük Beş'li modelle ilişkisini destekler niteliktedir. Tanı kitabı içerisinde kişiliğe ilişkin değişikliklere (özellik yaklaşımı) yer verilmesi, kategorik bir değerlendirmeden ziyade kişiliğe dair daha boyutsal bir değerlendirme yapabilmeyi de mümkün kılmaktadır.

2.8.3. Kişilik Özellikleri ve Psikopatoloji

Kişilik özelliklerinin psikopatolojinin neresinde yer aldığı, psikopatolojiyle nasıl bir ilişkisi olduğuna yönelik Widiger (2011) kişilik ve psikopatoloji arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir. Kişilik ve psikopatolojinin birbiri üzerindeki görünümü, patoplastik bir ilişki ile karakterize edilir. Bu ilişki 2 yönlüdür, psikopatolojinin görünümü premorbid kişilik özelliklerine göre değişebilir ve kişiliğin görünümü komorbid psikopatolojinin varlığından aynı şekilde etkilenebilir. Kişiliğin psikopatoloji üzerindeki patoplastik örneğine baktığımızda örn; ergenlik döneminde beliren anoreksiya ve bulimiada kilo kaybı ile meşguliyeti olan ve anoreksiyaya doğru gidişatı olan kişiler sıklıkla büyük 5'li modeldeki yüksek premorbid sorumluluk ile karakterizedir (Widiger, 2011; McCrae ve Costa, 2003). Sorumluluk boyutu yüksek olan kişiler yüksek düzey iç disiplin, yetkinlik, ve başarı uğraşısına sahiptir; ki bunlar da kilo vermek için gerekli olabilecek tutumlardır. Bunun tersine sorumluluk boyutu düşük kişilerin tıkanırcasına yeme ve bulimia ile karakterize olan dürtüsel kontrolsüzlüğe eğilimi olabilir. Psikopatolojinin patoplastik etkisinin kişilik üzerindeki görünümüne baktığımızda anksiyöz, depresif, kızgın ve çok sinirli olan kişiler kendi düşünce, duyguları, davranışları açıklamada ve diğerleriyle ilişkilenmelerinde doğru tanımlamalar yapabilmeye güçlük yaşarlar. Anksiyete veya diğer ruhsal bozukluklar tedavi edildiğinde kendini tanımlama ve açıklayabilme buna bağlı olarak değişir (Widiger, 2011).

Kişilik ve duygulanım arasındaki ilişkiye bakıldığında, nörotisizmin olumsuz duygusal deneyimin en güçlü belirleyicisi olduğunu görebilmekteyiz. Nörotisizm korku/kaygı, mutsuzluk/depresyon, suçluluk/ tatmin olamama, öfke/ düşmanlığı içeren olumsuz duygusal durumlar ile güçlü bir ilişki göstermektedir. Bunun aksine dışadönüklük ise olumlu duygusal deneyimlerle güçlü bir bağlantı göstermektedir. Dışadönüklük genel

olumlu afekt faktörü ve neşelilik, coşku, heyecan ve enerjiyi değerlendiren ölçeklerle güçlü bir şekilde ilişkilidir. Sorumluluk ve uyumluluk ise afekt ile sistematik ilişkiler gösterir ancak bunlar daha çok belirli alt sıra ilişkileri yansıtır. Sorumluluk dakiklik, dikkat ve konsantrasyon duyguları ile ilişkilirken, uyumluluk ters orantılı bir şekilde öfke ve düşmanlık ile ilişkilidir. Açıklık boyutu ise diğerlerinin aksine afektif deneyimle zayıf bir bağlantıya sahiptir (Watson ve Naragon-Gainey, 2014). Kişilik ve psikopatolojiye yönelik yapılmış olan çalışmada Büyük Üç'lü ve Büyük Beş'li modellerinde yer alan nörotisizm, dışadönüklük, ketleme, sorumluluk, uyumluluk ve açıklık gibi yüksek düzeydeki kişilik özellikleri ile yetişkinlerdeki depresif, anksiyete ve madde kullanım bozuklukları arasındaki ilişkiler gözden geçirilmiştir. 1980 ve 2007 yılları arasında yayınlanmış olan 175 çalışmayı içeren bu gözden geçirmede, bütün tanı gruplarında nörotisizm boyutundan alınan puanların yüksek, sorumluluk boyutundan alınan puanların ise düşük olduğu görülmüştür. Birçok bozuklukta düşük dışadönüklülük görülmüş olup, en geniş etki boyları distimik bozukluk ve spesifik fobiler için olmuştur. Çalışmanın genel sonuçlarında yaygın ruhsal bozuklukların kişilik ve benzer özellik profilleri ile güçlü bir bağlantısı olduğu bulunmuştur. Çalışma bulguları, ruhsal bozukluklar ile nörotisizm boyutunun en güçlü ilişkileri gösterdiğini işaret etse de diğer özelliklerin de nörotisizmden bağımsız olarak önemli etkiler gösterdiğini işaret etmiştir (Kotov ve ark, 2010). 18- 88 yaşları arasındaki 1161 Hollandalı katılımcının dahil olduğu bir diğer çalışmada ise kişilik, psikopatoloji ve pozitif ruh sağlığına ilişkin ölçümler alınmıştır. Çalışma bulguları, dışadönüklük ve uyumluluk boyutlarındaki puan artışı ile psikolojik ve sosyal iyi olma halinin de arttığını işaret etmiştir. Dışadönüklük ve uyumluluk boyutlarının pozitif ruh sağlığı, psikolojik ve sosyal iyi olma haline olumlu yönde katkısının olduğu görülmüştür. Duygusal dengeliliğin azalması ile psikopatoloji belirtilerinin arttığını işaret eden çalışma bulguları, duygusal dengelilik boyutunun psikopatoloji belirtileri için önemini vurgulamıştır (Lamers ve ark, 2012). Ergen katılımcılar ile gerçekleştirilen çalışmada nörotisizm öz bildirim ve akran puanlaması ölçümleriyle değerlendirilmiştir. Çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla duygudurum ve kaygı bozuklukları değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda içselleştirme psikopatolojisinin nörotisizm ile ilişkisinin oldukça yüksek olduğu; nörotisizm ve madde kullanımı arasındaki ilişkinin ise düşük düzeyde olduğu görülmüştür (Griffith ve ark, 2010). Ergen yaş grubu ile beş senelik ölçümler yapılarak gerçekleştirilen çalışmada kişilik ve problem davranış arasındaki ilişkinin iki yönlü olduğu görülmüştür. Dışadönüklük, duygusal dengelilik ve sorumluluk boyutlarının içselleştirme (depresyon) problem davranışlarında olumsuz bir şekilde yordayıcı olduğu; uyumluluk, sorumluluk ve açıklık boyutlarının

dışsallaştırma (öfke, saldırganlık) problem davranışları için olumsuz yordayıcı olduğu görülmüştür. Beş faktör kişilik özelliklerini hem içselleştirme hem de dışsallaştırma problemlerini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra problem davranışların Büyük Beş'li kişilik özellikleri yordadığı da görülmüştür. Dışadönüklük, uyumluluk, sorumluluk ve duygusal dengeliliğin içselleştirme davranışları tarafından; uyumluluk ve duygusal dengeliliğin de dışsallaştırma davranışları tarafından olumsuz bir şekilde yordanabildiği sonucuna ulaşılmıştır (Klimstra ve ark, 2010). DSM-4'e göre major depresyon tanısı almış 79 hasta ve 102 sağlıklı kişiden oluşan kontrol grubunda, Büyük Beş'li kişilik özellikleri ve major depresyon arasındaki ilişkiye bakılmak istenmiştir. Çalışma sonucunda depresyona sahip kişilerin yüksek düzeydeki nörotisizm ve düşük düzeydeki dışadönüklük, deneyime açıklık ve sorumluluk alan puanları ile kontrol grubundan anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlenmiştir. Çalışmada yer alan logistik regresyon modelleri artan fiziksel yük/sorumluluk, bağımlılık düzeyleri ve artan nörotisizm birleşiminin akut depresif belirtilerin ortaya çıkışını güçlü bir şekilde yordadığını ortaya koymuştur (Weber ve ark, 2012). Terracciano ve McCrae (2006) kişilik özelliklerindeki cinsiyet farklılıklarının, psikopatolojinin farklı biçimlerinin erkek ve kadınlardaki yaygınlığı ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Depresyon, anksiyete ve kırılabilirlik gibi nörotisizmin alt yüzlerinden alınan yüksek puanlar, kadınlar arasındaki duygudurum ve anksiyete bozukluklarında yüksek bir yaygınlık göstermektedir. Uyumluluk boyutundan alınan düşük puanların ise, erkekler arasındaki Antisosyal kişilik bozukluğunda yüksek bir yaygınlık gösterdiğini belirtmiştir.

2.9. Kişilik ve Akıcı Zeka İlişkisine Yönelik Çalışmalar

Boyle ve ark (1995) klinik nöropsikolojideki temel problemlerden birinin kişilik ölçümlerinin, klinik çalışmalara ve klinik değerlendirme uygulamalarına yetersiz bir şekilde dahil edilmesi olduğunu ifade etmişlerdir. Nöropsikolojik test bataryalarının ağırlıklı olarak beyin fonksiyonlarının bilişsel boyutlarına odaklandığı belirtilmiştir. Beyin işlevselliğindeki bozulmaların çeşitli biçimlerinin kişilik, güdü ve duygu durumları gibi içsel özelliklerde normalden farklılaşan değişikliklerle ilişkili olduğu ifade edilmiştir (Boyle ve ark 1995; Powell, 1979). 18-40 yaş arasındaki 108 katılımcının dahil edildiği çalışmada beş faktörlü modelin biyolojik temellerine bakılmak istenmiştir. Ölçümlerde kişilik ölçümleri için NEO-PI - R ve görüntüleme için MRI kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgularda dışadönüklük boyutunun tek anlamlı ilişkisinin ödüllendirme bilgilerinin

işlenmesinde rol oynayan medial orbitofrontal korteks hacmi ile olduğu görülmüştür. Nörotisizm ise sağ dorsomedial PFK ve sol medial temporal lobun kısımları ile olumsuz bir ilişkilene içerisindedir. Nörotisizm tehdit, ceza ve olumsuz etkiler ile ilişkili beyin bölgelerini hacmi ile birlikte değişmektedir. Uyumluluk boyutu ise diğer bireylerin niyetleri ve zihinsel durumları hakkında bilgi işleyen bölgelerin hacmi ile ilişkili bulunmuştur. Sorumluluk boyutunun istemli davranışların kontrolü ve planlanmasını içeren lateral prefrontal korteks ile ilişki olduğu görülmüş olup açıklık boyutunun herhangi anlamlı bir ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, Büyük Beş'linin biyolojik temelli açıklayıcı modelini destekler niteliktedir (DeYoung ve ark, 2010). Bu ve benzeri çalışmalar nörobilim yöntemleri aracılığıyla kişilikteki bireysel farklılıkların sistematik çalışılmasının potansiyelini göstermektedir.

İlgili alanyazında kişilik özellikleri ve zekaya ilişkin farklı ilişki bulguları göze çarpmaktadır. Bu kısımda bu ilişkilene yönelik alanyazındaki bazı çalışma bulgularına yer verilmiştir. Moutafi ve arkadaşlarının (2005), 14-63 yaşları arasında değişen 4859 kişiyle gerçekleştirmiş olduğu çalışmada sorumluluk, nörotisizm ve yaşın genel zekanın olumsuz yönde yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Buna ek olarak cinsiyetin ise erkeklerin avantajına olduğu yönde genel zekanın yordayıcısı olduğu görülmüştür. Kişilik ve demografik faktörlerin genel zekadaki %13 varyansı açıkladığı, spesifik beceriler üzerindeki kişilik ve demografik etmenlerin ise genel zeka puanlarında %9-17 aralığında varyansı açıkladığı elde edilmiştir. Meike Bartels ve arkadaşları (2012) gerçekleştirmiş olduğu çalışma; kişilik ve IQ skorlarının bağımsız boyutlar olmadığı gözlenmiştir. Nörotisizm boyutundan alınan düşük puanların, uyumluluk ve açıklık boyutundan alınan yüksek puanların yüksek IQ skoruna katkıda bulunduğu elde edilmiştir.

Yürütücü işlevler ve normal-anormal kişilik boyutları arasındaki bağlantıya ilişkin yapılan çalışmaya 136 üniversite öğrencisi dahil edilmiştir. Çalışmada yürütücü işlevlere yönelik 4 başlık altındaki (çalışan bellek, tepki önleme, akıcılık, dikkat, akıcı zeka) testler, kişiliğe yönelik NEO PI - R ve kişilik bozuklukları ölçeği ve ayrıca BIS/ BAS' a yönelik ölçekler uygulanmıştır. Elde edilen bulgularda, nörotisizm ve akıcı zeka arasında zayıf ve olumsuz yönlü ilişkinin kaygı ve kırılganlık yüzleri ile akıcı zeka arasındaki anlamlı ilişkiden meydana geldiği ifade edilmiştir. Bir diğer çalışma bulgusu ise şizotipal ve antisosyal kişilik bozukluğu ile akıcı zeka arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu işaret etmiştir (Unsworth ve ark, 2009). Toplum temelli örneklem olan 196

katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada akıcı zeka ve empati ile kişilik bozukluklarının boyutsal özellik skorlarıyla ilişkisi ele alınmıştır. Çalışma sonuçları kişilik bozukluğu belirtisi ve şiddetinin, diğerlerinin duygusal ifadelerine karşılık düşük empatik ilgi, yüksek kişisel sıkıntı ile karakterize azalmış duygusal empati ve düşük akıcı zeka ilişkili olduğunu göstermiştir. Yapılan analizler sonucunda kişilik bozukluğu özellik skoru ile işleme hızı arasında olumsuz bir ilişkilene görülmüştür. Kişilik patolojisinin şiddetinin artması işleme hızının azalmasını işaret etmiştir (Hengartner ve ark, 2014).

Djapo ve ark (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmada beş global faktör, Cattell'in faktöre dayalı kişilik modeli ve zeka arasındaki ilişkiye bakılmak istenmiştir. Çalışmada akıcı zekaya yönelik Raven İleri Matrisler testi kullanılmıştır. Çalışma sonuçları, dışadönüklük ve kavramsal olarak sorumluluk boyutuyla benzer olan kendi kendini kontrol etme boyut puanlarının arttıkça akıcı zeka puanlarının azaldığı olumsuz yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu işaret etmiştir. Regresyon analizi sonucunda anksiyete dışındaki global kişilik faktörlerinin akıcı zeka skorlarındaki %25 varyansı açıklayarak akıcı zekanın anlamlı yordayıcıları olduğu bulgusu elde edilmiştir. Moutafi ve arkadaşlarının (2004) sorumluluk boyutu ve zeka arasındaki ilişkiye yönelik gerçekleştirdiği bir diğer çalışmada ise sorumluluk boyutunun akıcı zeka ile olumsuz yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Bir diğer çalışmada, akıcı zekanın yaratıcı metaforlar üretme üzerindeki etkisine bakılmaya yönelik gerçekleştirilen çalışmaya 132 üniversite öğrencisi dahil edilmiştir. Çalışmada katılımcılar akıcı zeka testlerini, metafor yaratma görevini ve öz bildirim sorularını cevaplamışlardır. Elde edilen bulgular dahilinde, akıcı zekanın metafor yaratma skorlarındaki varyansın %24.3'ü açıkladığı görülmüştür. Akıcı zeka ve 5 faktör kişilik özelliklerinin metafor yaratıcılığındaki yordayıcılığına bakıldığında akıcı zekanın 5 faktör boyutları da dahil edildikten sonra etkisini sürdürdüğü, orta-geniş etki boyunda etkisinin olduğu görülmüştür. (Silvia ve Beaty, 2012).

Soubelet ve Salthouse'un (2011) 18-96 yaşları arasındaki 2.317 yetişkinle gerçekleştirdikleri çalışmada bilişsel işlevsellik ve kişilik arasındaki ilişkiye bakılmak istenmiştir. Katılımcılara akıcı ve kristalize zekayı ölçmeye yönelik testler (muhakeme, görsel uzamsal yetenek, kelime, episodik bellek, sözel bellek, algısal hız) ve kişiliğe yönelik 50 maddelik IPIP-50 uygulanmıştır. Kişilik ve bilişsel faktörler arasındaki ilişkiye bakıldığında en güçlü ilişkinin açıklık boyutunda olduğu, açıklık düzeyinin akıcı zeka, kristalize zeka, bellek ve hız olmak üzere 4 bilişsel yetenek faktörü ile ilişkili bulunduğu

gözlenmiştir. Ziegler ve ark (2012) yapmış oldukları çalışmada açıklık boyutu, akıcı ve kristalize zeka arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışma bulguları açıklık boyutu ile akıcı zeka etkileşiminin anlık performans üzerinde görüldüğünü işaret etmiştir. Schretlen ve ark (2010) çalışmasında ise açıklık boyutunun yürütücü işlevler ve akıcılıktan ziyade sözel-kristalize zeka ile güçlü bir ilişki gösterdiği görülmüştür. Akıcı zeka, kristalize zeka ve açıklık/ zeka kişilik faktörü arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmaya 13 ve 45 yaşları arasındaki 516 kardeş dahil edilmiştir. Kardeşlerin %36'sı tek yumurta ikizi, %25'si çift yumurta ikizi ve %38'si ikiz olmayan kardeşlerdir. Çalışma sonuçları açıklık/ zeka boyutunun akıcı zekadan ziyade kristalize zeka ile daha güçlü bir ilişkisinin olduğunu göstermiştir. Akıcı ve kristalize zeka puanlarının artışı ile açıklık/ zeka boyutu puanlarının da arttığı gözlenmiştir. Resimli alt testlerden (resim tamamlama, sıralama, düzenleme) elde edilen akıcı zeka puanlarının resimli olmayanlara (sayısal ve uzlamsal) kıyasla, açıklık/ zeka boyutuyla daha yüksek düzeyde olumlu ve anlamlı bir ilişki gösterdiği ifade edilmiştir (Ashton ve ark, 2000). Graham ve Lachman'ın (2012) çalışmasında 4.974 katılımcının oluşturduğu geniş bir örnekleme yer verilmiştir. Katılımcılardan 10 yıl ara ile alınmış olan ölçümlerde, nörotisizmdeki değişimler ile akıl yürütme ve tepki süreleri arasında anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmüştür. Deneyime açıklık ve nörotisizm boyutlarında sabit kalan bireylerin değişkenlik gösterenlere kıyasla tepki sürelerinde daha hızlı oldukları ve daha iyi tümevarımlı kavramsallaştırma yaptıkları görülmüştür. Yaşlı yetişkinlerde ise, nörotisizm boyutunda sabit kalanların veya düşüş gösterenlerin artış olanlara kıyasla tepki sürelerinde anlamlı bir şekilde daha hızlı oldukları görülmüştür (Graham ve Lachman, 2012). Ülkemizde 100 sağlıklı katılımcıyla gerçekleştirilen çalışmada, beş faktörlü kişilik özellikleri ve yürütücü işlevler arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Çalışmada oluşturulan modeller aracılığıyla kişilik boyutları ve yürütücü işlevlerin ilişkili olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular, deneyime açıklık boyutunun Wisconsin kart eşleştirme testi perseverasyon puanları ile olumlu yönde anlamlı bir ilişkisi olduğunu göstermiştir. RSPM ile ölçülen akıcı zeka puanı ve deneyime açıklık boyut puanı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. RSPM toplam puanı ile sorumluluk boyutu arasındaki olumsuz yöndeki anlamlı ilişki sorumluluk boyutu puanları arttıkça RSPM puanının azaldığını işaret etmiştir (Yılmaz ve Kafadar, 2018).

Bu tez çalışmasında akıcı zeka ve kişilik özellikleri ilişkisi ele alınarak, nöropsikolojik ölçüm aracından elde edilen bulguların kişilik özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. İlgili alanda zeka, kişilik ve kişilik özellikleri kavramlarına

yönelik birçok farklı görüş ve model ortaya konulmuştur. Çalışmamızda, bu görüşler çerçevesinde ortaya konulan akıcı zeka kavramı ve beş faktörlü kişilik kuramı temel alınmıştır. İlgili alanyazındaki çalışma bulgularında akıcı zeka ve kişilik özelliklerinin ilişkisine yönelik benzerlikleri ve farklılıkları işaret eden bulgulara rastlanılmış olup, çalışmaların çoğunlukla sağlıklı örneklem ile gerçekleştirildiği gözlenmiştir. Bu bağlamda, klinik örnekleme akıcı zeka ve farklı kişilik özelliklerinin ilişkisinin nasıl ve ne yönlü olabileceğinin araştırılması çalışmamıza yön vermiştir. Çalışmanın ana amacı akıcı zekanın kişilik özelliklerini yordamadaki gücünün klinik örnekleme açıklanması ve değerlendirilmesidir. Türkiye’de akıcı zeka kavramı ve kişilik özelliklerine ilişkin oldukça az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızdan elde ettiğimiz bulgular aracılığıyla, akıcı zeka kavramı ve kişilik faktörlerini kapsayan sınırlı düzeydeki ilgili alanyazına katkı yapılabileceği düşünülmektedir. Çalışmamızın kendisinden sonraki çalışmalar için de fikir oluşturabileceği düşünülmektedir.

Araştırmayla ilgili beklentiler aşağıdaki şekildedir:

RSPM skorları ile sosyodemografik özellikler (yaş ve psikopatoloji) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Beş faktör kişilik özellikleri boyutları ile sosyodemografik özellikler (yaş, cinsiyet, eğitim ve psikopatoloji) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Raven Standart Progresif Matrisler (RSPM) skorları ile Beş faktör kişilik özelliği dışadönüklük ve açıklık boyutu arasında olumlu, anlamlı bir ilişki vardır.

RSPM skorları ile Beş faktör kişilik özelliği sorumluluk ve duygusal dengesizlik boyutu arasında olumsuz, anlamlı bir ilişki vardır.

Yüksek akıcı zekanın dışadönüklük ve açıklık boyutlarını olumlu yönde yordaması beklenmektedir.

Düşük akıcı zekanın sorumluluk ve duygusal dengesizlik boyutlarını olumsuz yönde yordaması beklenmektedir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Katılımcıların Seçimi

Çeşitli ruhsal sorunlar nedeniyle Aydın Devlet Hastanesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi psikiyatri kliniklerine ve polikliniklerine başvurmuş olan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 99 kişi çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Gönüllüler için araştırmaya dahil olma ve dışlama ölçütleri aşağıda belirtilmiştir.

Katılımcılar için araştırmaya dahil olma ölçütleri: Psikiyatri polikliniğinde veya servisinde tedavi gören, okuma yazma bilen, bilgilendirilmiş olur formunu okuyup imzalayan 18-65 yaş arası hastaların olması beklenmiştir. Gönüllüler için araştırmadan dışlama ölçütleri: Bilgilendirilmiş olur formunu okuyup imzalamayacak hastalar, öz bildirim ölçeklerini kendi başına anlayıp doldurmasına engel oluşturacak düzeyde zeka geriliği veya aktif psikotik belirtileri olan hastalar, deliryum, demans, amnestik sendrom gibi bir kognitif bozukluğu olan hastalar, bilgilendirme formuna ve ayrıntılı açıklamalara rağmen çalışmaya katılmayı kabul etmeyen hastalar oluşturmuştur.

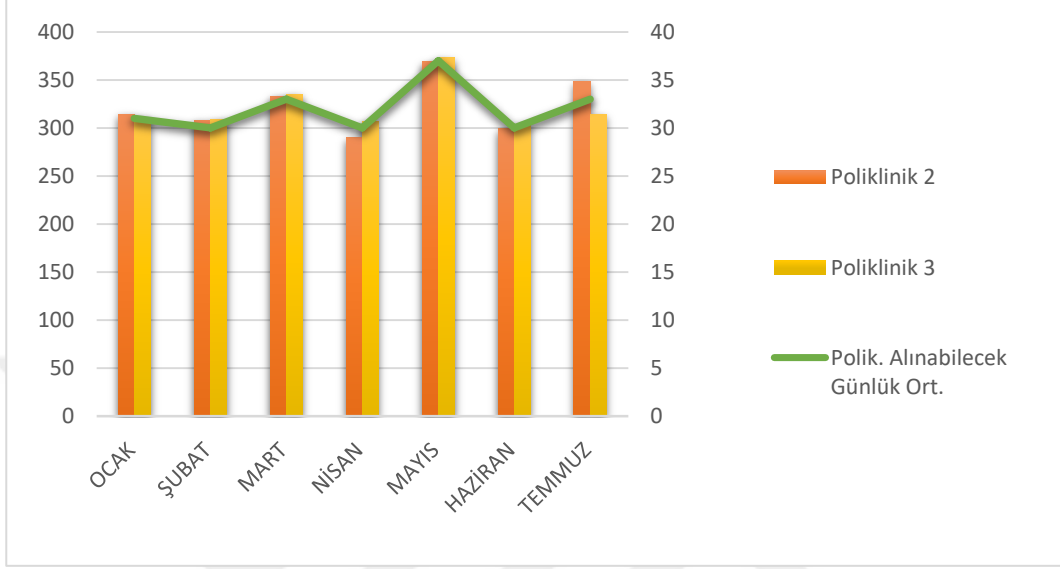
Ölçek uygulamalarına devam edemeyip yarıda kesen veya eksik dolduran katılımcıların sağlamış olduğu veriler araştırma kapsamından çıkarılmıştır. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri Tablo 1. 'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılar İçin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	N	%	Ort	SS	Aralık
Cinsiyet					
Erkek	26	26.3			
Kadın	73	73.7			
Yaş					
Yaş - yıl	98		31.66	11.16	20.5-42.82
Medeni Durum					
Hiç evlenmemiş	52	52.5			
Evli	38	38.4			
Boşanmış	7	7.1			
Dul	2	2.0			
Yaşanılan yer					
Kendi evim	45	45.5			
Ana / babamın evi	34	34.3			
Yurt / huzurevi	5	5.1			
Diğer	15	15.2			
Beraber yaşanılan kimse					
Yalnız	12	12.1			
Eş / Çocuklarla	39	39.4			
Anne / baba / kardeşlerle	35	35.4			
Arkadaşlarla	13	13.1			
Son 6 aydır yaşanılan yer					
İl	74	74.7			
İlçe	25	25.3			
Okur yazarlık					
Evet	99	100			
En son bitirilen okul					
İlkokul	8	8.1			
Ortaokul	9	9.1			
Lise / dengi	35	35.4			
Lisans / önlisans	43	43.4			
Lisansüstü	4	4.0			
Alınan Eğitim yılı					
Toplam alınan eğitim yılı	99		13.42	4.018	9.41-17.44
Çalışma Durumu					
Okuyor	28	28.6			
İşsiz	15	15.3			
Ücretli	24	24.5			
Serbest	6	6.1			
Ev Hanımı	20	20.4			
Emekli	5.0	5.1			
Sosyo Ekonomik Durum					
Kötü	12	12.1			
Orta	63	63.6			
İyi	24	24.2			

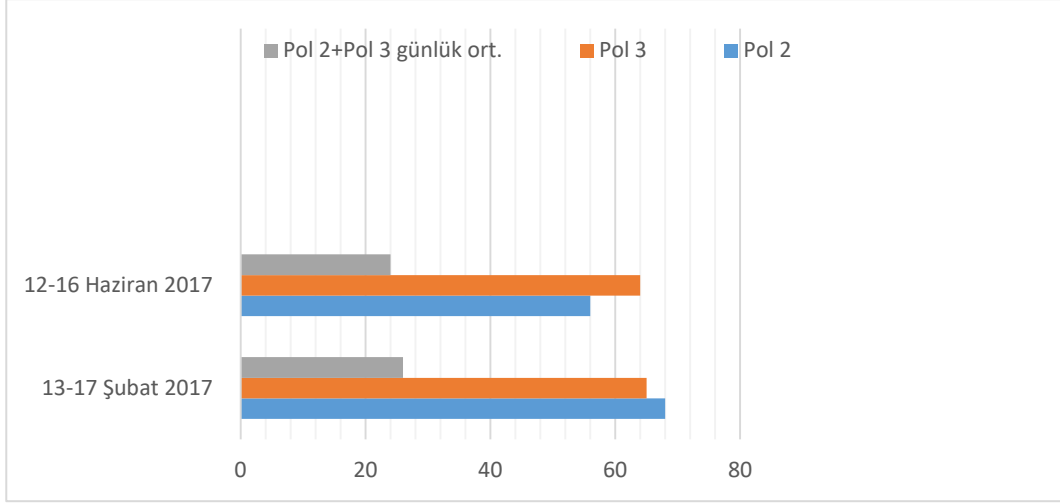
Çalışmada hedeflenen hasta sayısına ulaşabilmemiz ve çalışmanın toplam süresini belirleyebilmemiz için hastanemiz polikliniklerine başvuran hasta sayısını göz önünde bulundurulmuştur. 2017 yılı Ocak-Temmuz ayları arasındaki hasta popülasyonu incelenmiştir. İki farklı polikliniğe başvuran hastalar arasından kontrol ve kurul başvurusunda (sağlık, adli kurul vb.) bulunan kişiler elenmiştir. Aydın Adnan Menderes

Üniversitesi Hastanesi psikiyatri polikliniklerine başvuran hastaların 2017 yılı Ocak-Temmuz ayları arasındaki dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Polikliniklere başvuran hasta sayısı gözetildiğinde günlük hasta sayısı ortalaması 30 ve üzerini işaret etmektedir, grafik 1’de gösterilmektedir.

Grafik 1. Psikiyatri Polikliniklerine Başvuran Kişilerin Aylık ve Günlük Dağılımı

Kış ve yaz aylarındaki (Şubat ve Haziran) rasgele seçilen bir haftalık zaman dilimlerinde Poliklinik 2 ve 3’e başvurma sayısı incelenmiştir. Rasgele seçilen haftalarda çalışmaya dahil olma ölçütlerini karşılayan hastaların dağılımı grafik 2’de gösterilmiştir. Poliklinik 2 ve 3’e başvuran ve çalışmaya dahil olma ölçütlerini karşılayan hastaların belirtilen tarihler arasındaki günlük ortalaması 24-26 aralığında değişmektedir. Çalışmaya katılımcı olarak dahil olabileceğini düşündüğümüz hasta örneklemini taban seviyede düşünülmüş olup çalışma günleri içerisinde her gün 1 hastanın çalışmaya dahil edilmesi planlanmıştır.

Grafik 2. Şubat ve Haziran Aylarındaki Bir Haftalık Süreçte Poliklinik Başvuruları

3.2. Örneklem Büyüklüğü

Çalışmanın örneklem büyüklüğü G power güç analizi programı aracılığıyla hesaplanmıştır. Programda F testlerindeki ‘Linear multiple regression: Fixed model, R² deviation from zero’ seçeneği işaretlenmiş; etki boyu 0.15, tip I hata oranı 0.05, gücü 0.80, yordayıcı sayısı 6 olarak alınmıştır. Uygulamaya girilen değerler sonucunda elde edilen örneklem büyüklüğü toplamı 98’dir. Uygulama ve veriler açısından risk etmenleri de göz önünde bulundurularak çalışmaya toplam 102 kişi dahil edilmiştir.

Yöntem: Çalışma analitik kesitsel nitelikte olup 2 farklı test uygulamasını içermektedir. Aydın Devlet Hastanesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi psikiyatri kliniklerine ve polikliniklerine başvuran veya tedavi görmekte olan yazılı onam veren kişilerle çalışma gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların çalışmaya dahil edilmesinde izlenen işlem yolu şu şekildedir. Ön tanısı psikiyatrist tarafından konulmuş olan hastalar arasında çalışmanın dışlama ölçütlerini karşılayan kişiler (zeka geriliği, aktif psikotik belirtileri olan hastalar, deliryum, demans, amnestik sendrom gibi bir kognitif bozukluğu olan hastalar) çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışmaya dahil olma ölçütlerini karşılayan hastalara ise çalışmaya katılım daveti uygulayıcı tarafından sözel olarak sunulmuştur. Çalışmaya katılmaya gönüllü olan kişilere çalışma içeriği hakkında bilgi verme ve yazılı onam almaya yönelik Bilgilendirilmiş Onam Formu verilmiştir. Yazılı onam alınan kişiler sosyodemografik form ve ölçek uygulamalarına dahil edilmiştir. Çalışmaya dahil edildiği halde ölçek uygulamaları açısından şüphe doğuran katılımcılara uygulayıcı tarafından kısa bir klinik değerlendirme yapılmıştır. Kısa değerlendirme sonucunda çalışmaya katılımı

şüphe oluşturan hastalar uygulamaya geçilmeden çalışmadan dışlanmıştır. Uygulamada kullanılan sosyodemografik form bütün katılımcılara ilk sırada verilmiştir. Çalışmanın ölçekleri olan B5KT-50-Tr ve Raven Progresif Matrisler Testi 1 ve 2 olarak kodlanarak '12, 21' şeklinde ardışık kaydırmalı bir düzen içerisinde verilmiştir. Kişilik özelliklerine yönelik öz bildirime dayalı bilgi toplama aracı olan B5KT-50-Tr'nin katılımcıya verilmesi ve katılımcının kendisinin cevaplaması istenmiştir. Objektif bir test olan Raven Progresif Matrisler Testinin ilk 2 örnek sorusunun uygulamacı ile birlikte yapılması ve sonrasında geri kalan bütün soruları katılımcının kendisinin cevaplaması beklenmiştir. Test uygulamalarında dikkatin ve genel test performansın sürdürülebilmesi için uygulanan testler arasında 5-10 dk arasında mola verilmiştir. Test uygulamalarına devam edemeyen veya test sorularını eksiksiz bir şekilde dolduramayan katılımcılardan toplanan veri çalışmadan çıkartılmıştır. Doldurulmuş olan bütün formlar ve testler uygulayıcı tarafından dosyalanmıştır. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi hastanesindeki görüşme odalarından gerekli teçhizata sahip olduğu düşünülen bir görüşme odası uygulamalar boyunca aktif olarak kullanılmıştır. Uygulama odasında 1 masa, 2 sandalye, ölçüm araçları dosyası ve test işaretlemeleri için kalem-silgi bulundurulmuştur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Sosyo-Demografik Bilgi Formu: Katılımcılara ilişkin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim seviyesi, sosyoekonomik düzey, fiziksel ve psikolojik sağlıklarına dair bilgilerin alınmasına aracı olan formdur.

Büyük Beş-50 Kişilik Testi (B5KT-50-Tr): Goldberg (1999), Uluslararası Kişilik Madde Havuzu (IPIP) ile kişilik ve bireysel farklılıklara yönelik araştırmalardaki yapıları öçmek için ücretsiz olarak kullanılabilir maddeleri sağlamıştır (Cooper ve ark, 2010). Bu havuz, 2000'den fazla madde ve yaklaşık olarak 175 yapıyı ölçen IPIP maddelerinden yapılandırılmış olan 300 farklı ölçeği içermektedir. Ücretsiz olması, internet üzerinden kolay erişiminin olması, 2000 in üzerinde madde içermesi, IPIP ölçeklerinin skorlama anahtarlarının sağlanması ve farklı dillere çevrilebiliyor olması bu havuzun kullanımını artıran etkili etmenlerdir (Goldberg ve ark, 2006). Büyük Beş faktör belirteci olarak bilinen maddelerin oluşturulması Goldberg'in 100 tek uçlu terim kümesine dayanmaktadır. Büyük Beş faktör belirteci maddelerinin, kendi ve akran tanımlamaları olmak üzere farklı örneklemlerde geçerli olduğu görülmüştür (Goldberg, 1992). IPIP Büyük Beşli faktör

belirteçlerinin sonuçlarında, her faktörün 10'luk ve 20'lik maddelerden ölçüldüğü 50 ve 100 maddelik versiyonlarında iç tutarlık ortalaması sırasıyla . 84 ve . 90 olarak bulunmuştur (Gow ve ark, 2005). 50 maddelik IPIP Beş faktör model ölçüm aracının cinsiyet ve etnik gruplardaki faktör yapısının denkliliğine ilişkin yapılan çalışmada, çok gruplu açımlayıcı faktör analizi kullanılarak elde edilen bulgular faktör yapısının cinsiyet ve etnik gruplarda değişmezliğini desteklemiştir. Farklı model parametrelerinde farklılıklar bulunsa da bu farklılıklar için etki boyunun küçük olduğu gözlenmiştir (Ehrhart ve ark, 2008). Kişiliğin Beş büyük boyutuna ilişkin kullanılan Goldberg'ın 50 maddelik IPIP ölçeği beş faktörle (dışadönüklük, sorumluluk, uyumluluk, duygusal stabilite ve zeka) ilişkilendirilen davranışları tanımlayan ifadelerden oluşmaktadır. Büyük Beşli kişilik faktörlerini ölçmeye yönelik geliştirilen IPIP- 50 ölçeğinin her faktöründe 10 madde yer almakta ve toplamda 50 maddeden oluşmaktadır. Maddeler 1 (hiç bana uygun değil) ile 5 (çok uygun) arasında 5'li likert şeklinde puanlanmaktadır. Testin Türkçeye çeviri, güvenilirlik ve geçerlik çalışması Tatar (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Test Büyük Beş-50 Kişilik Testi (B5KT-50-Tr) olarak Türkçe'ye çevrilmiş, testin faktörleri dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, duygusal dengelilik ve zeka /hayal gücü olarak adlandırılmıştır. Testteki faktörlerin iç tutarlılık katsayısının 0.65-0.79, test tekrar test bağıntısının 0.55-0.80 arasında olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Testin dilimize çevirisi Beş faktör kişilik envanterinin kısa formu ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda testlerin faktörlerinin birbiriyle bağıntılarının 0.51 ile 0.66 arasında değiştiği saptanmıştır. Her iki testin faktör isimlendirmeleri ve faktörlerinin birbiriyle bağıntıları şu şekildedir: dışadönüklük-dışadönüklük için 0.613, uyumluluk /yumuşak başlılık-geçimlilik 0.507, sorumluluk / öz denetim-sorumluluk için 0.663, duygusal dengelilik / duygusal dengesizlik için 0.649, zeka -hayalgücü /gelişime açıklık için 0.512.

Raven Standart Progresif Matrisler Testi (RSPM): 1938 yılında Raven, Court ve Raven tarafından geliştirilmiş olan test, sözel malzmeden bağımsız farklı kültürlerde uygulanabilen bir genel yetenek testi olarak ifade edilmiştir (Raven ve ark, 1992). Progresif matrisler testinin standart, renkli ve ileri seviye şeklinde farklı versiyonları bulunmaktadır. Erken çocukluktan yetişkinliğe, yetişkinlikten geç yaşlara değin tüm beceri düzeylerini kapsayacak şekilde tasarlanmış temel test olan Standart Progresif Matrisler Testi 60 problemden oluşmaktadır. Testin içerisindeki maddeler gittikçe zorlaşmakta ve diğer sete geçildiğinde tekrar kolaydan zora şeklinde ilerlemektedir (Raven, 2008). Testin akıcı zekayı ölçmeye ilişkin uygun bir araç olduğu ilgili alanyazın tarafından desteklenmektedir. Test,

her biri 12 maddeden oluşan 5 farklı setten (A,B,C,D,E) oluşmaktadır. Her maddesinde bir kısmı eksik olan problem şekil ve bu eksik kısmı tamamlayan alternatif şekiller bulunmaktadır. Maddelerin zorluk derecesi set içerisindeki maddelerde 1'den 12'ye ve setler arasında A'dan E'ye şeklinde bir artış göstermektedir. Testten alınabilecek en yüksek skor 60 puandır. Testin Türkiye standardizasyon çalışmaları 6-15 yaş için Şahin ve Düzen (1993), 20-85 yaş için Karakaş ve arkadaşları (2004) tarafından gerçekleştirilmiştir. Testin Türk formunda toplam puan ve süre puanı olmak üzere 2 puan türü elde edilmektedir. 18-25 yaş grubundaki güvenilirlik çalışmasında toplam puan için korelasyon katsayısı 0.79, toplam süre için 0.64'tür (Karakaş ve Başar, 1993). Normal ve klinik örnekleme yapılan çeşitli çalışmalardan, testin güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olduğunu destekleyen bulgular elde edilmiştir (Karakaş ve ark, 2013). Bilnot Bataryası Yetişkin El Kitabının 3. baskısında yer alan yetişkinlerdeki Raven Standart Progresif Matrisler testi puanlarının norm değerleri Tablo 2.'de gösterilmiştir (Karakaş ve ark, 2013).

Tablo 2. Yetişkinlerde Raven Standart Progresif Matrisler Testi Norm Değerleri

Raven Standart Progresif Matrisler Testi	5-8 Yıl Eğitim				Eğitim Düzeyi 9-11 Yıl Eğitim Yaş				12 Yıl ve Üzeri Eğitim					
	20-54 yaş		55-85 yaş		20-44 yaş		45-72 yaş		20-44 yaş		45-54 yaş		55-82 yaş	
	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS
Toplam Puan	23.59	10.59	17.47	8.74	40.46	11.12	33.96	11.56	51.59	5.01	47.64	8.60	39.28	9.64
Toplam Süre	45.61	11.36	43.03	11.16	45.66	10.33	45.68	11.61	45.38	9.91	48.48	11.23	45.75	9.19

4. BULGULAR

İstatiksel analiz ve yöntemlere geçilmeden katılımcı verileri incelenmiştir. Çalışmaya 102 katılımcının dahil edilmesine rağmen test uygulamalarının eksik olması nedeniyle bir katılımcının verisi çalışmaya dahil edilmemiştir. Örneklemdeki normallik dağılımı incelendikten sonra iki katılımcının verileri uç değerlerde görülmüştür. Normal dağılımın sağlanabilmesi ve çalışma sonuçlarından daha sağlıklı sonuçlar alabilmek amacıyla iki katılımcının hiçbir verisi istatiksel yöntemlere dahil edilmemiştir. Çalışmaya dahil edilen 99 katılımcının verileri gözden geçirilmiş, B5KT-50-Tr ölçeğinde boş bırakılan maddelere (en fazla 5 madde olmak üzere) alt boyut ortalama skoru aktarılmıştır. Katılımcıların sosyodemografik formlarındaki tedavi durumlarına ilişkin alınan bilgilerin tanımlayıcı analizleri Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Tedavi Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Tedavi Durumu		Ort	SS	Aralık
	N	%			
Ruhsal sorunları olan yakın					
Hayır (yok)	62	63.9			
Evet (var)	35	36.1			
Geçmişte ya da şuanda katılımcının tedavi almasını gerektirecek ruhsal sorun					
Yok	6	6.4			
Var	88	93.6			
Katılımcıların sistemdeki kayıtlı tanısı (ları)					
Kaygı ve Depresif Bozukluklar	30	30.3			
Depresyon Bozuklukları	22	22.2			
Kaygı Bozuklukları	19	19.2			
Takıntı ve Zorlantı Bozuklukları	7	7.1			
Bipolar ve İlişkili Bozukluklar	5	5.1			
Tanısına Erişilememiş/ Tanı konmamış	16	16.2			
Psikiyatrik İlaç Kullanımı					
Var	76	78.4			
Yok	21	21.6			
Fiziksel Rahatsızlık					
Var	25	25.3			
Yok	74	74.7			
Görmeye İlişkin Problem					
Var	32	32.3			
Yok	66	67.7			
İşitmeye İlişkin Problem					
Var	8	8.1			
Yok	91	91.9			

Nöropsikolojik ölçüm araçlarının uygulanmasında kişilerin test performansını olumsuz yönde etkileyebilecek faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum göz önünde bulundurularak, katılımcıların görme ve işitmeye ilişkin belirtmiş oldukları

problemlerin içeriğine bakılmıştır. Katılımcıların %32. 3 si (n=32) görme probleminin olduğunu ifade etmiştir. Görme problemlerinin içeriğine bakıldığında astigmat %8. 1 (n=8), miyop %14. 1 (n=14), hipermetrop %3. 0 (n=3), miyop ve hipermetrop %2. 0 (n=2), göz kuruluğu %1 (n=1), renk körlüğü %1 (n=1), tek gözde %25 görme kaybı %2 (n=2) ve problemi olduğunu ifade edip tanısını ifade etmeyenler %5. 1 (n=5) olduğu görülmüştür. Duymaya ilişkin problemlerinin olduğunu ifade edenler %8'i (n=8) oluşturmuştur. Duyma problemlerinin içeriğine bakıldığında; meniere %1 (n=1), duyma kaybı %3 (n=3) ve problemi olduğunu ifade edip tanısını belirtmeyenler %4 (n=4) şeklinde olduğu görülmüştür. Katılımcıların görme ve işitmeye ilişkin belirtmiş olduğu problemler ve bu problemler karşısında almış oldukları önlemler göz önünde (gözlük kullanma vb.) bulundurulduğunda nöropsikolojik test uygulamasına engel teşkil eden bir durumun olmadığı saptanmıştır.

Çalışmada istatistiksel yöntemler açısından izlenen basamaklar şu şekildedir. İlk olarak cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim seviyesi, sosyoekonomik düzey, fiziksel ve psikolojik sağlık ile ilgili demografik değişkenlerin Raven Standart Progresif Matrisler testi puanlarının üzerindeki etkisine bakmaya yönelik Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı analizi, T testi ve tek yönlü varyans analizleri sonuçları aktarılmıştır. İkincil olarak aynı işlem B5KT-50-Tr ölçeği alt boyutları için uygulanmış ve sonuçları aktarılmıştır. Son aşamada ise akıcı zeka ve kişilik özelliklerine yönelik gerçekleştirilmiş olan regresyon analizi bulgularına yer verilmiştir.

4.1. Raven Standart Progresif Matrisler Testi Puanlarının Sosyodemografik Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi

İlgili alanyazında akıcı zeka skorlarının sosyodemografik değişkenlerle ilişkisine yönelik farklı çalışmalar mevcuttur. Çalışmada da sosyodemografik değişkenlerle ilişkisine açıklık getirebilme amacıyla değişken kategorilerine göre korelasyon, bağımsız örneklem t testi ve varyans analizlerine yer verilmiştir. İki kategoriye sahip sosyodemografik değişkenlerle RSPM puanları arasında bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır. Üç ve daha fazla kategoriye sahip sosyodemografik değişkenlerle RSPM puanları arasında tek yönlü varyans analizi gerçekleştirilmiştir. Sosyodemografik değişken kategorilerine göre ayrılan grupların RSPM testi puanlarına yönelik t-test ve varyans analizlerine (ANOVA) ilişkin

elde edilen bulgular şu yönde olmuştur. Kadın ve erkeklerin RSPM puanlarının karşılaştırılması için yapılan t test analizi sonucunda RSPM puanı açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır $t(97) = .972, p > .05$. Yaşanılan yer kategorisine göre oluşturulan gruplarda RSPM puanı açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır $t(77) = -.728, p > .05$. Kişinin geçmişte ya da şuanda tedavi almasını gerektirecek psikolojik bir sorunun olup olmamasına göre oluşturulan gruplarda RSPM puanı açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır $t(92) = .699, p > .05$. Psikiyatrik ilaç kullanımı olan ve olmayan gruplarda RSPM puanı açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır $t(95) = 1.329, p > .05$. Fiziksel hastalığının olduğunu ifade edenler ve olmadığını belirtenler arasında RSPM puanı açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır $t(97) = -1.105, p > .05$. İşitme probleminin olup olmamasına göre oluşturulan gruplarda RSPM puanı açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır $t(97) = 1.125, p > .05$. Medeni durum kategorilerine göre oluşturulan evlilik tecrübesi olan ve evlilik tecrübesi olmayan gruplarında RSPM puanı açısından anlamlı bir farklılık elde edilmiştir $t(97) = 4.116, p < .05$. Hiç evlilik tecrübesi olmayan grubun RSPM puan ortalaması ($M=47.79$) evlilik tecrübesi olan (evli, boşanmış, dul) grubun RSPM puan ortalamasından ($M=40.06$) daha yüksektir. Evlilik tecrübesi olan ve olmayan gruplar arasındaki RSPM puanı açısından anlamlı bir farklılıkta başka değişkenlerin de etkisinin olabileceği düşünülerek yaş ve eğitim yılı değişkenleri kontrol edilmiştir. Medeni durum ve RSPM puanı arasındaki ($r = -.386, p < .01$) orta düzeydeki olumsuz yöndeki anlamlı korelasyon ilişkisinde yaş değişkeninin kontrol edilmesiyle ($r = -.288, p < .05$) ilişkinin istatistiksel olarak anlamlılığının devam ettiği elde edilmiştir. Eğitim yılı değişkeninin kontrol edilmesi halinde ise ($r = -.175, p > .05$) medeni durumun RSPM puanı üzerinde etkisi bulunmamıştır. Medeni durum kategorilerine göre oluşturulan gruplarda RSPM puanı açısından anlamlı bir farklılığın oluşmasında eğitim yılı değişkeninin etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üç ve daha fazla kategoriye sahip sosyodemografik değişkenlerin RSPM puanları üzerindeki etkisine bakmaya yönelik uygulanan, tek yönlü varyans analizi bulguları Tablo 4'de gösterilmiştir. Tek yönlü varyans analizi bulgularına baktığımızda en son bitirilen okul ve RSPM toplam puanı arasında anlamlı bir farklılık olduğunu görmekteyiz $F(4, 94) = 10.129, p < .05$. Farklılıkların hangi gruplar aracılığıyla olduğunu görmek amacıyla uygulanan Post hoc analizi *Tukey* testi sonuçlarına göre ilkökul ve ortaokul gruplarının diğer gruplarla karşılaştırmasında RSPM puanı açısından anlamlı bir fark bulunmaktadır. İlkokul ve ortaokul gruplarının RSPM puan ortalamalarının tabloda gösterildiği gibi diğerlerinden daha

düşük olduğu görülmüştür. Şimdiye kadar alınan eğitim yılı ve RSPM toplam puanı arasında anlamlı bir fark elde edilmiştir $F(2, 96) = 28.519, p < .05$. Post hoc analizi *Tukey* testi sonuçlarına göre 5-8 yıl, 9-12 yıl ve 13 ve üzeri yıl olmak üzere gruplandırılan bütün eğitim yılı gruplarının RSPM puan ortalamaları açısından ikili karşılaştırmalarında anlamlı bir farklılık elde edilmiştir. Çalışma durumu ve RSPM puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır $F(5, 92) = 4.992, p < .05$. Okuyan grubun, ev hanımı ve serbest gruplarıyla RSPM puan ortalaması açısından karşılaştırmasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Okuyan grubun RSPM puan ortalaması diğer gruplardan daha yüksektir. Tek yönlü varyans analizi bulguları incelendiğinde, yaşanan yere göre oluşturulan gruplar arasında RSPM puan ortalamaları açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır $F(3, 95) = 1.011, p > .05$. Katılımcıların sosyoekonomik durumuna ilişkin oluşturulan gruplarda RSPM puan ortalaması açısından gruplar arası anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır $F(2, 96) = 1.017, p > .05$. Katılımcıların tedavi almasını gerektiren sistemde kayıtlı olan psikolojik tanılarına göre oluşturulan gruplarda RSPM puan ortalamaları açısından anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir $F(6, 92) = 1.020, p > .05$.

Tablo 4. RSPM Puanı ile Sosyodemografik Değişkenlerin Tek Yönlü Varyans Analizi

SD Değişkeni	Kategori	N	Ort	SS	F	P
En son bitirilen okul	İlkokul	8	32.00	9.41	10.129	.000
	Ortaokul	9	33.00	11.04		
	Lise / dengi	35	45.74	8.29		
	Lisans / önlisans	43	46.76	8.26		
Alınan eğitim yılı	Lisansüstü	4	52.75	6.13	28.519	.000
	5-8 yıl	16	31.75	9.78		
	9-12 yıl	20	41.35	8.09		
	13 ve üzeri	63	48.26	7.53		
Çalışma Durumu	Okuyor	28	49.39	6.36	4.992	.000
	İşsiz	15	46.20	11.10		
	Ücretli	24	43.45	10.36		
	Serbest	6	34.5	10.31		
	Ev Hanımı	20	38.60	9.21		
	Emekli	5	48.2	8.72		

Çalışmamız içerisinde RSPM testi için önemini koruyan yaş ve eğitime yönelik değişkenler ile Raven Progresif Matrisler testi toplam puan ve tamamlama süresi arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı analizi bulguları şu şekildedir. RSPM toplam puanının yaş değişkeni ($r = -.253, p < .05$) ile olumsuz yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu elde edilmiştir. RSPM toplam puanı ile yaş değişkeni arasındaki istatistiksel olarak anlamlı ilişki yaş arttıkça RSPM toplam puanının azaldığını işaret etmektedir. RSPM toplam skoru ile eğitime yönelik değişkenler incelediğinde, en son bitirilen okul ($r = .495,$

$p < .01$) ve şimdiye kadar alınan eğitim yılı ($r = .615, p < .01$) arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu elde edilmiştir. RSPM toplam puanı ve eğitime yönelik değişkenler arasındaki olumlu yöndeki anlamlı ilişki alınan eğitim yılı ve bitirilen okul derecesi arttıkça RSPM toplam puanının da arttığını göstermektedir. RSPM testini tamamlama süresinin demografik değişkenlerle arasındaki ilişkiye yönelik yapılan korelasyon analizinden elde edilen bulgularda RSPM testini tamamlama süresinin medeni durum, çocuk sayısı, tedavi durumu ve yaş değişkenleriyle anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülse bile yaş değişkeninin kontrol edilmesi durumunda istatistiksel olarak anlamlılığının devam etmediği görülmüştür. RSPM testini tamamlama süresinin yalnızca yaş değişkeni ($r = .333, p < .01$) ile olumlu yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Testi bitirme süresi ve yaş değişkeni arasındaki istatistiksel olarak anlamlı bu ilişki yaş arttıkça RSPM testini tamamlama süresinin de arttığını göstermektedir. Genç katılımcıların yaşlılara kıyasla testi daha kısa sürede bitirdiğini işaret etmektedir. RSPM tamamlama süresinin eğitime yönelik değişkenler olan en son bitirilen okul ve şimdiye kadar alınan eğitim yılı değişkenleriyle anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır. Elde edilen bulgular RSPM toplam doğru sayısının yaş değişkeni ile olumsuz ve anlamlı, eğitime yönelik değişkenlerle olumlu ve anlamlı bir ilişkisinin olduğunu işaret etmektedir. Bulgular, RSPM tamamlama süresinin ise yaş değişkeni ile olumlu ve anlamlı bir ilişkisinin olduğunu, eğitime yönelik değişkenlerle ise herhangi bir anlamlı ilişkisinin bulunmadığını göstermiştir. RSPM toplam puan ve testi bitirme süresinin eğitim ve yaş değişkenleri temelinde kıyaslanması Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Bilnot Bataryası RSPM Testi Norm Tablosuna Göre Tasarlanan RSPM Toplam Puan ve RSPM Toplam Süresinin Eğitim ve Yaş Değişkenlerine Göre Ortalamalarının Kıyaslanması

Raven Standart Progresif Matrisler Testi	Katılımcıların Eğitim Düzeyi													
	5-8 Yıl Eğitim				9-11 Yıl Eğitim				12 Yıl ve Üzeri Eğitim					
	20-54 yaş		55-85 yaş		20-44 yaş		45-72 yaş		20-44 yaş		45-54 yaş		55-82 yaş	
	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS
Toplam Puan	31.85	10.49	32.00	-	41.00	7.94	40.33	11.15	47.40	7.99	50.66	7.57	44.66	12.85
Toplam Süre	36.00	16.98	65.00	-	32.87	15.24	42.66	19.39	31.61	12.49	34.00	11.26	34.66	15.56

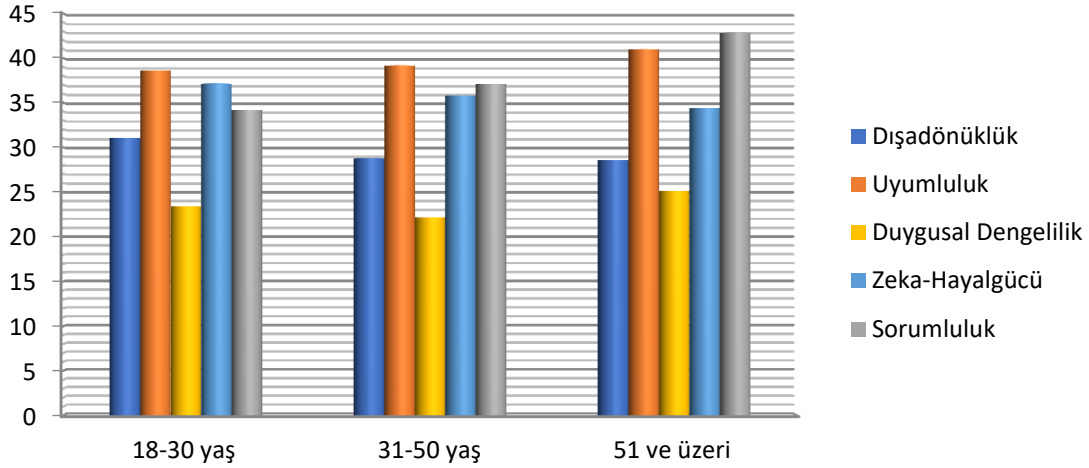
4.2. B5KT-50-Tr Ölçeği Alt Boyutları Olan Kişilik Özelliklerinin Sosyodemografik Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi

B5KT-50-Tr ölçeğinin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim seviyesi, sosyoekonomik düzey, fiziksel ve psikolojik sağlık değişken kategorileriyle ilişkisine bakılmadan önce B5KT-50-Tr ölçeği maddelerinin güvenilirlik analizine bakılmıştır. Ölçek ifadelerinin tümünden elde edilen iç tutarlılık α katsayısı 0.88'dir. Tüm ölçek ifadelerinden elde edilen Cronbach alpha değeri ölçeğin yüksek güvenilirliği olduğunu işaret etmiştir. Ölçeğin alt boyutlarının güvenilirlik analizi aşağıdaki Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. B5KT-50-Tr Ölçeği Alt Boyutlarının Güvenilirlik Analizi

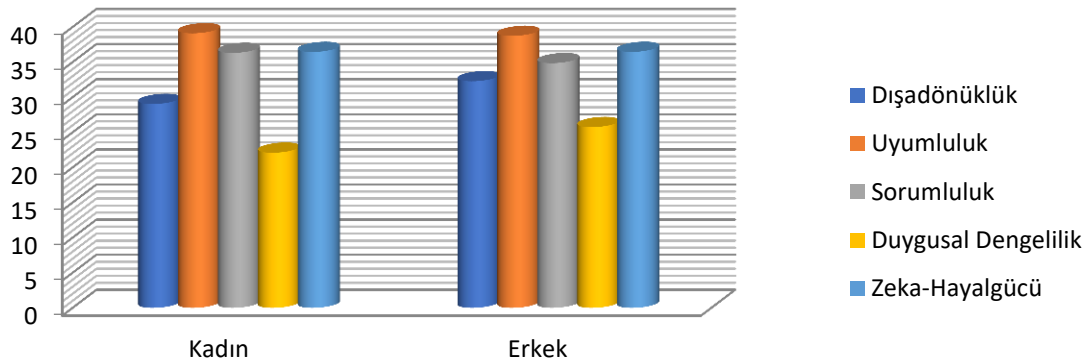
B5KT-50-Tr Boyutları	Madde Sayısı	Cronbach α katsayısı
Dışadönüklük Boyutu	10	.87
Uyumluluk Boyutu	10	.65
Sorumluluk Boyutu	10	.82
Duygusal Dengelilik Boyutu	10	.83
Zeka-Hayalgücü Boyutu	10	.73

B5KT-50-Tr ölçeğinin kişilik özellikleri boyutları ile kategorik olmayan yaş değişkeni arasındaki ilişkiye yönelik gerçekleştirilmiş olan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı analizi sonucunda yaş değişkeni ile sorumluluk boyutu arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r= .350$, $p < .01$). Yaş değişkeni ile sorumluluk boyutu arasındaki istatistiksel olarak anlamlı ilişki yaş arttıkça sorumluluk boyutundan alınan puanların da arttığını göstermektedir. Sorumluluk boyutu dışındaki diğer boyutlar ile yaş değişkeni arasında herhangi anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Katılımcıların yaş gruplarına göre beş kişilik boyutundan almış oldukları puan ortalamaları Grafik 3'de gösterilmiştir.

Grafik 3. Kişilik Boyutları Puan Ortalamalarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması

Sosyodemografik değişken kategorilerine göre ayrılmış grupların kişilik özellikleri boyutlarından almış oldukları puanlara yönelik uygulanan T test ve varyans analizleri (ANOVA) bulguları şu yönde olmuştur. Kişinin tedavi almasını gerektirecek tanısı, yakın ruhsal sorunu, yaşanılan yer ve görme problemi kategorilerine göre oluşturulan gruplarda kişilik özellikleri boyut puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Cinsiyet kategorisine göre oluşturulan gruplarda duygusal dengelilik boyutu puanı açısından anlamlı bir farklılık gözlenmiştir $t(97) = 2.187, p < .05$. Kadınların duygusal dengelilik puan ortalamalarının erkeklere kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür. Erkek ve kadın katılımcıların kişilik özellikleri boyutlarından almış oldukları puanların ortalamaları Grafik 4’de gösterilmiştir.

Grafik 4. Kişilik boyutları puan ortalamalarının cinsiyete göre karşılaştırılması

Medeni durum kategorisine göre oluşturulan gruplarda zeka / hayalgücü boyutu puanı açısından anlamlı bir farklılık elde edilmiştir $t(97) = 3.065, p < .05$. Hiç evlilik

tecrübesi olmayan grubun zeka / hayalgücü boyutundaki puan ortalamaları (M= 38. 18) evlilik tecrübesi olanlara kıyasla (M= 34. 48) daha yüksektir. Psikiyatrik ilaç kullanımının olup olmamasına göre ayrılan gruplarda duygusal dengelilik boyutu puanı açısından anlamlı bir farklılık gözlenmiştir $t(95) = 2. 648, p < . 05$. İlaç kullanımı olmayan grubun duygusal dengelilik boyutundaki puan ortalaması (M= 26. 70), ilaç kullanımı olan gruba kıyasla (M= 21. 95) daha yüksektir. Fiziksel hastalık kategorisine göre oluşturulan gruplarda uyumluluk $t(97) = -2. 209, p < . 05$ ve zeka / hayalgücü $t(97) = -2. 114, p < . 05$ boyut puanları açısından anlamlı bir farklılık elde edilmiştir. Geçmişte ya da şuan fiziksel hastalığının olduğunu belirten kişilerin uyumluluk boyutundan almış olduğu puan ortalaması (M= 40. 91) fiziksel hastalığının olmadığını belirtenlere kıyasla (M= 38. 37) daha yüksektir. Zeka / hayalgücü boyutunda da geçmişte ya da şuan fiziksel hastalığının olduğunu belirten kişilerin almış oldukları puan ortalamaları (M= 38. 70) fiziksel hastalığının olmadığını belirtenlere kıyasla (M= 35. 70) daha yüksektir. İşitme probleminin olup olmamasına göre ayrılan gruplarda uyumluluk boyutu puanı açısından anlamlı bir farklılık gözlenmiştir $t(97)=-2. 541, p < 05$. İşitme problemi olduğunu belirten katılımcıların uyumluluk boyutundaki puan ortalamaları (M = 43. 62) olmayanlara kıyasla (M = 38. 61) daha yüksektir. İşitme problemine ilişkin ayrılan gruplarda gruplar arası sayı farklılığın oldukça fazla olması elde edilen bulgu hakkında net yorumlar yapabilmemizi zorlaştırmaktadır.

Kişilik özellikleri boyutları ile üç ve üzeri kategoriye sahip sosyodemografik değişkenler arasındaki tek yönlü varyans analizi sonucunda elde edilen bulgular şu şekildedir. Katılımcının yaşadığı yer, kiminle yaşadığı, sosyoekonomik durum, katılımcıların sistemdeki tanı kategorilerine göre oluşturulmuş gruplarda kişilik özellikleri boyut puanları açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. En son bitirilen okul kategorisine göre oluşturulan gruplarda, uyumluluk $F(4, 94) = 2. 598, p < . 05$ ve zeka / hayalgücü $F(4, 94) = 3. 573, p < . 05$ boyut puanları açısından anlamlı bir fark elde edilmiştir. Hangi gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğuna yönelik gerçekleştirilen Post hoc analizi *Tukey* testi sonuçları şu şekildedir. Uyumluluk boyutunda lise/dengi (M = 37. 51) grubunun lisansüstü (M = 45. 75) grubuyla, zeka / hayalgücü boyutunda ise ilkökul (M = 33. 56) ve ortaokul (M = 32. 05) gruplarının lisansüstü grubuyla (M = 44. 25) anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. Eğitim yılı kategorisine göre oluşturulan gruplarda zeka / hayalgücü boyut puanı açısından anlamlı bir farklılık elde edilmiştir $F(2, 96) = 6. 329, p < . 05$. Grup farklılıklarına bakıldığında, 5-8 yıl eğitim alan grup (M = 32. 50) ile 13 ve üzeri yıl eğitim alan grup (M = 37. 97) arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Çalışma

durumu kategorilerine göre oluşturulan gruplarda, dışadönüklük $F(5, 92) = 2.374, p < .05$ ve sorumluluk $F(5, 92) = 4.315, p < .05$ boyut puanları açısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Gruplar arası farklılıklara bakıldığında, dışadönüklük boyutu puanlarında işsiz grubunun ($M = 33.35$) ve ev hanımı ($M = 24.32$) grubu arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Sorumluluk boyutu puanlarında ise, okuyan grup ile ($M = 32.14$), ücretli çalışanlar ($M = 39.36$) ve emekli grubu ($M = 44.80$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

4.3. Raven Standart Progresif Matrisler Testinin B5KT-50-Tr Ölçeği Alt Boyutlarını Yordama Gücüne İlişkin Regresyon Analizleri

Akıcı zeka ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiye yönelik Raven Standart Progresif matrisler testinden alınan toplam puanın ve B5KT-50-Tr ölçeğinin 5 alt boyutundan elde edilmiş olan puanları yordama gücünün araştırılması için regresyon analizi uygulanmıştır. RSPM ve B5KT-50-Tr ölçeklerinden katılımcıların almış oldukları puanların tanımlayıcı analizleri Tablo 7 'de gösterilmiştir. Regresyon analizi öncesinde regresyon analizine dahil olan bütün değişkenler korelasyon analizine dahil edilmiştir. Regresyon analizine dahil olan değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini incelemeye yönelik Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı analizi Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Ölçeklerden Almış Oldukları Puanlar İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Min.	Max	Ort.	SS
RSPM A seti puanı	99	4.00	12.00	10.82	1.56
RSPM B seti puanı	99	2.00	12.00	10.15	2.19
RSPM C seti puanı	99	2.00	12.00	8.70	2.34
RSPM D set puanı	99	1.00	12.00	8.69	2.43
RSPM E seti puanı	99	0.00	12.00	5.73	3.19
RSPM Toplam puan	99	11.00	59.00	44.20	10.04
RSPM Toplam süre	99	15.00	72.00	32.90	13.79
B5KT-50-Tr Dışadönüklük	99	11.00	50.00	29.89	9.15
B5KT-50-Tr Uyumluluk	99	22.00	50.00	39.01	5.49
B5KT-50-Tr Sorumluluk	99	16.00	49.00	35.94	8.01
B5KT-50-Tr Duygusal Dengelilik	99	10.00	48.00	23.06	7.45
B5KT-50-Tr Zeka – Hayalgücü	99	20.00	50.00	36.46	6.24

¹ RSPM: Raven Standart Progresif Matrisler , B5KT-50-Tr : Büyük Beş-50 Kişilik Testi

Tablo 8. Regresyon Değişkenlerinin Korelasyon Analizi

	Dış.	Uyum.	Sorum.	Duy. Den.	Geliş. A.	RSPM top.
Dışadönüklük	1					
Uyumluluk	.324**	1				
Sorumluluk	.187	.293*	1			
Duygusal Dengelilik	.450**	.286**	.315**	1		
Zeka - Hayalgücü	.387**	.226**	.207*	-.013	1	
RSPM Puanı	.213*	.097	-.055	.141	.394**	1

** p < . 01, * p < . 05 ²

Akıcı zekanın kişilik özelliklerini yordama gücüne bakabilmek amacıyla Raven testinden alınan toplam puan ve B5KT-50-Tr ölçeğinin alt alanlarından alınmış puanlar tek tek regresyon analizine dahil edilmiştir. Elde edilen bulgular şu yönde olmuştur. Raven toplam skorunun dışadönüklük alt boyutunu yordama gücüne ilişkin yapılmış olan regresyon analizi sonucu Tablo 9’da gösterilmiştir. RSPM puanının dışadönüklük boyutunu anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır [$F_{(1,97)} = 4.588, p < .05$]. RSPM skorunun B5KT-50-Tr alt boyutu olan dışadönüklük boyutundaki değişimin %4.5’ini açıkladığı görülmüştür.

Tablo 9. RSPM puanı ve dışadönüklük boyutu regresyon analizi

Yordayıcı Değişken	R	R ²	ΔR^2	B	SH	β	t	F
RSPM Toplam Puan	.213	.045	.035	.194	.090	.213	2.142	4.588

Bağımlı Değişken: Dışadönüklük

Raven toplam skorunun zeka / hayalgücü alt boyutunu yordama gücüne ilişkin yapılmış olan regresyon analizi Tablo 10’da gösterilmiştir. Regresyon analizi sonucunda RSPM skorunun zeka / hayalgücü skorunu anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır [$F_{(1,97)} = 17.793, p < .001$]. RSPM skorunun B5KT-50-Tr alt boyutu olan zeka / hayalgücü boyutundaki değişimin %15.5’ini açıkladığı görülmüştür.

Tablo 10. RSPM Puanı ve Zeka -Hayalgücü Boyutu Regresyon Analizi

Yordayıcı Değişken	R	R ²	ΔR^2	B	SH	β	t	F
RSPM Toplam Puan	.245	.155	.146	.394	.058	.394	4.128	17.793

Bağımlı Değişken: Zeka-Hayalgücü

Raven Standart Progresif Matrisler testi ile B5KT-50-Tr ölçeğinin diğer boyutları

² Dış: Dışadönüklük, Uyum: Uyumluluk, Sorum: Sorumluluk, Duy.Den: Duygusal Dengelilik, Geliş. A: Gelişime Açıklık, RSPM: Raven Standart Progresif Matrisler

olan sorumluluk, uyumluluk ve duygusal dengelilik alt boyutları arasında uygulanan basit doğrusal regresyonlarda herhangi anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. RSPM toplam skorunun sorumluluk, uyumluluk ve duygusal dengelilik alt alanlarında yordayıcı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

RSPM puanının B5KT-50-Tr alt boyutlarını yordama gücüne bakılmasının yanı sıra bu işlemin tersinin etkisine de bakılmak istenmiştir. B5KT-50-Tr ölçeğinin 5 alt boyutu olan dışadönüklük, uyumluluk, sorumluluk, zeka / hayalgücü ve duygusal dengelilik boyutlarının RSPM testinden alınan skorları yordama gücüne bakabilmek amaçlı çok değişkenli regresyon analizi uygulanmıştır. Değişkenlerin tümü 'enter' yöntemi ile aynı anda dahil edilmiştir. B5KT-50-Tr kişilik boyutları ve RSPM testi puanına yönelik uygulanan çok değişkenli regresyon analizi bulguları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. B5KT-50-Tr 5 Kişilik Boyutu ve RSPM Puanı Çok Değişkenli Regresyon Analizi

Yordayıcı Değişken	R	R ²	ΔR ²	B	SH	β	t	F
Dışadönüklük	.465	.216	.174	-.025	.127	-.023	-.196	5.119
Uyumluluk				.002	.186	.001	.012	
Sorumluluk				-.269	.127	-.251	-2.124	
Duygusal Dengelilik				.302	.151	.224	2.003	
Zeka- Hayalgücü				.723	.170	.450	4.257	

Bağımlı Değişken: RSPM Puanı

Çok değişkenli regresyon analizi sonucunda elde edilen bulgular B5KT-50-Tr ölçeğindeki 5 kişilik özelliği alt boyutunun Raven ölçeğinden alınan toplam skorun üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir [$F_{(5,93)} = 5.119, p < .001$]. B5KT-50-Tr ölçeği alt boyutlarından alınan puanların RSPM skoru üzerindeki değişimin %21.6' sını açıkladığı elde edilmiştir.

RSPM puanı ile yaş ve eğitime yönelik değişkenler arasındaki anlamlı ilişkiler göz önünde bulundurularak bu değişkenlerin RSPM puanındaki varyanstaki rolüne bakılmak istenmiştir. Kişilik özelliklerinin yanı sıra yaş ve eğitim yılı değişkenlerinin RSPM puanındaki varyansın ne kadarını açıkladığına bakabilmek amaçlı uygulanan hiyerarşik regresyon analizi Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. Kişilik Özelliklerinin Akıcı Zekayı Yordayıcılığı- Hiyerarşik Regresyon Analizi

Yordayıcı Değişken	R	R ²	ΔR ²	B	SH	β	t	F
1. Aşama								
Dışadönüklük	.462	.214	.171	-.053	.129	-.048	-.413	5.002***
Uyumluluk				.016	.185	.009	.088	
Sorumluluk				-.258	.127	-.208	-2.040*	
Duygusal Dengelilik				.307	.151	.230	2.038*	
Zeka- Hayalgücü				.729	.169	.458	4.307***	
2. Aşama								
Dışadönüklük	.477	.228	.177	-.064	.129	-.058	-.495	4.467**
Uyumluluk				.041	.186	.022	.219	
Sorumluluk				-.186	.138	-.149	-1.340	
Duygusal Dengelilik				.279	.152	.209	1.842	
Zeka- Hayalgücü				.673	.174	.423	3.863***	
Yaş				-.119	.093	-.113	-1.275	
3. Aşama								
Dışadönüklük	.655	.429	.385	.040	.113	.037	.358	9.664***
Uyumluluk				.028	.160	.016	.176	
Sorumluluk				-.226	.120	-.182	-1.883	
Duygusal Dengelilik				.130	.134	.097	.972	
Zeka- Hayalgücü				.363	.160	.228	2.263*	
Yaş				.023	.085	.026	.271	
Eğitim				1.319	.234	.521	5.637***	

Bağımlı Değişken: RSPM Puanı, ***p < .001, **p < .01, *p < .05

RSPM puanının yordanmasına ilişkin uygulanan hiyerarşik regresyon analizinin ilk aşamasında B5KT-50-Tr kişilik özellikleri boyutları olan dışadönüklük, uyumluluk, sorumluluk, duygusal dengelilik ve zeka –hayalgücü boyutları dahil edilmiştir. Kişilik özellikleri boyutları ve RSPM puanını anlamlı bir şekilde yordamaktadır [$F_{(5,92)} = 5.002$, $p < .001$] ve RSPM puanındaki varyansa olan katkısı %21.4'tür. İkinci aşamada regresyon analizine dahil edilen yaş değişkeniyle RSPM puanı anlamlı bir şekilde yordanmaktadır [$F_{(6,91)} = 4.467$, $p < .01$] ve açıklanan toplam varyans %22.8'dir. Yaşın varyansa katkı oranı %1.4'tür. Üçüncü aşamada denkleme dahil edilen eğitim yılı değişkeniyle de RSPM puanı anlamlı bir şekilde yordanmaktadır [$F_{(7,90)} = 9.664$, $p < .001$]. Eğitim yılı değişkeninin denkleme dahil olmasıyla RSPM puanında açıklanan toplam varyans %42.9'a yükselmiştir. Eğitim değişkeninin RSPM puanındaki varyansa olan katkısı %20.1'dir. Sonuç olarak kişilik özellikleri boyutları, yaş ve alınan eğitim yılının RSPM puanındaki varyansın %42.9'unu açıkladığı görülmektedir.

5. TARTIŞMA

Akıcı zekanın kişilik özelliklerini yordama gücüne ilişkin gerçekleştirilmiş olan çalışmada akıcı zekayı ölçmede aracı olan Raven Standart Progresif Matrisler testi skoru ve B5KT-50-Tr beş faktör kişilik özellikleri boyutları arasındaki ilişki incelenmiştir. RSPM skorunun beş kişilik boyutundan dışadönüklük ve zeka / hayalgücü boyutunu olumlu yönde anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. RSPM skoru dışadönüklük boyutundaki varyansın %4.5'ini, zeka / hayalgücü boyutundaki varyansın %15.5'ini açıklamaktadır. RSPM skorunun diğer kişilik boyutları olan sorumluluk, uyumluluk ve duygusal dengelilik boyutlarını yordamadığı sonucuna varılmıştır. Çalışma hipotezlerinde beklemiş olduğumuz akıcı zeka skoru ile dışadönüklük ve gelişime açıklık boyutları arasındaki olumlu yöndeki anlamlı ilişki çalışma bulgularımız aracılığıyla desteklenmiştir. Bir diğer çalışma hipotezimiz olan akıcı zeka skoru ile sorumluluk ve duygusal dengelilik boyut puanları arasında beklenen olumsuz yöndeki anlamlı ilişki çalışma bulgularımız tarafından desteklenmemiştir. Çalışmamızın yönü akıcı zekanın kişilik özelliklerini yordayıcılığına bakabilmek olsa da bu ilişkinin tersinin nasıl sonuçlar vereceği de merak edilmiştir. Kişilik özelliklerinin akıcı zekayı yordama gücüne ilişkin gerçekleştirilen regresyon analizleri sonucunda kişilik özelliklerinin de akıcı zekayı anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. B5KT-50-Tr kişilik özellikleri boyutlarının tümünün RSPM skorundaki varyansın % 21.6'sını açıkladığı sonucu elde edilmiştir. Akıcı zeka ve kişilik özellikleri arasındaki karşılıklı yordayıcılık durumu bu ilişkinin çift yönlülüğünü göstermiştir. Alanyazında kişilik ve zeka ilişkilendirmelerinin doğası ve ne yönlü olduğuna yönelik farklı kuramsal görüşler ortaya atılmıştır. Farklı kuramsal görüşler ortaya atılsa da, kişilik ve bilişsel beceriler arasındaki bağlantının açıklanmasına yönelik girişimlerin Cattell'in yatırım kuramından ilham aldığı görüşü hakim görünmektedir. Cattell'in yatırım kuramına göre kristalize zeka, yaşamdaki belirli aktiviteleri takip etmek için harcanan çaba, ilgi ve güdüye bağlı olarak akıcı becerilerden ortaya çıkmaktadır. Kişilik ve bilişsel beceriler arasındaki ilişkilendirmeler, çabaya olan yatırımı güdüleyebilecek bilişsel olmayan süreçleri tanımlamak için kullanılır (Stankov, 2018). Bir başka deyişle kişilik özellikleri insanların ne zaman, nerede ve nasıl zaman yatırımı ve öğrenmek için çaba harcayacağını etkiler görünmektedir. Bir diğer bakış açısı ise daha gelişimsel bir yönü vurgulamaktadır. Kişilik özellikleri kişilerin entellektüel becerilerini nerede ve nasıl kullanabileceğini etkilerken, entellektüel beceriler de kişilikleri farklılaştıran farklı türlerdeki aktiviteler için ilgi, tercih, tutum ve yönelimlerde bilişsel arka planı oluşturmaktadır (Demetriou ve ark, 2003). Kişilik ve zeka

arasındaki ilişkiye yönelik bakış açılarından biri de, zeka ve kişiliğin kavramsal olarak bağımsız olduğunu ancak kişiliğin zeka ölçümünde etkisi olduğunu ileri sürmektedir (Reeve ve ark, 2006). Dışadönük kişilerin kararlılık, girişkenlik ve yanıtlanma hızlarının zeka testi performansını olumlu yönde etkilediği ve psikometrik testler için avantaj olabileceği ifade edilmiştir. Düşük seviyedeki uyarılma düzeyi, dışadönük bireylerin olumsuz test koşullarından (gürültü, konuşma vb.) daha az etkilenmesini sağlayabilmektedir. Nörotisizm boyutu ve zeka arasındaki olumsuz ilişkilenemenin, nevrotik bireylerin test performansı esnasında yaşamış olduğu kaygı ve stresin performansa olumsuz bir şekilde yansımaları olarak yorumlanabileceği ifade edilmiştir (Chamorro-Premuzic ve Furnham, 2004). Kişilik ve zeka kavramına ilişkin ortaya atılan görüşler farklılaşsa da, ilgili alanyazın bu kavramlar arasındaki etkileşimi ve bu kavramların birbirleri üzerindeki etkisini destekler nitelikte görünmektedir.

Akıcı zeka ve kişilik özelliklerine yönelik elde ettiğimiz bulguların gözden geçirilmesi sonucunda, akıcı zeka ile gelişime açıklık ve dışadönüklük boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğunu görebilmekteyiz. Çalışmamızda zeka – hayalgücü olarak isimlendirilen boyutun geçerlik çalışmasındaki faktör bağıntısından yola çıkarak büyük beşli modelde gelişime açıklık boyutuna karşılık geldiğini ifade edebiliriz. Gelişime açıklık boyutuna ilişkin Soubelet ve Salthouse (2011), Ziegler ve ark (2012), Graham ve Lachman (2012) çalışmalarında olduğu gibi açıklık boyutu ve akıcı zeka arasındaki ilişkiye yönelik çalışmamızda çıkan sonuçları destekleyecek çalışmalar bulunmaktadır. RSPM toplam puanı gelişime açıklık boyutundaki değişimin %15,5'ini açıklamaktadır. Akıcı zeka ve gelişime açıklık boyutu arasındaki ilişkiye yönelik alternatif açıklamalar ve iki yönlü bir varsayım söz konusu olabilmektedir. Açıklık boyutunun akıcı zekayı geliştirebileceği gibi, akıcı zekanın da açıklık özelliğinin gelişimini teşvik etmesinin söz konusu olabileceği ifade edilmektedir. Yeni ve bilinmeyen durumların üstesinden gelmek ve yüksek akıcı zeka ile ilişkilendirilmektedir. Bu tecrübelerin yeni durumlara olan ilgiyi ve açıklık özelliğinin gelişimini olumlu yönde etkilemesinin söz konusu olabileceği ifade edilmiştir (DeYoung ve ark, 2005). Moutafi ve arkadaşlarının (2006) açıklık boyutu ve akıcı zeka arasındaki ilişkiye ilişkin alternatif açıklamaları akıcı zekanın açıklık boyutunun gelişimini etkileyebilme ihtimali yönünde olmuştur. Açıklık boyutunun alt faktörleri olan fikirler entellektüel merakı ifade ederken, eylemler ise farklı aktiviteler denemeye istekli olmayı, rutin yerine yenilik ve çeşitlilik tercihini ifade etmektedir. Akıcı zeka kavramının doğası itibariyle, yüksek akıcı zekaya sahip kişiler yeni deneyimler ve entellektüel görevlerle

daha iyi başa çıkabilmeleri için doğuştan gelen bir yeteneğe sahiptirler. Bu yetenek kişileri bu tür aktivitelere yönlendirebilir. Düşük akıcı zekaya sahip kişiler ise baş etme becerilerinin düşük olmasından dolayı bu tür aktivitelerden kaçınabilir. Silvia ve Sanders 'ın (2010) akıcı zekadaki bireysel farklılıkların bişeyleri daha ilgi çekici bulmada ne gibi bir rolü olabileceğine yönelik gerçekleştirdikleri çalışmada yüksek akıcı zekaya sahip kişilerin görsel ve yazılı metaryalleri daha ilgi çekici bulduklarını ifade etmişlerdir. Akıcı zekadaki bireysel farklılıkların yeni durumlar, farklı uyarılar, çeşitlilikler ve farklılıklar karşısındaki baş etme becerilerinde etkisi düşünüldüğünde kişilerin yeni fikirlere, ilgi ve deneyimlere açık olabildiğini de olumlu yönde etkileyebilmesi olası görünmektedir. Soubelet ve Salthouse (2011) kişilik ve biliş arasındaki ilişkide en güçlü ilişkinin kişiliğin açıklık boyutunda olmasının açıklık özelliğinin bazen 'zeka' temsili şeklinde düşünülmesinden dolayı olası olabileceğini ifade etmiştir. Açıklık boyutunun bilgi kazanımı ve yaratıcı düşünme gibi bilişsel becerileri kapsayan alanlarla ilişkilendirilmesi açıklık boyutundaki bireysel farklılıkların zeka ile güçlü bir şekilde ilişkili olabileceğini düşündürmektedir (García ve ark, 2005). Çalışmamızda kişilik özelliklerine yönelik kullanmış olduğumuz ölçüm aracı zeka-hayalgücü boyutu kişilerin yeni fikirlere olan ilgi, hayalgücü, soyut kavramsallaştırma ve olayları muhakeme etmesine yönelik özbeğeni puanlamasını içermektedir. Ölçüm aracıdaki madde içerikleri göz önünde bulundurulduğunda akıcı zeka puanı ve bu boyut arasındaki olumlu yöndeki ilişki anlaşılır görünmektedir.

RSPM toplam puanı dışadönüklük boyutunu anlamlı bir şekilde yordamakta ve dışadönüklük boyutundaki değişimin %4.5'ini açıklamaktadır. Akıcı zeka ve dışadönüklük boyutu arasında anlamlı ve olumlu yönde bir ilişki elde edilmiştir. İlgili alanyazında bu 2 değişken arasındaki ilişkilendirmelerde tutarsızlıklar söz konusudur. Wolf ve Ackerman (2005) metaanaliz çalışmasında, dışadönüklük ve zeka arasındaki karmaşık ilişkiyi tanımlamaya yardımcı olabilecek 3 etmene dikkat çekmiştir. Bu etmenler; çalışmaların yayın yılı, dışadönüklük ve zekayı ölçmedeki farklılıklar ve kişilerin yaşı olarak ifade edilmiştir. Çalışmalarında dışadönüklük ve zeka korelasyonlarının büyüklüğünün azalmakla kalmayıp aynı zamanda günümüze doğru bu ilişkinin yönünün olumludan olumsuzu doğru değiştiği vurgulanmaktadır. Dışadönüklük ve zeka ilişkisini ölçmede kullanılan ölçüm araçlarındaki farklılıkların ve katılımcıların yaş grupları arasında ilişki yönünün farklılaşmasının bu karmaşık ilişkiyi anlamada yardımcı olabileceği ifade edilmektedir. Çalışmamızdaki dışadönüklük boyutu ve akıcı zeka arasındaki ilişki, küçük-orta düzeyde bir etki boyunu işaret etmektedir. Kişilik ve zeka çalışmalarındaki korelasyon güçleri ve etki boyları göz

önünde bulundurulduğunda, çalışmamızda elde edilen bulgular kişilik ve zeka değişkenleri için önemli görünmektedir. Çalışmamızda kullandığımız ölçeğin dışadönüklük boyutundaki maddeleri gözden geçirildiğinde diğerleriyle iletişimi başlatma ve iletişim kurabilme, diğerlerinin ilgisini çekebilme ve diğerlerini etkileyebilme gibi sosyal yakınlık ve sosyal olarak ilgi odağı olma başlıkları altında toplayabileceğimiz ifadelerin yer aldığını görebilmekteyiz. Çalışmamızdan elde ettiğimiz bulgu akıcı zeka puanı yüksek kişilerin dışadönüklük puanlarının da yüksek olduğunu işaret etmektedir. Akıcı zekası yüksek kişilerin muhakeme etme, çıkarsama, üretme ve algısal hassasiyet becerilerinin diğerleriyle sosyal iletişiminde kolaylaştırıcı bir yanının olabileceği, kişilerin sosyal iletişimde bu becerilerinden faydalanabileceği ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamalarında etkili olabileceği düşünülebilir. Bu ilişkiyi yorumlamaya yönelik bir diğer alternatif açıklama ise çalışma örnekleminiz olan klinik örneklemin cevaplamalarında herhangi bir yanlılık söz konusu olup olmadığıdır. Kişilerarası sosyal iletişim ve kişilerarası işlevselliğe yönelik maddelerin yer aldığı dışadönüklük alt boyutunda katılımcıların öz bildirimine dayalı puanlamaları akran veya herhangi bir yakın puanlamasıyla karşılaştırılmadığı için kişilerarası bir boyutun değerlendirilmesindeki geçerliği etkileyebilir. Katılımcıların dışadönüklük boyutunu puanlandırmalarında, sosyal istenirlik yanlılığı olarak ifade edebileceğimiz kişilerin kendi duygu ve düşüncelerini yansıtan yanıtları seçmek yerine sosyal olarak arzulanan ve daha fazla kabul edilebilir yanıtları seçme eğilimlerinin olabileceğinin göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmüştür.

RSPM toplam puanı ile diğer boyutlar olan uyumluluk, sorumluluk ve duygusal dengelilik boyutları arasında herhangi anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Elde edilen bu sonuç ile çalışmamızın bir diğer çalışma hipotezinin desteklenmediğini görmekteyiz. Uyumluluk boyutuna ilişkin çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların daha çok kendilik ve kişilerarası çatışmalar çevresine toplandığını görebilmekteyiz. İlgili çalışmalardan yola çıkarak uyumluluk boyutunun bilişsel bilişenlerden ziyade daha sosyal ve kişilerarası bileşenlerden etkilenmesi söz konusu olabilir. Sorumluluk boyutuna bakıldığında, Moutafi ve ark (2004) akıcı zeka ve sorumluluk boyutu arasında olumsuz yönde ilişkiler elde etmişlerdir. Bu ilişkinin doğasını şu şekilde açıklamışlardır. Rekabetçi çevrede, daha az zeki olan kişiler dezavantajlarıyla başa çıkabilmeleri için daha fazla sorumlu hale gelir. Daha zeki bireylerde, bunun tersine, çoğu görevini akıcı zeka aracılığıyla tamamlama durumundan dolayı sorumluluğun daha az olduğu yönünde bir açıklama sunmuşlardır. Çalışmamız ile ilgili alanyazın arasındaki önemli farklılıklardan birisi örnekleme farklılığıdır.

Kişilik boyutları ve zekaya ilişkin çalışmaların odağını sağlıklı örneklem oluşturmaktadır. Çalışmamızdaki klinik örneklem B5KT-50-Tr ölçeğinden almış oldukları boyut puanları ile B5KT-50-Tr ölçeği sağlıklı örneklem boyut puanları karşılaştırmasında, iki örneklem arasındaki farklılığının sorumluluk ve duygusal dengelilik boyut puanlarında daha belirgin olduğu elde edilmiştir. Klinik ve sağlıklı örneklem karşılaştırmasında bu iki boyutta (sorumluluk ve duygusal dengelilik) daha belirgin olan farklılığın, ilgili alanyazından farklı bulgulara ulaşmamızda bir etmen olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmamız akıcı zekanın kişilik özelliklerini yordayıcılığı temelinde oluşturulsa da kişilik özelliklerinin akıcı zekayı yordayıcılığına da bakılmak istenmiştir. Çok değişkenli regresyon analizi sonucunda B5KT-50-Tr ölçeğinin 5 kişilik özelliği alt boyutunun RSPM puanındaki değişimin %21. 6'sını açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. RSPM puanı ile anlamlı ilişkileri bulunan yaş ve eğitim değişkenleri de regresyon modeline dahil edilmiştir. Hiyerarşik regresyon analizi sonucunda, kişilik özelliklerine yaş değişkeninin dahil edilmesiyle RSPM puanındaki değişimin %22. 8'inin açıklandığı, son aşamada katılımcıların şimdiye kadar almış oldukları eğitim yılı değişkeninin de denkleme dahil edilmesiyle RSPM puanındaki değişimin %42. 9 açıklandığı görülmektedir. Yaş değişkeninden ziyade eğitim yılı değişkeninin RSPM puanındaki değişime katkı oranı göz önünde bulduğunda RSPM puanının eğitim yılı değişkenine daha duyarlı olduğu sonucuna ulaşmaktayız. Hiyerarşik regresyon analizi sonucunda kişilik özellikleri, yaş ve eğitim yılı değişkenlerinin RSPM puanındaki değişimin %42. 9'unu açıklayabildiğini söyleyebilmekteyiz. Cattell'in akıcı zekaya ilişkin tanımlamaları daha çok zekanın biyolojik yönü olduğu ve eğitimden bağımsız olduğu yönündedir. Kişilik özelliklerinin yanı sıra yaş gibi biyolojik bir değişkenin akıcı zekadaki değişimi açıklama oranının eğitim değişkeninin de dahil olmasıyla RSPM puanında açıklanan değişim oranı ile kıyaslandığında, akıcı zekanın eğitim gibi çevresel bir kazanımdan oldukça etkilendiği sonucuna varmaktayız. Bir diğer önemli sonuç ise akıcı zeka ve kişilik özellikleri ilişkilenebilirliğine yöneliktir. Kişilik özellikleri boyutları tarafından RSPM puanının anlamlı bir şekilde yordanması, akıcı zeka ve kişilik özellikleri arasındaki karşılıklı etkileşimi ve bu iki kavramın birbiriyle olan bağlılığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuç ile zeka ve kişilik özelliklerine ilişkin kavramların birbirlerinden tamamen bağımsız olmadığını görebilmekteyiz.

Akıcı zeka ve kişilik özelliklerinin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim seviyesi, sosyoekonomik düzey, fiziksel ve psikolojik sağlıklarına ilişkin bilgilere yer verdiğimiz

sosyodemografik değişken kategorileriyle ilişkilenmelerine bakıldığında bu ilişkilenmelerde anlamlı farklılıklar görebilmekteyiz. Akıcı zeka skorları ve sosyodemografik değişkenler arasındaki anlamlı ilişkilere bakıldığında ilk olarak yaş etkisini görmekteyiz. Çalışmamızda akıcı zeka skoru ile yaş değişkeni arasındaki ilişki yaş arttıkça akıcı zeka skorunun azaldığını işaret etmiştir. Horn ve Cattell (1967), Kievit ve ark (2014) ve Bugg ve ark (2006) olmak üzere çalışmamızın yaş değişkeniyle olan bulgusunu destekleyen çalışmalar mevcuttur. Alanyazına bakıldığında akıcı zekadaki yaşa bağlı düşüşleri açıklamaya yönelik birçok muhtemel mekanizmanın olduğunu görebilmekteyiz. Muhakeme de dahil olmak üzere çeşitli bilişsel yeteneklerdeki yaşa bağlı düşüşün, genelleştirilmiş yavaşlama gibi bir mekanizmayla açıklanabileceğini ileri sürmüştür (Salthouse, 2001). Bu bakış açısından genelleştirilmiş yavaşlamanın bilişsel işlevler üzerindeki 2 olumsuz etkisi Bugg ve ark (2006) tarafından şu şekilde aktarılmıştır. Bir görev içerisinde yer alan bileşen işlemler zaman kısıtlaması nedeniyle etkin bir şekilde gerçekleştirilememektedir ve ikincil olarak da görevi tamamlamada gerekli görülen bilgiler aktif tutulamamaktadır. Bilişsel işlevlerdeki yaşa bağlı düşüşlerde bir diğer açıklama ise frontal lob işlevselliği ile ilgili görülmektedir. Reuben ve ark (2011) ve Bugg ve ark (2006) gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarda frontal lob işlevselliğinin akıcı zekadaki yaşa bağlı düşüş üzerindeki etkisi desteklenmektedir. Schretlen ve ark (2000) gerçekleştirdiği çalışmada, yaşın basit işleme hızı üzerindeki etkisi aracılığıyla akıcı ve uzamsal zekayı doğrudan olmayan bir yolla etkilediği ifade edilmiştir. Ayrıca çalışma bulguları, frontal lob hacmi ve yürütücü işlevler aracılığıyla yaşın, akıcı ve uzamsal becerileri doğrudan olmayan bir şekilde etkilediğini işaret etmektedir. RSPM testini tamamlama süresinin yaş değişkeni ile arasındaki ilişkiyi incelediğimizde, katılımcıların yaşları arttıkça testi bitirme sürelerinin de arttığını görebilmekteyiz. Çalışmada yer alan genç katılımcıların yaşlı katılımcılara kıyasla testi daha kısa sürede tamamlayabildiklerini ifade edebiliriz. Yaş ve RSPM testini tamamlama süresi arasındaki ilişkide bilişsel faaliyetler ve işlem hızındaki düşüşün, frontal faaliyetlerdeki yavaşlamanın etken olabileceği düşünülmektedir.

Akıcı zeka skoru üzerinde etkisi olan bir diğer önemli etmen ise eğitim etkisidir. RSPM skoru ve eğitime yönelik değişkenler arasındaki ilişki incelendiğinde, RSPM skorunun en son bitirilen okul ve şimdiye kadar alınan eğitim yılı ile ilişkisinin olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. İlkokuldan lisansüstüne kadar derecelendirilen okul karşılaştırmalarında okul derecesinin arttıkça RSPM puanı ortalamalarının da arttığđ görülmüştür. En son bitirilen okul ve akıcı zeka puan ortalamaları

karşılaştırmalarında ilkokul ve ortaokul gruplarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde diğer gruplardan daha düşük ortalamalara sahip olduğu görülmüştür. Buna paralel olarak şimdiye kadar alınan eğitim yılı arttıkça RSPM puanlarının da arttığı bulunmuştur. Eğitime yönelik değişkenler ve akıcı zeka skorları arasındaki ilişkiler gözden geçirildiğinde eğitim düzeyinin artışıyla akıcı zeka skorunun da arttığı çalışma bulgularımızı destekleyen benzer çalışmaları görebilmekteyiz. Bunun yanı sıra, başta Cattell (1987) olmak üzere akıcı zeka genel zekanın biyolojik olarak etkilenen boyutu olarak görülmüştür. Akıcı zekanın doğasına ilişkin daha çok biyolojik bakış açısı vurgulanmış, akıcı zekanın kazanım yoluyla değil doğuştan geldiği düşüncesi baskın gelmiştir. Çalışma bulgularımız ise okullaşma derecesi ve eğitim yılı ile akıcı zeka arasındaki ilişkiyle akıcı zeka skoru üzerindeki eğitim etkisini göstermiştir. Bu bağlamda akıcı zekanın kazanım yoluyla edinilmediği ve doğuştan geldiği düşüncesi desteklenmemektedir. Stelzl ve ark (1995) çalışmasında yaştan bağımsız olarak okul etkilerinin sadece kristalize zeka testleri üzerinde değil aynı zamanda akıcı zekayı ölçmek için kullanılan testler üzerinde de önemli etkisi olduğu ifade edilmiştir. Yarı deneysel çalışma sonucunda elde edilen bulgular akıcı zekayı içeren testler de dahil olmak üzere bütün testlerde okullaşma etkisinin olduğunu desteklemektedir. Akıcı zekanın eğitimle olan ilişkisinin, okullaşma ile ilişkilendirilen kristalize zeka kadar güçlü olduğu Kaufman ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında da vurgulanmıştır. Eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin daha düşük eğitim düzeyine sahip akranlarına kıyasla daha yüksek bir bilişsel işlevsellik düzeyiyle performanslarını sürdürdüğü görülmüştür. Bu durumun ilerideki bilişsel bozulmaları başlamasını geciktirebilecek bir yanının olduğu ifade edilmiştir (Lenehan ve ark, 2014). Bu etkiyi akıcı zekayı ölçmede kullanılan ölçeklerin içeriğine bakarak açıklayabilmek de mümkün görünmektedir. Akıcı zekayı ölçmede kullandığımız RSPM testi günümüz eğitim hayatı içerisinde benzerlerini görebileceğimiz farklı şekillerden oluşmaktadır. Eğitim hayatı içerisine dahil edilmiş olan ilişkilendirme, mantık yürütme ve muhakeme etmeye ilişkin farklı beceriler okul süreci içerisinde öğrenilebilir, görsel sorularda bu önceden öğrenmişlik ve tanıdıklık etkisi kendisini gösterebilir. Eğitim yılları içerisinde benzer görsel ve işlemsel süreçlere maruz kalma durumu teste tanıdıklık etkisini daha da artırabilir. RSPM toplam puanının aksine, RSPM testini bitirme süresinin eğitime yönelik değişkenler ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Testi bitirme süresi yaş ile olumlu anlamlı bir ilişki içerisindeyken aynı etki eğitim değişkenleriyle gözlenmemiştir. Bu bulgu kişilerin RSPM testini tamamlama süresinin eğitim gibi dışarıdan edinilen kazanılan bir faktörden ziyade yaş gibi daha biyolojik bir taraf ile ilişkili olabileceğini ve işleme hızındaki biyolojik faaliyetler ile ilişkili olabileceğini düşündürmüştür.

Akıcı zeka skorları ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişkide ilgi çeken bir diğer değişken ise evlilik tecrübesi olmuştur. Evlilik tecrübesi olan ve evlilik tecrübesi olmayan şeklinde ayrıştırılmış grupların RSPM puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Hiç evlilik tecrübesi olmayan grubun evlilik tecrübesi olan (evli, boşanmış, dul) gruba kıyasla ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Evlilik tecrübesinin RSPM puanı üzerindeki etkisinin yaş değişkeninin kontrol edilmesi halinde de devam ettiği görülmüştür. Bu ilişkilirmede etkisi olabileceğini düşündüğümüz bir diğer faktör ise katılımcıların eğitim yılıdır. Eğitim yılı değişkeninin kontrol edilmesiyle, evlilik tecrübesinin olup olmama halinin RSPM puanı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Akıcı zeka ve evlilik tecrübesi arasındaki istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin yaş değişkeninden ziyade eğitim değişkeni dolayısıyla ortaya çıkabileceği düşünülmüştür. Çalışma durumuna göre ayrıştırılan grupların RSPM puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark elde edilmiştir. Grup farklılıklarına bakıldığında okuyan grup ile ev hanımı ve serbest grupları arasında RSPM puan ortalamaları açısından anlamlı bir farklılık olduğu ve okuyan grubun diğer gruplara kıyasla RSPM puan ortalamasının daha yüksek olduğu görülmüştür. Çalışma durumu ve RSPM toplam puanı kısmi korelasyon işlemine tabi tutulduğunda yaş değişkeninin kontrol edilmesinde ilişkideki anlamlılığın devam ettiği, eğitim değişkeninin kontrol edilmesi halinde ise ilişkideki anlamlılığının sürdürülemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ev hanımı ve serbest grupların eğitim durumu incelendiğinde, ev hanımı grubunun %25'i ilkokul, %15'i ortaokul, %40'ı lise ve %20'si lisans mezunudur, serbest grubunun ise %33'ü ilkokul, %50'si ortaokul ve %17'si lise mezunudur. Çalışma durumunu okuyor olarak belirten grubun ise %50'si en az lise mezunu, %46'sı lisans veya önlisans mezunu ve %4'ü ise lisansüstü eğitim mezunudur. Çalışma durumunu ev hanımı ve serbest olarak belirten katılımcıların eğitim derecesi arttıkça RSPM puan ortalamalarının da artma eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Çalışma durumuna göre ayrıştırılan grupların RSPM puan ortalamaları farklılıklarında, katılımcıların çalışma durumundan ziyade şimdiye kadar almış oldukları eğitim yılının etkisinin olduğunu söyleyebilmekteyiz. Bulgularımızda sosyodemografik değişken kategorileri ve RSPM puanları arasındaki ilişkilendirmelerde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulsak da, bu farklılıkların yaş ve eğitim faktörü aracılığıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Elde edilen bu sonuç diğer sosyodemografik değişken kategorilerinden ziyade, yaş ve eğitime yönelik etmenlerin RSPM puanı üzerindeki önemli etkisini vurgulamaktadır.

Çalışmamız klinik örnekleme gerçekleştirilen bir çalışma olduğu için RSPM puan ortalamaları Karakaş ve ark (2013) tarafından BİLNOT Bataryası kapsamında norm çalışması yapılan sağlıklı örneklem RSPM testi ortalamaları ile karşılaştırılmıştır. Yetişkinlerde eğitim ve yaş kriterlerine göre oluşturulan RSPM toplam doğru ve RSPM toplam süre norm tablosuna göre, testi bitirme süre puanları ortalaması bütün yaş ve eğitim gruplarındaki klinik örnekleminizde daha düşük çıksa da klinik örnekleminizde süre puanlarının standart sapma aralıklarının daha geniş olduğu görülmektedir. Klinik örnekleminizde bazı yaş gruplarında oldukça az sayıda katılımcının olması bu duruma bir etken gibi görünmektedir. Bunun yanı sıra testteki yavaşlamada birçok psikolojik tabloda görebileceğimiz bilişsel ketlenme veya bilişsel işlevlerde yavaşlama gibi bir belirtinin de etken olabileceği düşünülebilir. RSPM toplam doğru puanları açısından klinik örnekleminiz norm tablosu ile karşılaştırıldığında 5-8 yıl eğitim 20-54 yaş grubunun ve 9-11 yıl eğitim 45-72 yaş grubunun RSPM toplam puan ortalamasının RSPM norm değerlerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. RSPM toplam puan karşılaştırmalarında diğer yaş ve eğitim gruplarında standart sapma aralığı temel alınarak temel bir farklılık gözlenmemiştir. Çalışma örnekleminizin RSPM puan ortalamaları ve RSPM norm değerleri karşılaştırmasında örneklem büyüklüklerinin ve gruplardaki kişi dağılımı farklılığının da göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmektedir. Elde ettiğimiz bulgular çalışma örnekleminizin sağlıklı örneklemden RSPM skorları açısından ciddi düzeyde farklılaşmadığını göstermektedir. Klinik örnekleme RSPM toplam doğru sayısında bahsedilen farklılıklar dışında temel bir farklılığın görülmemesi diğer çalışma bulgumuzu destekler görünmektedir. RSPM toplam doğru sayısı ve toplam süre puanları ile kişilerin sistemde yer alan tanı kategorileri arasında herhangi anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Katılımcıların herhangi psikolojik bir tanıyla takip ediliyor olması ya da olmaması, alınmış olan tanı veya psikiyatrik ilaç kullanımı gibi tedavi durumuna ilişkin değişkenlere göre ayrıştırılmış gruplarda RSPM skoru açısından herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu durum, akıcı zekanın bu faktörlerden etkilenmediğini ve bu faktörlerden bağımsız olduğunu düşündürmüştür. Katılımcıların psikiyatrik tedavi durumunun RSPM puanı üzerinde herhangi bir etkisinin olmaması, sağlıklı ve klinik örnekleme RSPM puanları açısından temel bir farklılığın olmayabileceğini işaret etmiştir. Çalışmamızda psikiyatrik tedavi durumunun RSPM puanları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını elde etsek de psikolojik rahatsızlığın şiddetinin farklılaşması halinde ne gibi sonuçlar elde edileceği merak konusudur. Bu yüzden sonraki çalışmalarda psikolojik rahatsızlık ve akıcı zeka

ilişkilenmesinde rahatsızlığın şiddetine ilişkin ölçümlerin de alınmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

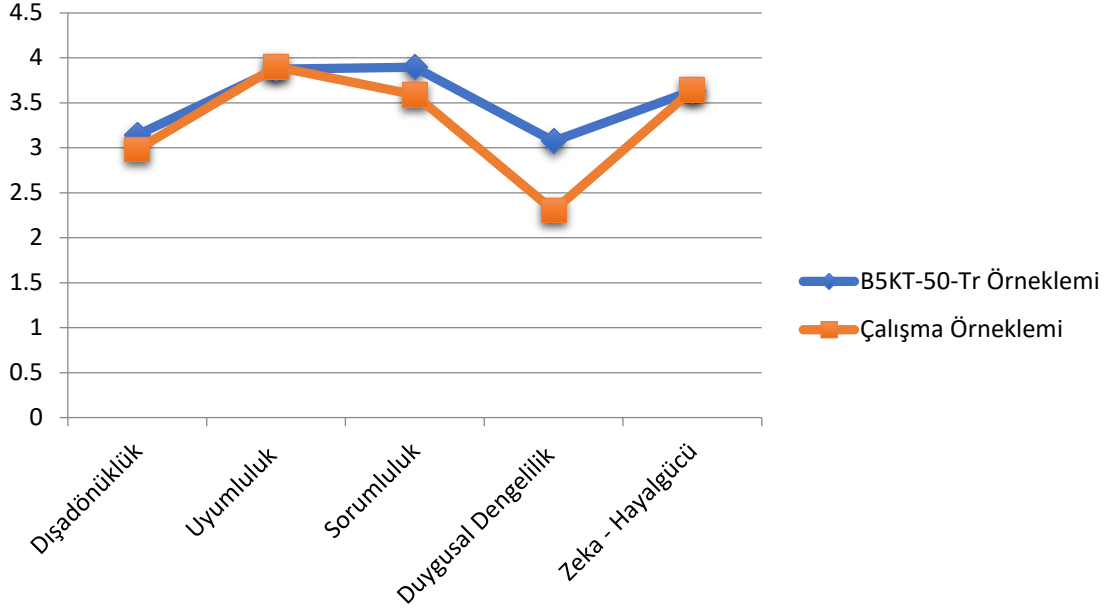
Beş faktör kişilik özellikleri boyutları sosyodemografik özellikler açısından incelenmiştir. Sosyodemografik değişken kategorilerine göre dışadönüklük, sorumluluk, uyumluluk, zeka-hayalgücü ve duygusal dengelilik boyut puanlarındaki farklılıkları şu şekilde açıklayabiliriz. Katılımcıların yaşı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelendiğinde yaş değişkeni ile yalnızca sorumluluk boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuç katılımcıların yaşı arttıkça sorumluluk boyutundan almış oldukları puanların da arttığını, kendilerini daha çok sorumlu olarak tanımlama eğilimlerinin olduğunu göstermektedir. Yaş değişkeni ile diğer kişilik boyutları arasında herhangi anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. İlgili çalışmalara bakıldığında, Soto ve ark (2011) Büyük Beş’li modeli temel alarak yaş ve sorumluluk boyutu puan ortalamaları arasındaki ilişkiye bakmıştır. Çalışma bulguları, sorumluluk boyutunun çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde farklı yaş eğilimleri gösterdiğini işaret etmiştir. Çocukluktan ergenliğe kadar sorumluluk boyutunda olumsuz bir eğilimin olduğu, sonrasında ise ergenlikten beliren yetişkinlik ve yetişkinliğe doğru bu boyutta olumlu bir eğilim olduğu elde edilmiştir. Bir diğer çalışmada beş faktörlü modelle farklı dil ve kültürlerden oluşan 5 farklı örneklemden yaş farklılıkları incelenmiş ve bulgular oldukça tutarlı bulunmuştur. Yaşlı erkek ve kadınların daha genç yetişkinlere kıyasla dışadönüklük ve zeka-hayalgücü boyut puanlarının daha düşük uyumluluk ve sorumluluk boyut puanlarının ise daha yüksek olduğu görülmüştür. Üniversite yaşı ve orta yetişkinlik yaşları arasındaki tutarlı farklılıklarda ise; duygusal dengesizlik, dışadönüklük ve zeka-hayalgücü boyutlarında düşüşler, diğer boyutlar olan uyumluluk ve sorumluluk boyutlarında ise artışlar gözlenmiştir (McCrae ve ark, 1999). Costa ve McCrae (2002) 5 faktörün her biri için yaş eğrileri önermiştir. Kişilik özelliklerindeki ortalama düzeyindeki en büyük değişimlerin geç ergenlik ve erken yetişkinlik dönemleri arasında meydana geldiği, 30 yaş sonrasında ise kişilik özellikleri düzeyindeki değişimin oldukça yavaş olduğu ifade edilmiştir. Çalışmamızda yaş ve kişilik özellikleri boyutları arasında yaşa göre sadece sorumluluk boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılığın yanı sıra katılımcılar yaş gruplarına ayrıştırılarak beş kişilik boyutundan almış oldukları puan ortalamalarına bakılmıştır. Çalışmamızda yaş temelinde kişilik boyutlarından elde ettiğimiz puan ortalamaları sonucunda yaş arttıkça dışadönüklük ve zeka-hayalgücü boyutları ortalamasında azalma; sorumluluk, uyumluluk ve duygusal dengelilik puan ortalamalarında

ise artma eğilimi olduğu gözlenmiştir. Çalışmadan elde ettiğimiz bu bulgu alanyazın ile tutarlı görünse de yaş gruplarına göre kişilik boyut puanlarındaki elde ettiğimiz artış veya azalma istatistiksel olarak yalnızca sorumluluk boyutu için anlamlıdır. Cinsiyet değişkeni ile sadece duygusal dengelilik boyutu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Erkeklerin duygusal dengelilik puan ortalamaları kadınlara kıyasla daha yüksektir. İstatistiksel olarak duygusal dengelilik boyutu dışındaki diğer boyutlarda cinsiyet temelinde anlamlı bir farklılık görünmese de, kişilik boyutlarındaki puan ortalamaları şu şekildedir. Erkeklerin dışadönüklük ve duygusal dengelilik boyutlarındaki puan ortalamalarının daha yüksek, kadınların uyumluluk ve sorumluluk boyutlarındaki puan ortalamalarının daha yüksek, zeka-hayalgücü boyutunda ise iki cinsiyetin puan ortalamalarının neredeyse eşit olduğu görülmektedir. Traits ve arkadaşlarının (2008) 55 farklı kültürle gerçekleştirmiş oldukları çalışmada, birçok kültürde kadınların erkeklere kıyasla nörotisizm, dışadönüklük, uyumluluk ve sorumluluk boyutlarında anlamlı düzeyde yüksek puanlar aldıkları görülmüştür. 49 kültürde cinsiyet temelinde farklılığın en belirgin olduğu boyutun nörotisizm boyutu olduğu ifade edilmiştir. Çalışmamızda da cinsiyet temelinde anlamlı bir farklılığın görüldüğü tek boyutun duygusal dengelilik boyutudur. Kişilik özellikleri açısından cinsiyete ilişkin farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda cinsiyetler arası puan ortalamalarındaki farklılıklar toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin olabileceğini düşündürtürken farklılıkların anlamlı düzeyde olmaması cinsiyetler arasındaki cinsiyet rol paylaşımı dengesini destekler görünmektedir. Buna ek olarak örneklemin alındığı bölge özellikleri ve kültürel dinamiklerin de etkisinin olabileceği düşünülmektedir.

Beş faktör kişilik özellikleri boyutlarının yaş ve cinsiyet gibi biyolojik değişkenler dışındaki sosyodemografik değişken kategorilerine göre nasıl farklılıklar gösterebileceğini şu şekilde açıklayabiliriz. Evlilik tecrübesine ilişkin ayrılmış olan gruplarda zeka-hayalgücü boyutu puan ortalaması açısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Evlilik tecrübesi olmayan grubun olan gruba kıyasla zeka-hayalgücü boyutu puan ortalamasının daha yüksek olduğu elde edilmiştir. En son bitirdikleri okula göre ayrıştırılan grupların uyumluluk ve zeka-hayalgücü boyutlarındaki puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Uyumluluk boyutundaki anlamlı farklılığa ilişkin yapılan gruplar arası karşılaştırmada lisansüstü grubunun uyumluluk boyutu puan ortalamalarının lise/dengi grubuna kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür. Zeka-hayalgücü boyutundaki gruplar arası karşılaştırmada ise lisansüstü grubunun zeka- hayalgücü boyutu puan ortalamasının ilkökul ve ortaokul gruplarına kıyasla daha yüksek olduğu elde edilmiştir. Şimdiye kadar alınan eğitim yılı ve

kişilik özellikleri boyutlarından zeka-hayalgücü boyutu arasında anlamlı bir farklılık elde edilmiştir. Gruplar arası farklılıklarda 5-8 yıl eğitim alan grubun zeka-hayalgücü boyutu puan ortalamasının 13 ve üzeri yıl eğitim alan gruba kıyasla daha düşük olduğu elde edilmiştir. Çalışma durumuna göre ayrılan gruplarda dışadönüklük ve sorumluluk boyut puanları açısından arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Gruplar arası farklılıklara bakıldığında ev hanımı grubunun dışadönüklük boyutu puanları ortalamasının işsiz grubuna kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür. Sorumluluk boyutunda ise okuyan grubun puan ortalamasının ücretli çalışanlar ve emekli gruplarına kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür. Psikiyatrik ilaç kullanımı olan ve olmayan gruplarda duygusal dengelilik boyutu puan ortalaması açısından anlamlı bir fark elde edilmiştir. İlaç kullanımı olmayan grubun, kullanımı olan gruba kıyasla duygusal dengelilik puan ortalaması daha yüksektir. Fiziksel hastalığın olup olmamasına göre ayrıştırılan gruplarda uyumluluk ve zeka-hayalgücü boyutu puan ortalaması açısından anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Geçmişte veya şuan fiziksel hastalığının olduğunu bildiren katılımcıların uyumluluk ve zeka-hayalgücü boyutlarındaki puan ortalamaları fiziksel hastalığı olmayanlara kıyasla daha yüksektir. Yaşanılan yer, katılımcının kiminle yaşadığı, sosyoekonomik durum, tedavi durumu, kişilerin sistem tanıları ve kişilik özellikleri boyutları arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunmamıştır. Sosyodemografik değişken kategorilerine göre ayrıştırılmış olan gruplardaki kişilik özellikleri boyut puanları arasındaki farklılıklar temelinde şu çıkarımı yapabilmekteyiz. Kişilik özelliklerinin yaş ve cinsiyet gibi biyolojik temeli olan faktörler ile farklılıklar gösterebilmesinin yanı sıra eğitim, çalışma hayatı, fiziksel hastalıklar gibi yaşantı yoluyla edinilen faktörlerde de farklılıklar göstermesi kişilik özelliklerimizin nasıl şekillendiği yönünde hipotezler kurabilmemizi ve geniş bir çerçeve oluşturabilmemize yardımcı olabilmektedir.

B5KT-50-Tr ölçeğinin beş boyutundan elde ettiğimiz puan ortalamalarının IPIP-50 ölçeğinin kullanıldığı çalışmalarla farklılıklar gösterip göstermediği ve boyutlardan alınan puanların örneklemimiz açısından anlamlarının yorumlanabilmesi için ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasına bakılmıştır. Tatar (2017) tarafından gerçekleştirilen IPIP-50 ölçeğinin Büyük Beş-50 Kişilik testi (B5KT-50-Tr) olarak Türkçe'ye çevirisinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında kişilik boyutlarındaki madde bazındaki puan ortalamalarının çalışma örneklemimiz ile karşılaştırılması aşağıdaki Grafik 5'de gösterilmiştir.

Grafik 5. Kişilik Boyutlarındaki Madde Puan Ortalamalarının B5KT-50-Tr Örnekleme ile Karşılaştırılması

Klinik örneklem olan çalışma örnekleminizin kişilik özellikleri puan ortalamalarının sağlıklı örnekleme karşılaştırılmasında farklılıkların sırasıyla duygusal dengelilik, sorumluluk ve dışadönüklük boyutlarında olduğu gözlenmiştir. Sağlıklı ve klinik örneklem karşılaştırmasında en belirgin farklılığın duygusal dengelilik boyutunda olduğu ve bu boyuttan alınan puan ortalamasının bütün boyutlar içerisinde en düşük puan ortalaması olduğu görülmektedir. Duygusal dengelilik/dengesizlik kavramlarının kaygı ve depresif bozukluklar olmak üzere nevrotik temelli birçok psikiyatrik bozuklukla ilişkisi ilgili alanyazında desteklenmektedir. Çalışmamızdaki katılımcıların tanı sınıflandırmaları ve klinik örneklem özellikleri göz önünde bulundurulduğunda duygusal dengelilik puan ortalamalarındaki belirgin farklılık anlaşılır görünmektedir. Çalışmamızdaki katılımcı profili dolayısıyla duygusal dengelilik boyutu puan ortalaması düşük beklenmekteydi ve çalışma bulgularımızın da bu varsayımı desteklediği görülmektedir. Buna ek olarak, iki örneklem arasındaki kıyaslamada en belirgin farklılığın duygusal dengelilik boyutunda olması, B5KT-50-Tr ölçeği duygusal dengelilik boyutu yapısının klinik ve sağlıklı örnekleme ayırt etmede kullanışlı olduğunu düşündürmüştür. Örneklem karşılaştırması sonucunda elde edilen bu bilgiler ile klinik örneklemin kendisini daha az dışadönük, daha az sorumlu/öz denetime sahip ve daha az duygusal dengede olarak tariflediğini sonucuna ulaşılabilmektedir. Bu bulgu karşılaştırması, büyük beşli model temelinde klinik örnekleme kişilik özelliklerine ilişkin bir profil çizebilmemizi mümkün kılabilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez çalışmasında akıcı zeka ve kişilik özellikleri ilişkisi ele alınarak, nöropsikolojik ölçüm aracından elde edilen bulguların kişilik özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ülkemizde kişilik ve zeka ilişkileneşine yönelik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Uluslararası yayınların çalışma bulgularında akıcı zeka ve kişilik özelliklerinin ilişkisine yönelik benzer ilişkileneşmeleri işaret eden çalışmalar bulunsa da çalışmaların çoğunluğunun sağlıklı örneklem ile gerçekleştirildiğı gözlenmiştir. Uluslararası ve ülkemiz yayınlarında konuyla ilgili kısıtlı miktarda çalışmanın olması ve mevcut olan çalışmaların sağlıklı örneklem üzerinde gerçekleştirilmesi nedeniyle bu tez çalışmasının ilgili literature katkı sağlayabileceğı ve kendisinden sonraki çalışmalar için fikir oluşturabileceğı düşünülmektedir. Çalışmamızda klinik örneklem aracılığıyla elde ettiğimiz bulgular; akıcı zeka ve kişilik özellikleri ilişkisinin nasıl ve ne yönlü olduğunu, akıcı zeka ve kişilik özelliklerinin sosyodemografik değişkenlere göre ne gibi farklılıklar gösterdiğini, sağlıklı ve klinik örneklem arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıkların olabileceğini tartışabilmemize imkan sağlamıştır. Akıcı zeka puanlarının dışadönüklük ve zeka-hayalgücü kişilik özellikleri boyut puanlarını farklı oranlarda yordayıcılığı, bu ilişkinin doğasının neler olabileceğı yönünde hipotezler geliştirmemizi sağlamış ve bu ilişki doğasının sonraki çalışmalarda araştırılması gerektiğini düşündürmüştür. Bu bağlamda klinik örneklem çalışmalarının artırılarak, bu ilişkileneşmenin doğası ve yönü hakkında daha fazla bilgiye ulaşmak mümkün görünmektedir. Bunun yanı sıra ülkemizde kişilik ve zeka kavramlarına ilişkin yayınların artmasının, kavramlar arasındaki ilişki doğasının açıklanmasına yardımcı olabileceğı, sağlıklı ve klinik örneklem çalışmalarının kıyaslanmasına imkan sağlayabileceğı, bireysel farklılıklar açısından kategorikten ziyade daha boyutsal değerlendirmeleri mümkün kılabileceğı düşünülmektedir. Nöropsikolojik bir ölçüm aracından elde edilen akıcı zeka puanı ve kişiliğın faktöriyel yapısı üzerinden gittiğimizde, kişilik değerlendirmelerinde nörobilişsel ölçüm araçlarının da yer alması söz konusu olabilecektir. Klinik değerlendirmelerde kişiliğe yönelik nöropsikolojik bir bakış açısının gelişmesi, klinik bulguları yorumlama, tartışma ve değerlendirme aşamasında bizlere daha geniş bir çerçeve sunabilecektir. Gerçekleştirilecek olan sonraki çalışmalarda, farklı bilişsel becerilerin ölçümüne yönelik daha fazla nöropsikolojik ölçüm aracı birarada kullanılarak ve kişilik değerlendirmelerinde öznel değerlendirmelerin yanı sıra akran veya kişinin yakını gibi diğerk kişi değerlendirmeleri alınarak elde edilen bulguların güvenilirliğı ve geçerliğı artırılabilir. Çalışmamızın sonucunda klinik işleyişte etkili olabileceğini düşündüğümüz

önemli önerimiz ise kişilik değerlendirmelerinde bilinen kişilik ölçeklerinin yanı sıra farklı nöropsikolojik ölçüm araçlarının da aktif olarak yer alabilmesi ve kişiliğe ilişkin nöropsikolojik bir bakış açısının geliştirilebilmesidir.

KAYNAKLAR

- Allport GW, Odbert HS.** Trait-names: A psycho-lexical study. *Psychological Monographs* 1936,47(1).
- Alp IE, Özdemir BÖ.** Çocuklarda Akılcı Zekanın (Gf) Bilgi İşleme hızı, Kısa Süreli Bellek ve Çalışma Belleği Kapasitesi ile İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi* 2007, 22(60), 1–23.
- Ashton MC, Lee K, Vernon PA, Jang, KL.** Fluid Intelligence, Crystallized Intelligence, and the Openness/Intellect Factor. *Journal of Research in Personality* 2000, 34(2), 198–207.
- Baltes PB, Staudinger UM, Lindenberger U.** Lifespan Psychology: Theory and Application to Intellectual Functioning. *Annual Review of Psychology* 1999. , 50(1), 471–507.
- Bartels M, Rietveld MJH, Baal GCM, Boomsma DI.** Genetic and Environmental Influences on the Development of Intelligence. *Behavior Genetics* 2002,32(4), 237-249
- Bartels M, Van Weegen FI, Van Beijsterveldt M, Carlier M, Polderma JC, Hoekstra RA, Boomsma DI.** The five factor model of personality and intelligence: A twin study on the relationship between the two constructs. *Personality and Individual Differences* 2012., 53(4), 368–373.
- Boyle GJ, Stankov L, Cattell RB.** Measurement and statistical models in the study of personality and intelligence. *Humanities & Social Sciences Papers* . 1995, 1(1), 1–74.
- Briggs SR, Cheek JM.** The role of factor analysis in the development and evaluation of personality scales. *Journal of Personality* 1986, 106-148.
- Bugg JM, Zook NA, DeLosh EL, Davalos DB, Davis HP.** Age differences in fluid intelligence: Contributions of general slowing and frontal decline. *Brain and Cognition* 2006, 62(1), 9–16.
- Brody N.** History of Theories and Measurement of Intelligence. In: *Handbook Of Intelligence*, Sternberg RJ. (Ed.), Cambridge University Press, 2000.
- Carpenter PA, Just MA, Shell P.** What one intelligence test measures: A theoretical account of the processing in the Raven progressive matrices test. *Psychological Review* 1990, 97(3), 404-431.

Cattell HEP, Mead AD. The Sixteen Personality Factor Questionnaire (16PF). In: *The SAGE Handbook of Personality Theory and Assessment*, 2008, s 135–159.

Cattell RB. The Description of Personality : Basic Traits Resolved into Clusters. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 1943, 38, 476–506. <https://doi.org/10.1037/h0054116>

Cattell RB. Confirmation and Clarification of Primary Personality Factors. *Psychometrika* 1947, 12(3), 197-220.

Cattell RB. Intelligence, its structure growth and action. Amsterdam, Elsevier Science Publishers, 1987, 670.

Chamorro-Premuzic T, Furnham A. A possible model for understanding the personality intelligence interface. *British Journal of Psychology* 2004, 95(2), 249–264.

Chamorro-Premuzic T, Furnham A. Chapter 2 Personality Traits As with most widely used words, the definition of. In: *Personality and Intellectual Competence*, Taylor & Francis, 2005, s 19–56.

Chen X, Hertzog C, Park DC. Cognitive Predictors of Everyday Problem Solving across the Lifespan. *Gerontology* 2017, 63(4), 372–384.

Cooper AJ, Smillie LD, Corr PJ. A confirmatory factor analysis of the Mini-IPIP five factor model personality scale. *Personality and Individual Differences* 2010, 48(5), 688–691.

Corr PJ, Deyoung CG, Mcnaughton N. Motivation and Personality Neuropsychological Perspective. *Social and Personality Psychology Compass* 2013, 3, 158–175.

Costa PT, Terracciano A, McCrae RR. Gender differences in personality traits across cultures: Robust and surprising findings. *Journal of Personality and Social Psychology* 2001, 81(2), 322-331.

Coyle TR. Effects of processing speed on intelligence may be underestimated: Comment on Demetriou et al. (2013). *Intelligence* 2013, 41(5), 732–734.

Craik FIM, Bialystok E. Cognition through the lifespan: mechanisms of change. *Trends in Cognitive Sciences* 2006, 10(3), 131–138.

Deary IJ, Penke L, Johnson W. The neuroscience of human intelligence differences. *Nature Reviews Neuroscience* 2010, 11(3), 201–211.

Demetriou A, Kyriakides L, Avraamidou C. The missing link in the relations between intelligence and personality, *Journal of Research in Personality* 2003, 37, 547–581.

Demetriou A, Spanoudis G, Shayer M, Mouyi A, Kazi S, Platsidou M. Cycles in speed working memory-G relations: Towards a developmental-differential theory of the mind. *Intelligence* 2012, 41(1), 34–50.

DeYoung CG, Peterson JB, Higgins DM. Sources of Openness/Intellect: Cognitive and neuropsychological correlates of the fifth factor of personality. *Journal of Personality* 2005, 73(4), 825–858.

DeYoung CG, Grazioplene RG, Peterson JB. From madness to genius: The Openness/Intellect trait domain as a paradoxical simplex. *Journal of Research in Personality* 2012, 46(1), 63–78.

DeYoung CG, Hirsh JB, Shane MS, Papademetris X, Rajeevan N, Gray JR. Testing predictions from personality neuroscience. Brain structure and the big five. *Psychological science : a journal of the American Psychological Society / APS* 2010, 21(6), 820–828.

Di Fabio A, Palazzeschi L. An in-depth look at scholastic success: Fluid intelligence, personality traits or emotional intelligence? *Personality and Individual Differences* 2009, 46(56), 581–585.

Digman M. Personality Structure : Emergence of the Five-Factor Model. *Annual Review Psychology* 1990, 41.

Djapo N, Kolenovic-djapo J, Djokic R, Fako I. Relationship between Cattell ' s 16PF and Fluid and crystallized intelligence. *Personality and Individual Differences* 2011, 51(1), 63-67.

Doubleday EK, King P, Papageorgiou C. Relationship between fluid intelligence and ability to benefit from cognitive-behavioural therapy in older adults: A preliminary investigation. *British Journal of Clinical Psychology* 2002, 41(4), 423–428.

Ehrhart KH, Roesch SC, Ehrhart MG, Kilian B. A test of the factor structure equivalence of the 50-item IPIP five-factor model measure across gender and ethnic groups. *Journal of Personality Assessment* 2008, 90(5), 507–516.

Eysenck HJ. Psychophysiology and Personality: Extraversion, Neuroticism and Psychoticism. In: *Physiological Correlates of Human Behaviour Vol. III: Individual*

Differences and Psychopathology, Gale A, Edwards JA, (Eds.), Academic Press, London, 1983, s 13-31.

Eysenck HJ. Dimensions of Personality. In: Explorations in Temperament International Perspectives on Theory and Measurement, Strelau J, Angleitner A, (Eds.), Springer Science and Business Media, New York, 1991, s. 87–105.

Ferrer E, O'Hare ED, Bunge SA. Fluid reasoning and the developing brain. *Frontiers in Neuroscience* 2009, 3(1), 46–51.

Floderus-Myrhed B, Pedersen N, Rasmuson I. Assessment of heritability for personality, based on a short-form of the Eysenck personality inventory: A study of 12,898 twin pairs. *Behavior Genetics* 1980, 10(2), 153–162.

Fry AF, Hale S. Processing Speed, Working Memory, and Fluid Intelligence: Evidence for a Developmental Cascade. *Psychological Science* 1996, 7(4), 237–241.

Fuhrmann D, Unit BS, Bathelt J. The neurocognitive architecture of fluid ability in children and adolescents, 2018.

Furnham A, Moutafi J. Personality, age, and fluid intelligence. *Australian Journal of Psychology* 2012, 64(3), 128–137. <https://doi.org/10.1111/j.1742-9536.2011.00036.x>

Gale CR, Batty GD, Tynelius P, Deary IJ, Rasmussen F. Intelligence in early adulthood and subsequent hospitalization for mental disorders. *Epidemiology* 2010, 21(1), 70–77.

García LF, Aluja A, García Ó, Cuevas L. Is Openness to Experience an Independent Personality Dimension? *Journal of Individual Differences* 2005, 26(3), 132–138.

Gilbertson MW, Paulus LA, Williston SK, Gurvits TV, Lasko NB, Pitman RK, Orr SP. Neurocognitive function in monozygotic twins discordant for combat exposure: relationship to posttraumatic stress disorder. *Journal of Abnormal Psychology* 2006, 115(3), 484–495.

Goldberg L. The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment* 1992, 4(1), 26–42.

Goldberg LR. The Structure of Phenotypic Personality Traits. *American Psychologist*. 1993, 26-34.

- Goldberg LR, Johnson JA, Eber HW, Hogan R, Ashton MC, Cloninger CR, Gough HG.** The international personality item pool and the future of public-domain personality measures. *Journal of Research in Personality* 2006, 40(1), 84–96.
- Goodwin E, Gudjonsson GH, Sigurdsson JF, Young S.** (2011). The impact of ADHD symptoms on intelligence test achievement and speed of performance. *Personality and Individual Differences* 2011, 50(8), 1273–1277.
- Gow AJ, Whiteman MC, Pattie A, Deary IJ.** Goldberg’s “IPIP” Big-Five factor markers: Internal consistency and concurrent validation in Scotland. *Personality and Individual Differences* 2005, 39(2), 317–329. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.01.011>
- Graham EK, Lachman ME.** Personality stability is associated with better cognitive performance in adulthood: Are the stable more able? *Journals of Gerontology - Series B Psychological Sciences and Social Sciences* 2012, 67 B(5), 545–554.
- Griffith JW, Zinbarg RE, Craske MG, Mineka S, Rose RD, Waters AM, Sutton JM.** Neuroticism as a common dimension in the internalizing disorders. *Psychological Medicine* 2010, 40(7), 1125–1136.
- Haworth MA, Wright MJ, Luciano M, Martin NG, De Geus C. , Van Beijsterveldt M, Plomin R.** The heritability of general cognitive ability increases linearly from childhood to young adulthood. *Molecular Psychiatry* 2010, 15(11), 1112–1120.
- Hengartner MP, Ajdacic-Gross V, Rodgers S, Müller M, Haker H, Rössler, W.** Fluid intelligence and empathy in association with personality disorder trait-scores: Exploring the link. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience* 2014, 264(5), 441–448.
- Horn JL, Cattell RB.** Age differences in primary mental ability factors. *Journal of gerontology* 1966, 21(2), 210–220
- Horn JL, Cattell RB.** Age differences in fluid and crystallized intelligence. *Acta Psychologica*, 1967, 26, 107–129.
- Huepe D, Roca M, Salas N, Canales-Johnson A, Rivera-Rei AA, Zamorano L, Ibañez A.** Fluid intelligence and psychosocial outcome: From logical problem solving to social adaptation. *PLoS ONE* 2011, 6(9), 1–9.
- John OP, Angleitner A, Ostendorf F.** The lexical approach to personality: a historical Review of trait taxonomic research. *European Journal of Personality* 1988, 2, 171–203.

- Kan KJ, Kievit RA, Dolan C, Der Maas H.** On the interpretation of the CHC factor Gc. *Intelligence* 2011, 39(5), 292–302.
- Karakaş S, Bakar E, Dinçer E.** Nöropsikolojik Testlerin Yetişkinler İçin Araştırma ve Geliştirme Çalışmaları Bilnot- Yetişkin (3rd ed.), Eğitim Yayınevi, 2013.
- Kaufman AS, Kaufman JC, Liu X, Johnson CK.** How do Educational Attainment and Gender Relate to Fluid Intelligence , Crystallized Intelligence , and Academic Skills at Ages 22 – 90 Years ? *Archives of Clinical Neuropsychology* 2009, 24, 153–163.
- Keith TZ, Reynolds MR.** Cattell–horn–carroll abilities and cognitive tests: what we’ve Learned from 20 years of research, *Psychology in the School* 2010, 47(7), 635-648.
- Keyes KM, Platt J, Kaufman AS, McLaughlin KA.** Association of fluid intelligence and psychiatric disorders in a population-representative sample of US adolescents. *JAMA Psychiatry* 2017, 74(2), 179–188.
- Kievit RA, Davis SW, Mitchell DJ, Taylor JR, Duncan J, Henson NA.** Distinct aspects of frontal lobe structure mediate age-related differences in fluid intelligence and multitasking. *Nature communications* 2014, 5, 5658.
- Kiriş N, Karakaş S.** Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun zekâ testlerinden ve ilgili diğer nöropsikolojik araçlardan yordanabilirliği. *Klinik Psikiyatri Dergisi* 2004, 7, 139–152.
- Klimstra TA, Akse J, Hale WW, Raaijmakers AW, Meeus HJ.** Longitudinal associations between personality traits and problem behavior symptoms in adolescence. *Journal of Research in Personality* 2010, 44(2), 273–284.
- Kotov R, Gamez W, Schmidt F, Watson D.** Linking “ Big ” Personality Traits to Anxiety, Depressive , and Substance Use Disorders : A Meta-Analysis, *Psychological Bulletin* 2010, 136(5), 768–821.
- Krueger RF, Markon KE.** The Role of the DSM-5 Personality Trait Model in Movin Toward a Quantitative and Empirically Based Approach to Classifying Personality and Psychopathology. *The Annual Review of Clinical Psychology* 2014, 10(7).
- Kumari V, Corr PJ.** Trait anxiety, stress and the menstrual cycle: Effects on Raven’s Standard Progressive Matrices test. *Personality and Individual Differences* 1998, 24(5), 615 623.

- Kuntsi J, Eley TC, Taylor A, Hughes C, Asherson P, Caspi A, Moffitt TE.** Co-occurrence of ADHD and low IQ has genetic origins. *American Journal of Medical Genetics* 2004, 124(1), 41–47.
- Lamers MA, Westerhof GJ, Kovács V, Bohlmeijer ET.** Differential relationships in the association of the Big Five personality traits with positive mental health and psychopathology. *Journal of Research in Personality* 2012, 46(5), 517–524.
- Lenehan ME, Summers MJ, Saunders NL, Summers JJ, Vickers JC.** Relationship between education and age-related cognitive decline: A review of recent research. *Psychogeriatrics* 2014, 15(2), 1–9.
- Loehlin JC, McCrae RR, Costa PT, John OP.** Heritabilities of Common and Measure Specific Components of the Big Five Personality Factors. *Journal of Research in Personality* 1998, 32(4), 431–453.
- Matthews G, Deary IJ, Whiteman MC.** *Personality Traits* (Third), Cambridge University Press, New York, 2009.
- McCrae RR, Costa PT.** Validation of the five-factor model of personality across Instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology* 1987, 52(1), 81–90.
- McCrae RR, Costa PT.** The Structure of Interpersonal Traits: Wiggins’s Circumplex and the Five-Factor Model. *Journal of Personality and Social Psychology* 1989, 56(4), 586–595.
- McCrae RR, John OP.** An Introduction to the Five-Factor Model and Its Applications. *Journal of Personality* 1992, 60(2), 175–215.
- McCrae RR, Costa PT, Pedroso de Lima M, Simões A, Ostendorf F, Angleitner A, McCrae, R. R. , & Paul T. Costa, J.** The Five- Factor Theory of Personality. In: *Handbook of Personality*, John OP, Robins RW ve Pervin LA (Eds.), The Guildford Press, 2008, s 159-181.
- McGrew KS.** Editorial CHC theory and the human cognitive abilities project : Standing on the shoulders of the giants of psychometric intelligence research. *Intelligence* 2009, 37(1), 1–10.
- McKenna FP.** Measures of field dependence: Cognitive style or cognitive ability? *Journal of Personality and Social Psychology* 1984, 47(3), 593–603.

- Mohanty S, Kumar S.** Relationship of Fluid and Crystallized Intelligence with Cognitive Insight in Persons with Schizophrenia . *Indian Journal of Clinical Psychology* 2017 , 44(1), 21-25.
- Moutafi J, Furnham A, Paltiel L.** Why is Conscientiousness negatively correlated with intelligence ?, *Personality and Individual Differences* 2003, 37, 1013–1022.
- Moutafi J, Furnham A, Paltiel L.** Can personality factors predict intelligence? *Personality And Individual Differences* 2005, 38(5), 1021–1033.
- Moutafi J, Furnham A, Crump J.** What facets of openness and conscientiousness predict fluid intelligence score? *Learning and Individual Differences* 2006, 16(1), 31–42.
- Owen K.** The suitability of Raven’s standard progressive matrices for various groups in South Africa. *Personality and Individual Differences* 1992, 13(2), 149–159.
- Pedersen NL, Plomin R, McClearn GE, Friberg L.** Neuroticism, Extraversion, and Related Traits in Adult Twins Reared Apart and Reared Together. *Journal of Personality and Social Psychology* 1988, 55(6), 950–957.
- Piedmont RL,** Age differences in personality across the adult life span: parallels in five cultures. *Developmental psychology* 1999, 35(2), 466–477.
- Primi R, Ferrão ME, Almeida LS.** Fluid intelligence as a predictor of learning: A longitudinal multilevel approach applied to math. *Learning and Individual Differences* 2010, 20(5), 446–451.
- Raven JC, Court JH, Raven J.** Manual for Raven’s Progressive Matrices and Vocabulary Scales. Oxford: Oxford Psychologist Pr, 1993.
- Raven J.** The Raven’s Progressive Matrices: Change and Stability over Culture and Time. *Cognitive Psychology* 2000, 41(1), 1–48.
- Raven, J.** The Raven Progressive Matrices Tests: Their Theoretical Basis and Measurement Model. 2008.
- Raz N, Lindenberger U, Ghisletta P, Rodrigue KM, Kennedy KM, Acker JD.** Neuroanatomical correlates of fluid intelligence in healthy adults and persons with vascular risk factors. *CerebralCortex* 2008, 18(3), 718–726.

Reeve CL, Meyer RD, Bonaccio S. Intelligence – personality associations reconsidered : The importance of distinguishing between general and narrow dimensions of intelligence, *Intelligence* 2006, 34, 387-402.

Reuben A, Brickman AM, Muraskin J, Steffener J, Stern, Y. Hippocampal atrophy relates to fluid intelligence decline in the elderly. *Journal of the International Neuropsychological Society* 2011, 17(1), 56–61.

Rindermann H, Flores-Mendoza C, Mansur-Alves M. Reciprocal effects between fluid and crystallized intelligence and their dependence on parents' socioeconomic status and education. *Learning and Individual Differences* 2010, 20(5), 544–548.

Roca M, Manes F, Chade A, Gleichgerrcht E, Gershanik O, Arévalo GG, Duncan J. The relationship between executive functions and fluid intelligence in Parkinson's disease. *Psychological Medicine* 2012, 42(11), 2445–2452.

Roca M, Parr A, Thompson R, Woolgar A, Torralva T, Antoun N, Duncan J. Executive function and fluid intelligence after frontal lobe lesions. *Brain* 2010, 133(1), 234–247.

Salthouse TA. Structural models of the relations between age and measures of cognitive functioning. *Intelligence* 2001, 29, 93–115.

Schneider WJ, Newman DA. Intelligence is multidimensional: Theoretical review and implications of specific cognitive abilities. *Human Resource Management Review* 2014, 1-16.

Schretlen D, Pearlson GD, Anthony JC, Aylward EH, Augustine AM, Davis A, Barta P. Elucidating the contributions of processing speed, executive ability, and frontal lobe volume to normal age-related differences in fluid intelligence. *Journal of the International Neuropsychological Society* 2000, 6(01), 52–61.

Schretlen DJ, Van Der Hulst J, Pearlson GD, Gordon B. A neuropsychological study of personality: Trait openness in relation to intelligence, fluency, and executive functioning. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology* 2010, 32(10), 1068–1073.

Sheppard LD, Vernon PA. Intelligence and speed of information-processing: A review of 50 years of research. *Personality and Individual Differences* 2008, 44(3), 535–551.

Shipstead Z, Harrison TL, Engle RW. Working Memory Capacity and Fluid Intelligence: Maintenance and Disengagement. *Perspectives on Psychological Science* 2016, 11(6), 771-799.

Silvia PJ, Sanders CE. Why are smart people curious? Fluid intelligence, openness to experience, and interest. *Learning and Individual Differences* 2010, 20(3), 242–245.

Silvia PJ, Beaty RE. Making creative metaphors: The importance of fluid intelligence for creative thought. *Intelligence* 2012, 40(4), 343–351.

Soubelet A, Salthouse TA. Personality-Cognition Relations Across Adulthood. *Developmental Psychology* 2011, 47(2), 303–310.

Soto CJ, John OP, Gosling SD, Potter J. Age Differences in Personality Traits From 10 to 65: Big Five Domains and Facets in a Large Cross-Sectional Sample. *Journal of Personality and Social Psychology* 2011, 100(2), 330–348.

Soubelet A, Salthouse TA. Personality-Cognition Relations Across Adulthood. *Developmental Psychology* 2011, 47(2), 303–310.

Soysal Ş, Tan S, Aldemir S. Accuracy of WISC-R and raven standard progressive matrices tests in mathematical success of children with ADHD. *Dusunen Adam* 2012, 25(1), 17–26.

Spironelli C, Segrè D, Stegagno L, Angrilli A. Intelligence and psychopathy: A correlational study on insane female offenders. *Psychological Medicine* 2014, 44(1), 111-116.

Stanciu MM, Papasteri C. Intelligence, personality and schizotypy as predictors of insight. *Personality and Individual Differences* 2018, 134, 43–48.

Stankov L. Low Correlations between Intelligence and Big Five Personality Traits : Need to Broaden the Domain of Personality, *Journal of Intelligence* 2018, 6(26), 1-12

Stelzl I, Merz F, Ehlers T, Remer H. The Effect of Schooling on the Development of Fluid and Crystallized Intelligence : A Quasi-Experimental Study. *Intelligence* 1995, 29(6), 279–296.

Sternberg RJ. Factor Theories of Intelligence are All Right Almost. *Educational Researchers* 1979, 6-18.

Şahin N, Düzen E. Turkish standardization of the Raven's SPM (6-15 Ages). 23rd International Congress of applied Psychology, 1993.

Costa T, McCrae R. Four Ways Five Factors Are Basic. *Personality and Individual Differences* 1992, 13(6), 654-665.

- Tamm L, Juranek J.** Fluid reasoning deficits in children with ADHD: Evidence from fMRI. *Brain Research* 2012, 1465, 48–56.
- Tatar A.** Büyük Beş - 50 Kişilik Testinin Türkçeye çevirisi ve Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu ile karşılaştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2017, 18(1), 51–61.
- Terracciano A, McCrae R.** Cross-cultural studies of personality traits and their relevance to psychiatry. *Epidemiologia e Psichiatria Sociale* 2006, 15(3), 176–184.
- Thomas KM, Yalch MM, Krueger RF, Wright GC, Markon KE, Hopwood CJ.** The Convergent Structure of DSM-5 Personality Trait Facets and Five-Factor Model Trait Domains. *Assessment* 2013, 20(3), 308–311.
- Thorsen C, Gustafsson J, Cliffordson C.** The influence of fluid and crystallized Intelligence on the development of knowledge and skills, *British Journal of Educational Psychology* 2014, 84, 556–570.
- Traits P, Cultures A, Schmitt DP, Voracek M.** Why Can 't a Man Be More Like a Woman? Sex Differences in Big Five Personality Traits Across 55 Cultures. *Journal of Personality and Social Psychology* 2008, 94, 168–182.
- Tranter LJ, Koutstaal W.** Age and flexible thinking: An experimental demonstration of the beneficial effects of increased cognitively stimulating activity on fluid intelligence in healthy older adults. *Aging, Neuropsychology, and Cognition* 2008, 15(2), 184–207.
- Tupes EC, Christal RE.** Recurrent Personality Factors Based on Trait Ratings. *Journal of Personality* 1992, 60(2), 225–251.
- Unsworth N, Miller JD, Lakey CE, Young DL, Meeks JT, Campbell WK, Goodie S.** Exploring the Relations Among Executive Functions, Fluid Intelligence, and Personality. *Journal of Individual Differences* 2009, 30(4), 194–200.
- Vianello M, Schnabel K, Sriram N, Nosek B.** Gender differences in implicit and explicit personality traits. *Personality and Individual Differences* 2013, 55, 994–999.
- Waltz JA, Knowlton BJ, Holyoak KJ, Boone KB, Mishkin FS, Santos DM, Fred S.** A System for Relational Reasoning in Human Prefrontal Cortex. *Psychological Science* 1999, 10(2), 119–125.
- Watson D, Naragon-Gainey K.** Personality, emotions, and the emotional disorders. *Clinical Psychological Science* 2014, 2(4), 422–442.

- Watson D, Stasik SM, Ro E, Clark A.** Integrating Normal and Pathological Personality: Relating the DSM-5 Trait-Dimensional Model to General Traits of Personality. *Assessment* 2013, 20(3), 312–326.
- Weber K, Giannakopoulos P, Bacchetta JP, Quast S, Herrmann FR, Delaloye C, Canuto A.** Personality traits are associated with acute major depression across the age spectrum. *Aging and Mental Health* 2012, 16(4), 472–480.
- Widiger TA.** Personality and psychopathology, *World Psychiatry* 2011, 10 (2), 103–106.
- Williams RH, Zimmerman DW, Zumbo BD, Ross D.** Charles Spearman: British Behavioral Scientist. *Human Nature Review* 2003, 3, 114–118.
- Wolf MB, Ackerman PL.** Extraversion and intelligence: A meta-analytic investigation. *Personality and Individual Differences* 2005, 39(3), 531–542.
- Yilmaz S, Kafadar H.** Investigation The Relationship Between Big Five Personality Dimensions And Executive Functions Via Structural Equation Model. *Yeni Symposium* 2018, 56(1), 8-13.
- Yuan P, Raz N.** Prefrontal cortex and executive functions in healthy adults: A meta-analysis of structural neuroimaging studies. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews* 2014, 42, 180- 192.
- Ziegler M, Danay E, Heene M, Asendorpf J, Bühner M.** Openness, fluid intelligence, and crystallized intelligence: Toward an integrative model. *Journal of Research in Personality* 2012, 46(2), 173–183.

EKLER

Ek 1. Etik Kurul İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 12/05/2017-E.27930

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi Dekanlığı
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

Sayı : 53043469-050.04.04
Konu : Kararlar

Sayın Prof.Dr. Çiğdem Günseli DEREBOY
Öğretim Üyesi

Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nun 11.05.2017 tarihinde yapılan olağan toplantısında çalışmanızla ilgili alınan 17 nolu karar aşağıda sunulmuştur.

Bilgilerinize sunarım.

e-İmzalıdır

Doç.Dr. Tolga ÜNÜVAR
Kurul Başkan Yardımcısı

KARAR 17

Protokol No : 2017/1143
Sorumlu Yürütücü : Prof.Dr. Çiğdem DEREBOY
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD

Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof.Dr. Çiğdem DEREBOY'un "**Akıcı zekanın kişilik özelliklerini yordama gücü**" başlıklı klinik araştırmasının 04.05.2017 tarihli kurul kararında eksiklikler saptanmıştır. 09.05.2017 tarihli gelen dilekçesi ve ekleri görüşüldü.

Sonuçta klinik araştırma başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve uygun bulunmuş olup, çalışmanın başvuru dosyasında belirtilen merkezlerde (kurum izninin alınıp, izin belgesinin dosyaya konulmak üzere gelmesi şartıyla) gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına oy birliğiyle karar verilmiştir.

Yine sorumlu araştırmacıya; Form 2'nin 14.1. in son bölümünde taahhüt edilen çalışma bittikten sonra nihai raporun, [Sonuç Raporu (web'te), BGOF (Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu-gönüllüler tarafından bizzat kendilerinin kendi adı-soyadını yazması ve imzalamasının sağlanması ile adreslerinin eksiksiz olarak formlara yazılmasına dikkat edilmelidir.) ve ORF (Olgu Rapor Formu/Anket)] gönderilmesi gerektiğinin hatırlatılmasına ve sorumlu yürütücülerinin bu hususa özen göstermesi gerektiğinin bir kez daha vurgulanmasına oy birliğiyle karar verilmiştir.

Ek 2. Aydın Valiliği İl Sağlık Müdürlüğünden Aydın Devlet Hastanesinde Çalışmanın Uygulanması İzni

T.C.
AYDIN VALİLİĞİ
İl Sağlık Müdürlüğü

AYDIN İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ - AYDIN
SAĞLIĞIN GELİŞTİRİLMESİ BİRİMİ
27/12/2017 10:53 69836136 / 605.01 / 181

Sayı : 69836136-605.01
Konu : Seda OKTAY'ın Tez Çalışması.

AYDIN DEVLET HASTANESİ BAŞHEKİMLİĞİNE

İlgi : 24/11/2017 tarihli ve 54114546-622.01-17650 sayılı yazı

Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psikiyatri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Seda OKTAY'ın "Akılcı Zekanın Kişilik Özellikleri Yordam Gücü" konulu tez çalışmasını 01/01/2018-30/09/2018 tarihleri arasında Kurumunuzda yapabilmesi hakkında Valilik Makamından alınan 20/12/2017 tarihli ve 58755829 barkod nolu onay yazımız ekinde gönderilmiş olup;

Adı geçenin anılan tarihlerde söz konusu çalışmayı yaparken kimlik taşıması, hizmeti aksamasına mahal vermeden, hasta mahremiyetine dikkat ederek yapması ve çalışma sonuçlarını Müdürlüğümüzle paylaşması hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-imzalıdır.
Uzm.Dr. Selma ÖZCAN
Sağlık Müdürü a.
Sağlık Hizmetleri Başkanı V.

EKLER:
-Onay (1 Sayfa)

Aydın İl Sağlık Müdürlüğü Sağlıkın Geliştirilmesi Birimi

Faks No:0256 215 16 11

e-Posta:sumeyra.celebi@saglik.gov.tr İnt.Adresi: sumeyra.celebi@saglik.gov.tr

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanuna göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrakın elektronik imzalı suretine <http://e-belge.saglik.gov.tr> adresinden 2616680b-ce39-4e33-97ea-b10fcee64b0 kodu ile erişebilirsiniz.

Bilgi için:SümeYra ÇELEBİ

Unvan:HEMŞİRE

Telefon No:0 (256) 213 50 00-204

Ek 3. Tez Çalışması Anket Formu

AKICI ZEKANIN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİ YORDAMA GÜCÜ

ANKET FORMU

Bu araştırma akıcı zeka ve kişilik özelliklerini incelemek amacıyla yapılmaktadır. Araştırmaya katılım gönüllük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya kendi isteğinizle katkıda bulunmanız bilimsel çalışmalara destek olmak açısından önemli ve bizim için çok değerlidir. Sorulara verdiğiniz yanıtlar tamamen gizli tutulacak, kişi ya da kurumlarla herhangi bir şekilde paylaşılmayacaktır. Bu araştırma ile ilgili sormak istediğiniz tüm soruları uygulamayı yürüten kişiye (Seda OKTAY, 0 555 811 93 55, sedaoktyy@gmail.com) uygulama sırasında veya sonrasında e-posta yoluyla veya telefonla (cep) sorabilirsiniz. Araştırma kapsamında uygulanmak istenen testleri cevaplama süreniz yaklaşık olarak 65 dakikadır.

Bu değerli katkınız için teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Çiğdem DEREBOY

Psk. Seda OKTAY

Ek 4. Tez Çalışması Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

Araştırmanın Adı : Akıcı Zekanın Kişilik Özelliklerini Yordama Gücü

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU (FORM 3)

LÜTFEN DİKKATLİCE OKUYUNUZ !!!

Bu çalışmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunmaktasınız. Bu çalışmada yer almayı kabul etmeden önce çalışmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme sonrası özgürce vermeniz gerekmektedir. Size özel hazırlanmış bu bilgilendirmeyi lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınıza açık yanıtlar isteyiniz.

ÇALIŞMANIN AMACI NEDİR?

Bu çalışmada akıcı zekanın kişilik özelliklerini yordamadaki gücünün açıklanması hedeflenmektedir.

KATILMA KOŞULLARI NEDİR?

Bu çalışmaya dahil edilebilmeniz için okuma yazma bilmeniz, bilgilendirilmiş gönüllü olur formunu okuyup imzalamanız, 18-65 yaş aralığında olmanız gerekmektedir.

NASIL BİR UYGULAMA YAPILACAKTIR?

Araştırma, araştırmacı tarafından kişiye anlatılacak ve ardından bilgilendirilmiş gönüllü olur formu katılımcıya verilecektir. Çalışmaya katılmayı kabul eden ve bilgilendirilmiş gönüllü olur formunu imzalayan katılımcının demografik bilgi formunu doldurması istenecektir. Katılımcının kalem kağıt yöntemi ile doldurabileceği akıcı zekayı ölçmeye yönelik test verilecektir. Bu testin maksimum 50 dakikada doldurulması ön görülmektedir. Test tamamlandıktan sonra 10 dakikalık mola verilerek testler arasında dinlenme sağlanacaktır. Moladan sonra katılımcıya kişilik özelliklerini ölçmeye yönelik ikinci test verilecek ve test uygulamaları sona erecektir. Doldurulan formlar ve testler araştırmacı tarafından dosyalanıp saklanacaktır.

SORUMLULUKLARIM NEDİR?

Araştırma ile ilgili olarak gönüllü katılımcının sorumluluğu; ölçek ve formu olabildiğince dikkatli ve tüm maddeleri eksiksiz olarak doldurmaktır. Test uygulamalarına devam edemeyip yarıda kesen veya eksik dolduran katılımcıların sağlamış olduğu veriler araştırma kapsamından çıkarılacaktır.

KATILIMCI SAYISI NEDİR?

Araştırmada yer alacak gönüllülerin sayısı 95 'dir.

ÇALIŞMANIN SÜRESİ NE KADAR ?

Bu araştırma için öngörülen süre 12 aydır.

GÖNÜLLÜNÜN BU ARAŞTIRMADAKİ TOPLAM KATILIM SÜRESİ NE KADAR ?

Bu araştırmada yer almanız için öngörülen zamanınız 65 dakikadır.

ÇALIŞMAYA KATILMA İLE BEKLENEN OLASI YARAR NEDİR?

Bu çalışma araştırma amaçlı yapılmakta olup, katılımcıların doğrudan yarar görmesi beklenmemektedir. Katılımcıların çalışmaya dahil olmasının zeka ve kişilik özelliklerine ilişkin ilgili alanyazına ve sonraki bilimsel çalışmalara katkı yapması beklenmektedir.

ÇALIŞMAYA KATILMA İLE BEKLENEN OLASI RİSKLER NEDİR?

Çalışmada katılımcılara yönelik herhangi bir risk içeren girişim veya tedaviye yer verilmeyecektir. Bu bağlamda çalışmaya katılmada beklenen olası bir risk bulunmamaktadır.

ARAŞTIRMA SÜRECİNDE BİRLİKTE KULLANILMASININ SAKINCALI OLDUĞU BİLİLEN İLAÇLAR/BESİNLER NELERDİR?

Çalışma kapsamında herhangi bir tedavi yöntemi denenmeyecektir. Araştırma sürecinde birlikte kullanılması sakıncalı herhangi bir ilaç ya da besin söz konusu değildir.

Tarih/ Versiyon: 18.04.2017

Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar İçin Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu	Belge Kodu	Rev. Tarihi / No.suz	Sayfa
	Form 3	28.05.2015/ADÜTF GOEK06	1/3

Araştırmanın Adı : Akıcı Zekanın Kişilik Özelliklerini Yordama Gücü

HANGİ KOŞULLARDA ARAŞTIRMA DIŞI BIRAKILABİLİRİM?

Bilgilendirilmiş gönüllü olur formunu okuyup imzalamayacak hastalar, öz bildirim ölçeklerini kendi başına anlayıp doldurmasına engel oluşturacak düzeyde zeka geriliği veya aktif psikotik belirtileri olanlar; deliryum, demans, amnestik sendrom gibi bir kognitif bozukluğu olan hastalar; bilgilendirme formuna ve ayrıntılı açıklamalara rağmen çalışmaya katılmayı kabul etmeyen hastalar araştırma dışı bırakılacaktır. Gönüllü, araştırmanın gerekliliklerinden olan ölçek ve formu eksik doldurduğu takdirde araştırma dışı bırakılabilir.

DİĞER TEDAVİLER NELERDİR?

Çalışma sürecinde herhangi bir tedavi uygulanmayacaktır. Bu maddenin araştırmada yeri yoktur.

HERHANGİ BİR ZARARLANMA DURUMUNDA YÜKÜMLÜLÜK/SORUMLULUK KİMDEDİR VE NE YAPILACAKTIR?

Çalışmada beklenen olası herhangi bir risk bulunmamaktadır. Bu maddenin araştırmada yeri yoktur.

ARAŞTIRMA SÜRESİNCE ÇIKABİLECEK SORUNLAR İÇİN KİMİ ARAMALIYIM?

Araştırma hakkında ek bilgiler almak için uygulamayı gerçekleştiren psikolog Seda Oktay'a elektronik posta yoluyla (e-mail: sedaoktyy@gmail.com) ya da 0555 811 93 55 numaralı telefon üzerinden hafta içi 09:00-17:00 saatleri arasında başvurabilirsiniz.

ÇALIŞMA KAPSAMINDAKİ GİDERLER KARŞILANACAK MIDIR?

Gönüllü katılımcıların araştırma kapsamında herhangi bir masrafı bulunmayacaktır.

ÇALIŞMAYI DESTEKLEYEN KURUM VAR MIDIR ?

Çalışmayı destekleyen kurum bulunmamaktadır.

ÇALIŞMAYA KATILMAM NEDENİYLE HERHANGİ BİR ÖDEME YAPILACAK MIDIR?

HAYIR

ARAŞTIRMAYA KATILMAYI KABUL ETMEMEM VEYA ARAŞTIRMADAN AYRILMAM DURUMUNDA NE YAPMAM GEREKİR?

Bu araştırmada yer almak tamamen sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da herhangi bir aşamada araştırmadan ayrılabilirsiniz; reddetme veya vazgeçme durumunda bile sonraki bakımınız garanti altına alınacaktır. Araştırmanın sonuçları bilimsel amaçla kullanılacaktır; çalışmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından çıkarılmanız durumunda, sizle ilgili tıbbi veriler bilimsel amaçla kullanılmayacaktır.

KATILMAMA İLİŞKİN BİLGİLER KONUSUNDA GİZLİLİK SAĞLANABİLECEK MIDİR?

Size ait tüm tıbbi ve kimlik bilgileriniz gizli tutulacaktır ve araştırma yayınlsa bile kimlik bilgileriniz verilmeyecektir, ancak araştırmanın izleyicileri, yoklama yapanlar, etik kurullar ve resmi makamlar gerektiğinde tıbbi bilgilerinize ulaşabilir.

Çalışmaya Katılma Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce gönüllüye verilmesi gereken bilgileri gösteren 2 sayfalık metni okudum ve sözlü olarak dinledim. Aklıma gelen tüm soruları araştırmacıya sordum, yazılı ve sözlü olarak bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğime karar vermem için bana yeterli zaman tanındı. Bu koşullar altında, bana ait tıbbi bilgilerin gözden geçirilmesi, transfer edilmesi ve işlenmesi konusunda araştırma yürütücüsüne yetki veriyorum ve söz konusu araştırmaya ilişkin bana yapılan katılım davetini hiçbir zorlama ve baskı olmaksızın büyük bir gönüllülük içerisinde kabul ediyorum. Bu formu imzalamakla yerel yasaların bana sağladığı hakları kaybetmeyeceğimi biliyorum.

Bu formun imzalı ve tarihli bir kopyası bana verildi.

Tarih/ Versiyon: 18.04.2017

Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar İçin Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu	Belge Kodu	Rev. Tarihi / No.su:	Sayfa
	Form 3	28.05.2015/ADÜTF GOEK06	2/3

Araştırmanın Adı : Akıcı Zekanın Kişilik Özelliklerini Yordama Gücü

GÖNÜLLÜNÜN		İMZASI
ADI & SOYADI		
ADRESİ		
TEL. & FAKS		
TARİH		

ARAŞTIRMA EKİBİNDE YER ALAN VE YETKİN BİR ARAŞTIRMACININ		İMZASI
ADI & SOYADI		
TARİH		

Tarih/ Versiyon: 18.04.2017

Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar İçin Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu	Belge Kodu	Rev. Tarihi / No.su:	Sayfa
	Form 3	28.05.2015/ADÜTF GOEK06	3/3

Ek 5. Sosyodemografik Bilgi Formu

SOSYODEMOGRAFIK BİLGİ FORMU

A. Kimlik Bilgileri	
Adınız Soyadınız?	
Yaşınız?	Cinsiyetiniz? (1) erkek (2) kadın

B. Medeni durum ve ev ortamı	
Medeni durumunuz:	
(1) hiç evlenmemiş (2) evli (3) ayrı (4) boşanmış (5) dul	
Şimdiye kadar kaç kez evlendiniz? ()	
Kaç çocuğunuz var? ()	
Yaşadığınız yer?	
(1) kendi evim (2) ana/babamın evi (3) çocuklarımin evi (4) yurt/huzurevi (5) diğer	
Kiminle yaşıyorsunuz?	
(1) yalnız (2) eş/çocuklarla (3) anne/baba/kardeşlerle (4) arkadaşlarla	
Son 6 aydır yaşadığınız yer neresi (il-ilçe)? (.....)	

C. Eğitim ve çalışma durumu	
Okur-yazarlık durumunuz?	
(1) okur-yazar değilim (2) okur-yazarım	
Öğrenim durumunuz (en son bitirmiş olduğu okul)?	
(1) ilkokul (2) ortaokul (3) lise/dengi (4) lisans/ön lisans (5) lisans üstü	
Şimdiye kadar almış olduğunuz eğitimi yıl olarak belirtiniz (sayıyla)	
Çalışma durumunuz?	
(1) okuyor (2) işsiz (3) ücretli (4) serbest (5) ev hanımı	
Mesleğiniz? ()	
Sosyoekonomik durumunuz?	
(1) çok kötü (2) kötü (3) orta (4) iyi (5) çok iyi	

D. Tedavi Durumunuz	
(1) Yatarak tedavi alıyorum (2) Ayaktan tedavi alıyorum (3) Tedaviye yeni başvurduğum	
Geçmişinizde ya da şu anda ailenizde ruhsal sorunları yüzünden tedavi gören bir yakınınız var mı?	

(1) Hayır (2) Evet (tanısını belirtiniz).....
Geçmişinizde ya da şu anda tedavi almanızı gerektiren bir ruhsal sorunuz var mı? (1) Hayır (2) Evet (tanısını belirtiniz).....
Psikiyatrik ilaç kullanıyor musunuz? (1) Hayır (2) Evet (belirtiniz).....

E. Fiziksel Sağlık
Geçmişte ya da şu anda fiziksel herhangi bir rahatsızlığınız var mı? (1) Hayır (2) Evet (belirtiniz).....
Görmeye ilişkin herhangi bir probleminiz var mı? (1) Hayır (2) Evet (belirtiniz).....
Duymaya ilişkin herhangi bir probleminiz var mı? (1) Hayır (2) Evet (belirtiniz).....

Ek 6. B5KT-50-Tr Ölçeği

Kendinizi nasıl tanımlarsınız?					
Her bir ifadenin size ne kadar uygun olduğunu ifadenin yanındaki cevaplardan uygun olanını işaretleyerek belirtiniz. Kendinizi, gelecekte, olmak istediğiniz gibi değil, şu an nasıl görüyorsanız o şekilde tanımlayın.	Hiç Uygun Değil	Uygun Değil	Orta / Kararsız	Biraz Uygun	Çok Uygun
1. Toplantıların gözdesiyimdir.					
2. Başkalarına pek ilgi duymam.					
3. Her zaman hazırlıklıyım.					
4. Kolayca kendimi baskı altında hissederim.					
5. Kelime hazinem zengindir.					
6. Çok konuşmam.					
7. İnsanlarla ilgilenirim.					
8. Kişisel eşyalarımı etrafta bırakırım.					
9. Genelde rahatımdır.					
10. Soyut fikirleri kavramakta zorlanırım.					
11. İnsanların arasında kendimi rahat hissederim.					
12. İnsanlara hakaret ederim.					
13. Detaylara dikkat ederim.					
14. Her şeye endişelenirim.					
15. Olayları zihnimde canlandırırım.					
16. Arka planda kalmayı tercih ederim.					
17. Başkalarının duygularını anlayıp paylaşıyorum.					
18. İşleri karmakarışık yaparım.					
19. Nadiren kendimi keyifsiz hissederim.					
20. Soyut fikirlerle ilgilenmem.					
21. Konuşmayı genelde ben başlatırım.					
22. Başka insanların problemleriyle ilgilenmem.					
23. İşleri hemen hallederim.					
24. Kolayca huzursuz olurum.					
25. Mükemmel fikirlerim vardır.					
26. Söyleyecek çok şeyim yoktur.					
27. Yumuşak kalpliyim.					
28. Genellikle eşyaları yerlerine koymayı unuturum.					
29. Moralim çabuk bozulur.					
30. Hayal gücüm kuvvetli değildir.					
31. Toplantılarda değişik insanlarla konuşabilirim.					
32. Aslında başkalarıyla pek ilgilenmem.					
33. Düzeni severim.					
34. Ruh halim çok sık değişir.					
35. Olayları anlamada hızlıyım.					
36. Dikkat kendi üzerime çekmekten hoşlanmam.					
37. Başkalarına zaman ayırırım.					
38. Görevlerimden kaçırım.					
39. Ruhsal dengem sık değişir.					
40. Zor kelimeler kullanırım.					
41. İlgi odağı olmaktan rahatsızlık duymam.					
42. Başkalarının duygularını hissederim.					
43. Bir plan takip ederim.					
44. Çabuk rahatsız olurum.					
45. Olaylar üzerinde düşünerek vakit geçiririm.					
46. Yabancıların arasında genelde sessizimdir.					
47. İnsanları rahatlatırım.					
48. İşimde titizimdir.					
49. Çoğu zaman kendimi keyifsiz hissederim.					
50. Fikirlerle doluyumdur.					

ÖZGEÇMİŞ

Soyadı, Adı : Oktay, Seda
Uyruk : T.C
Doğum Yeri ve Tarihi : Nazilli, 15.01.1992
Telefon : 05558119355
E-mail : sedaoktyy@gmail.com
Yabancı Dil : İngilizce

EĞİTİM

<u>Derece :</u>	<u>Kurum _____ :</u>	<u>Mezuniyet tarihi :</u>
Y.Lisans	Adnan Menderes Üniversitesi	2019
Lisans	İstanbul Bilgi Üniversitesi (%100 Burslu, İngilizce)	2015

İŞ DENEYİMİ

<u>Yıl :</u>	<u>Kurum _____ :</u>	<u>Unvan _____ :</u>
2017	Kırklareli Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

AKADEMİK YAYINLAR

1. PROJELER

ADÜ Bilimsel Araştırmalar Projesi (2018); Akıcı Zekanın Kişilik Özelliklerini Yordama Gücü